

RAST – L. VIII,
ŠT. 7–8 (53–54)
DECEMBER 1997

ISSN 0353-6750

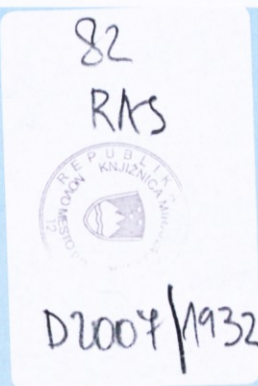

R A S T

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

VSEBINA

str. RAST št.7- 8 (53-54)

UVODNIK	Junaki volčjih noči	435	Milan MARKELJ
LITERATURA			
Poezija	O sebi	438	Janez KOLENC
	Poletno jutro		
	Zaliv	439	Vlado GARANTINI
	Živim		
	Poletni dan		
	Odsevi narave	439	Rudi ROBIČ
	Noč	440	Smiljan TROBIŠ
	Žalost		
	Moje pesmi		
	Zajezena divja smer	441	Ladislav LESAR
	Na iskrem vrancu razpršen zenit		
	Iz Gorjanskih legend	442	
	Bojani Wraber in življenjski radosti		
	Dan spomina na mrtve	443	Magda K. HOČEVAR
	Legla sva pred šotor	443	Stanka HRASTELJ
Prevod	Kam z zdrobljenimi koleni?		
	Zbogom, Sizon	444	Alfred de MUSSET
	Spominjaj se		(Prevod: Janez KOLENC)
	Marija	445	
	Slovo Marije Stuart	445	Pierre Jean de BÉRANGER
Proza			(Prevod: Janez KOLENC)
	Mladiči	448	Barica SMOLE
	Medalja	450	Stane PEČEK
KULTURA			
	Cvetoči dolenski halštat	468	Borut KRIŽ
	Podarjeno mi je bilo iskanje	472	Tone GOŠNIK
	Anton Postl, dolenski baročni slikar	480	Ferdinand ŠERBELJ
NAŠ GOST			
	Hodil po zemlji sem naši		
	(Pogovor z dr. Marijanom Zadnikarjem)	488	Marinka DRAŽUMERIČ
DRUŽBENA VPRAŠANJA			
	Za skladnejši regionalni razvoj Posavja	500	Matjan RAVBAR
	Internet in mesto	508	Tomaž LEVIČAR
RASTOČA KNJIGA			
	Reka Krka, naravna in zgodovinska znamenitost	514	Franc BUČAR

ODMEVI IN ODZIVI

Umetnik po milosti božji	524	France BERNIK
Pojoče rožice	525	Rudi STOPAR
Z Janezom Kolencem na mostu med nevidnima bregovoma	527	Ivan GREGORČIČ
Mesto nad Bojico Jožeta Dularja	529	Tomaž KONCILIJA
Gorjanci - Dolenjski zbornik 1997	531	Danilo BREŠČAK
Novosti Dolenjske založbe	533	Franci ŠALI
Prehrana v Velikem Nerajcu	536	Ksenija KHALIL
Novomeška severna magistrala	537	Marjan DVORNIK
Telekom Slovenije se spreminja	539	Boris ZIHERL

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON

545 Karel BAČER

KRONIKA

Avgust - oktober

Peter ŠTEFANČIČ

554

Lidija MURN

LETNO KAZALO

561

Peter ŠTEFANČIČ

JUNAKI VOLČJIH NOČI

Pozna jesen se poslavlja, prihaja zima. To je čas, v najglobljih plasteh našega kolektivnega spomina zapisan s tesnobo in strahom pred temo, mrazom in lakoto, ki sparjeni s silami zla tiščijo v ledeni objem dobrotne zemljo in sonce, vire človekovega in vsakršnega življenja sploh. V ljudskem izročilu nosijo ti temačni poznodecembrski dnevi grozljiv naziv - volčje noči. Tema je navidez zmagala, požrla je sonce. A vendar je prav ta čas, ko "staro" sonce umre, tudi čas rojstva "novega" sonca. Po zimskem kresu se noči, četudi še vedno dolge in mrzle, le začnejo krajšati, sonce počasi pridobiva na moči, zato je prav tako globoko kot strah v našem kolektivnem spominu za ta čas zapisano tudi veselo upanje: sonce se dviga iz teme, zbudila se bo pravadna moč rasti in življenje bo znova klilo. Rojstvo novega sonca, rojstvo Boga, rojstvo novega leta, obeti novih rasti, to so ozadja, morda že pozabljena in potisnjena v nezavedno, na katerih vznikata božično in novoletno veselje, ki prav tako zaznamuje ta čas, v katerem prihaja med vas zadnja letošnja dvojna številka Rasti.

Kaj ni navsezadnje vse naše življenje takšno prepletanje teme in svetlobe, strahu in upanja, veselja in potrnosti? Če se ozremo po mrazovih, ki ta čas vlečejo čez polja kulture, nam je lahko tesno pri srcu. Ledena logika tržne miselnosti rojeva "povampirjeno fiskalno vizijo naše prihodnosti" (izraz iz protesta Društva slovenskih pisateljev) in pripravlja dodatna obdavčenja knjige in avtorskega honorarja. Namesto da bi opustili še sedanjih 5 odstotkov prometnega davka na slovenske knjige, revije in druge kulturne publikacije, pripravljajo tem posodam duha dodatnih 15 odstotkov več davčnih obremenitev. Tako in tako predrage knjige in revije bodo še manj dostopne vse plitvejšemu žepu povprečnega Slovenca. Enaka logika diha ledeno sapo za vrat ustvarjalcem izvirnih del; že tako prepogosto mizerni avtorski honorarji bodo ustvarjalcem dodatno skopneli v rokah, saj naj bi se drastično zmanjšal neobdavčeni del normiranih materialnih stroškov, kar seveda pomeni, da se bo krepko povišala obdavčitev honorarja, prizadeti bodo tako naročniki avtorskih del, ki si bodo težje privoščili sodelavce, kot avtorji sami. Da vse to lahko zaviralno vpliva na izvirno ustvarjalnost, ni težko ugotoviti. Če bo zmagala ta protiustvarjalna logika, se bo kulturna zima vlekla, vlekla, vlekla...

In vesela upanja? Tudi ta so. Ljudje še pišejo, skladajo, oblikujejo, ustvarjajo, in to bodo počeli tudi naprej. Vsemu navkljub. Dokaz je navsezadnje tudi ta številka Rasti. V zavesti širše javnosti, ukrojeni po meri množičnih medijev, sicer "sanjske" dosežke dosegajo drugi in drugačni junaki tega časa, dobro plačani in z vseh strani podprti gladiatorji belih aren, športnega parketa in stez ter estradnih desk. A junaki so, četudi skriti in neslavljani, tudi pisci, likovniki, publicisti, kulturniki, razumniki, da, tudi ti, katerih dela prihajajo k vam na teh straneh Rasti. Nič razvpiti, nič medijsko sanjski, malo znani, a vendar so! Tu so, da nam presvetlijo volčje noči z radostjo ustvarjanja, bivanja in upanja.

Milan Markelj

ANTON POSTL

SV. TROJICA KRONA MARIJO

olje na platnu, 188 x 122 cm; Tržišče, župnišče

RAST – L. VIII.
ŠT. 7 – 8 (53 – 54)
DECEMBER 1997

I

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

LITERATURA

Janez Kolenc **O SEBI**

*Iz sanjskih želj sem srkal kri
in rast iz zemlje, ki živi,
drhteč zdaj plujem v nek pristan,
zdaj bom dozorel darovan.*

*Iz žene bil sem se rodil
in z ženo svojo strast varil,
da sem slepel, zdaj ves ožgan
sem človek s slutnjo le dognan.*

*Mi moškost trgala je ude,
zavrelost kuhala me v žganje,
zdaj muči želja me - iskanje.*

*Sin s te zemlje, ki se odeva
s tem, kar minljivost razodeva
in me spreminja v mir iz grude.*

POLETNO JUTRO

*Pramen luči v mrak tišine,
že svetloba sence plete.
Potok vidi se v globine,
sonce nad gozdovi cvete.*

*Kamen, v molku živi kamen,
v njem zatrti vzdih ječanja.
V polju grm kleči na samem
in v višine se zaganja.*

*Potok, v jelšah skriti potok,
struga v deblih mu prikrita,
kraj potoka senčen otok,
v njem pa vrb samotnih kita.*

*In svetloba se razrašča,
naglo skozi senco raste,
ob svetlobi mračna kašča,
ki žuželke v sebi pase.*

*Moj pogled je kot posoda,
jelša mračna v njej se senči.
Senca globlje v temo gloda,
rahel veter jo krivenči.*

*Pasejo se krhke sence,
rosno travo grizejo
in ko sonce vžge lestence,
sence v vetru begajo.*

*Vse se na valovih ziblje,
rast, begotna senc menjava,
misel slepa pa kot tiplje,
ker ne ve več, kam, kje tava.*

*Živo - mrtvo je vseeno?
Svetlo - temno se le spaja?
Je sproščeno že dušeno,
ko se v temi luč poraja?*

*Veter pa semena trosi
kamor koli in kjer koli,
v hosti gob nabrekli trosi
za kjer koli, kadar koli.*

*Še petelin na gnojišču
v svetli pesmi se razdaja,
jaz pa molim kot v svetišču,
ki vsak dvoma mrak razkrajja.*

*V časih teh vse dozoreva,
plod pa nosi v sebi seme,
s streho sinjo se odeva,
sonce vtaknjeno mu v sleme.*

*So sprostili se cvetovi,
trave zrelost so opile
in čeljusti so s plodovi
plodnosti se razklenile.*

*Človek ni več le človeški,
žarek, senca, cvet pojoči,
pesmi so mu kot oreški,
stvarstvu se ponujajoči.*

Vlado Garantini **ZALIV**

*Morje, tu je konec tvoje moči,
razbliniš se v beli morski peni,
pohlevno poležiš pred mojimi nogami
v nežni plivkajoči mivki
in se spočito odkotališ
brezbrežni sinjini naproti.
Čakam te spet in spet,
v šepetajočem drobirju srkam vase
srebrnikasti, dišeči pršec
in s pogledom jezdim
na tvoji vihrajoči grivi.*

ŽIVIM

*Posrkam vse barve
do zadnjih nians,
svetlobo sonca asimiliram
v zelenilo svoje biti,
z dehtečim pelodom polnim
nabreklo plodnico dneva,
žejni rilčki srkajo opojno medicino,
omamljen s pesmijo
ugasnem v noč.*

Rudi Robič **ODSEVI NARAVE**

*POMLAD prebuja
zelene žile drevja
in bistri duha.*

*Brin in jagode.
Brinjevke v zavetju.
vonj po brinovcu.*

*Brhka devica
je našla deteljico -
štiriperesno.*

*POLETJE diha,
zemlji daje moč, ljudem
duševno silo.*

*Bobnenje valov -
skrivnostna
govorica morja.*

*Ranjeno drevo
toči lepljive solze -
smolasti balzam.*

POLETNI DAN

*Razprt srebrni lokvanj
nad vodico.
Svilnat pajčolan meglic.
Deviško čist metulj,
bleščeči dan,
drhti z rožnatimi krilci
nad polji, travniki in griči.*

*JESEN vrtinči
zlatorumene liste.
Utrinek zvezde.*

*Črni štrclji vej.
Plamen reže borov gozd.
Let ptic v neznano.*

*Veter v kozolcu -
zapuščena doma
strune uglaša.*

*Vino. Sedmina.
V črno odeta žalost
in bolečina.*

*ZIMA razgrinja
bele štrene v poljani.
Izgubljene sledi.*

*Hripov lajež psa.
V staro hišo otroštva
se vrača tujec.*

*Venci na parah.
Blagoslovljena voda.*

Smiljan Trobiš NOČ

*Zvezde sijejo, kot da niso one same,
kot da je Bog oči pripel na nebo,
skozi njih pa poslal žarke zame,
da mi je ob njihovem siju mirnó, mirnó.*

*Mislím, da se počutíjo tako varne,
ko jih nosi neznana moč,
mislim, da so lahko še celo same,
kot jaz, ko gledam v to čudovito noč.*

*Zvezde me učijo gledati čez stvari,
saj ko tē minejo, zaupanje ostane
in njihov sij še nekje žari.*

*Saj smo vsi le sad neskončne milosti,
med vsem nebivajočim izbrani
za življenje in bivanje s svojimi angeli.*

ŽALOST

*Žalost je v duši
in na srce ti lega mrak,
ko se ti življenje zruši
in spoznaš, da si - bedak.*

*V svojih misli črni ruši
strašne grehe prepoznaš,
piješ blatnico - saj v suši
prazen je vsak vodnjak.*

*Tako na tleh z Jobom tožiš,
ne veš, si Peter ali Iškarijot,
nekdo v tebi solze toči...*

*Še ni dovolj. Kot črv plaziš
se domov v zadnji kot
in moliš. Nekdo v tebi solze toči...*

MOJE PESMI

*Veter ziblje moje pesmi,
kakšno odpihne tu pa tam,
kot molitvi je besedam
dovolil, da gredo na ono stran.*

*Pesmi kakor Bogu zvest
sem se dal pijan,
da po čisti blagi cesti
potujem tudi jaz - na ono stran.*

*In vžge se ogenj,
vžge se val strasti
in sence obenj
kakor val milosti
zabobnajo na boben
besede nove jasnosti.*

Ladislav Lesar **ZAJEZENA DIVJA SMER**

*Obstal je um in briga je zašla
Modrina nežnega neba odpira pot
in molk teme se mi zajezi v kri
Trpljenje pa je v večnosti zašlo*

*Počakaj brat na večno pot neba
in vrni mit trpljenja spet nazaj
da vem do kod je tvoja zvezda šla
od radosti do upanja pekla*

*Kot ocean me morje ukroti
in sreča pride kakor nežni val
in mrzla groza v nič se spremeni*

*Ubij me kamen z morjem me umij
Pomladi smrt naj znova se rodi
kot morska pena tistih rajskih dni*

Goli otok, 28.7.1997

NA ISKREM VRANCU RAZPRŠEN ZENIT

(Bibi)

*Tišina zaobjeta v molk
in smeh ki v sreči se kroti
in vsa vihrava kot pomlad
priteče in se razprši*

*Na iskrem vrancu oddivja
in išče zemeljski zenit
Nekje na poti do neba
se tanjša sled*

*In spet jo najdem kot odmev
zgosti se molk
V molitev sili skrhan jok
kakor razdražena človeška vest*

*Mladost in njen črnikasti oblak
prijadra vame kot nemir
in več ne vem zakaj je smrt
in rojstvo v nič se spremeni*

IZ GORJANSKIH LEGEND

*Jeleni na Gorjancih srh strasti
Popušča breg in encijan umre
Dosegam palico popotovanj
in luna je čarovniški brevir*

*Kostanji luščijo se s košenic
Zaplemba zla mi leze v temno kri
in Bog ničvrednic znova se rodi
in angelsko čaščenje skozme gre*

*Krvavi kamen pije jutra kri
Jesen me nosi v škratov pajčolan
Od gore sem kjer moj malik stoji
je Kristus svoje sanje razprodal*

*Čarovnice s peščeno radostjo
trpinčijo drobovje do neba
in tiha leska raste v bregu zla
in vsa podgorska kri se lesketa*

*Nevesta mojih sanj se spremeni
Razhodim pot skozi češminov gm
in sije zvezda jutranjo temo
in išče potok svojo davno sled*

*Legenda stopi vame kot nemir
Ubije me skrivnostna sreča kač
O bajke davnih nič nižin
in bajke zakopane v nič spomin*

*Jeleni na Gorjancih so izvir
in angel z voščeno praprotjo
Graščina davnih prednikov temni
Vzbrstela znova je tlačanska kri*

BOJANI WRABER IN ŽIVLJENJSKI RADOSTI

*Nemir kot veletok
se spremeni
in reka umre*

*Potem je dan
in jutro se spočne
in mladi smeh privre
na dan*

*Mladost je ranjena
od nemoči
in mrtva roža v grozi
onemi*

*O reka vrni čas
nekdanjih dni
Zaupaj mi skrivnost
zakaj je ni*

Magda K. Hočevar DAN SPOMINA NA MRTVE

*Prva novembrska noč.
Topla, spokojna in tiha.
Gledam temo.
Poslušam tišino.
Tema rdeče žari
v čast spominu nanje,
ki jih več ni.
Tišina zlovešče doni
v mojem srcu.
Izguba boli!
Tema in tišina.
In spomin,
ki živi še dolgo potem,
ko plamen dogori,
ko roža oveni,
ko bolečina otopi.*

Stanka Hrastelj LEGLA SVA PRED ŠOTOR

*Legla sva pred šotor. Prinesel si gozdne sadeže.
Jedla sva jih, kot da jeva poslednje.
Iz oči v oči sva trgala zadnje tople jesenske ure.*

*Med nama dve konjenici, dve legendi,
zmagi, ki sta izviral ob najinih glavah,
kadar sva legla. Naplavljaljo te je vame.*

*Ljubezen mi je polzela med prsti, nato proti
vrhu, na kolena, boke, rame in okoli vratu,
v usta, do dna, do ročajev...*

*Bruhnila sem to reko, vso to ljubezen,
skozi oči...*

KAM Z ZDROBLJENIMI KOLENI?

Poljub se je prežgal skozi bluzo...

*Odkrušek iz mojega življenja:
"Prišla in otrpnila."*

*Nikdar te ne bi smela gledati -
od blizu.*

*Da, znova se priplaziš,
ne da bi kaj rekel,
mi od zadaj vzameš dih
in trpinčiš mojo košuto.*

*zapečatiš vse stavke,
ki bi ti jih izrekla,
posadiš jih na vrtljak
v moji glavi, besede nikdar
ne dosepejo trezne do mojih ust;
zdi se kot bi
vse življenje jedla
samo rože in tigre...*

*Kam - z drobljenimi koleno,
z razmočenimi okornimi gibi,
kam gola glava v zavetje???*

Alfred de Musset

Prevod: Janez Kolenc

Alfred de Musset (1810 -1857)
romantični pesnik, pripovednik in
dramatik

ZBOGOM, SIZON

Sizon, zdaj zbogom, roža plavolasa,
ki si ljubila me le nekaj dni;
slast, trajajoča v svetu najmanj časa,
prečesto sled najglobljo nam pusti.
Kaj veš v trenutku zdaj, ko te zapuščam,
kam zvezda blodnih vleče me, bogve,
v slovesu vendar, mala, se prepuščam,
blodeč, se ve,
proč, proč, čim dlje.

Grem in na ustnicah še mojih vroče
poljub mi, ljubka trapica, gori
poslednji; med rokami čelo vroče
je pravkar, mala, še ležalo mi.
Si čula mi srce, kako je bilo,
in tvoje vriskajoče je bilo,
a vendar grem, ti moje malo, milo
čim dlje samo,
bolesti žgo.

Hi, konj - bo sedlo kmalu osedlano,
otrok, da mogel bi na pot svojo
odnesti tvojo glavico pretkano,
ki mi je odišavila roko.
Smejiš se le, hinavka mala,
o mala, kot bežeče nimfe mik,
a vendar bova, ljuba, se razstala,
čim dlje, vsak hip,
moj srčni utrip.

Kaj čara dala si in bolečine,
otrok ti nežni, v nežno mi slovo,
pijaniš me, iz solzne raztopine
srce zrcali tvoje se toplo.
K življenju tvoj pogled me kliče,
še umirajočega bi tak tolažil me,
a vendar me oditi, draga, miče,
čimprej, čimdlje,
v očeh solze.

SPOMINJAJ SE

Na Mozartovo muziko

Ko plaha zarja soncu dvor odpira
čaroben v jutru, se spominjaj me;
spominjaj se, ko noč si pot utira
in sanjajoči krila se zlate.
Na klic radosti, ko srce vztrepeče,
noči sanj sladkih, v senco nje vabeče,
čuj v dnu gozdov
šepet glasov:
Spominjaj se.

Alfred de Musset

*In se spominjaj, ko me bo ločila
od tebe zla usoda za vselej.
Ko bol, pregnanstvo, leta zla ranila
mi bodo to obupano srce.
Ljubezen trpko sanjaj to in nje slovo,
kdor ljubi, čas ločitve ni mu v zlo.
Vsak utrip srca
naj šepeta:
Spominjaj se.*

*Spominjaj se, ko večni mir uspaval
pod hladno rušo strto bo srce;
spominjaj se, ko cvet bo vztrepetaval
v samoti, ko na grobu se odpre.
Ne boš me videla več, a duša neumrljiva
bo v vračanju ti sestra dobrotljiva.
Čuj iz noči
glas, ki ječi:
Spominjaj se.*

MARIJA

*Na pomlad roža se smehlja
v gozdovih, preden cvet odpira
in v dihu prvega zefira
tako skrivnostno šepeta.*

*Ko v stebelu sveža in lahka
začuti, da se cvet odpira,
v osrčje zemlje od nemira
v veselju, želji trepeta.*

*Tako ko ustnice odpre
Marija, drage in sladke,
in modre ji oči pojo.*

*V sozvočju z lučjo, se mi zdi,
da njena duša vsa drhti
se dvigajoča pod nebo.*

**Pierre-Jean de
Béranger**

Prevod: Janez Kolenc

SLOVO MARIJE STUART

*Francoska, zbogom, domovina,
ki sem vzljubila te tako,
v slovesu smrtna bolečina,
mladost zibala si ljubo.*

*Za rodno tebe sem sprejela,
kako v izgonu zdaj trpim,
kako Marija je ihtela,
le čuj, ohrani vsaj spomin.*

Pierre Jean de Béranger

Pierre-Jean de Béranger (1780-1857)
pesnik (skiciral Charlet)

*A veter od obale vleče
in jok mu moj je malo mar,
Bog, vrni me k obali sreče,
Bog, dvigniti valov nikar.*

*Francoska, z bogom, domovina,
ki sem vzljubila te tako,
v slovesu smrtna bolečina,
mladost zibala si ljubo.*

*Ko naroda očem ljubečim
razcvela lilij sem sijaj,
s priznanjem ploskal je blestečim,
bolj kot bi mi mladosti naj.
Vladarski me sijaj zaman
na mračnem Škotskem čaka že,
če naj kraljica bi bilá,
bi vladala Francozom le.*

*Francoska, z bogom, domovina,
ki sem vzljubila te tako,
v slovesu smrtna bolečina
mladost zibala si ljubo.*

*Preveč ljubezen, genij, slava
opili so mi lepe dni,
a Kaledonija lokava
zdaj tek usode mi greni.
Gorje! Nek strašen sum preganja
in z grozo para mi srce,
prepričana, da huda sanja
morišče kaže že za me.*

*Francoska, z bogom, domovina,
ki sem vzljubila te tako,
v slovesu smrtna bolečina,
mladost zibala si ljubo.*

*Francoska, v hrupu plemenita
Stuartova bo vedno hči,
kot dne, ko v solzah je zalita
iskala solznih te oči.
Pod tujim nebom ladja pluje,
O Bog, kako preveč hiti,
noč z jadrom vlažnim odteguje
mi brege tvoje spred oči.*

*Francoska, z bogom, domovina,
ki sem vzljubila te tako,
v slovesu smrtna bolečina,
mladost zibala si ljubo.*

ANTON POSTL

EVANGELIST LUKA

olje na platnu, 197 x 92 cm; Blečji Vrh pri Trebelnem, p. c. sv. Antona Padovanskega

Na mleku se je počasi strjevala smetana. Čez nekaj ur je postala toľščeno rumena in nagubana, kot ledena plošča, čez katero v času njene zaledenitve veje severni veter.

Silvana je ob robu kozice previdno segla podnjo z vilicami in jo od spodaj napičila na konice; potem jo je sceloma dvignila, kot palačinko. Uvelo je visela nad posnetim mlekom in se odcejala nad njegovo gladino. Ko se je zdelo, da je odkapljala poslednja kaplja z nje, jo je skušala zanesti do mačje skodelice. Čisto počasi se je pri tem obračala s celim telesom, v smer, kjer je bila v kotu med hladilnikom in vrati mucina posoda. Vilice je držala narahlo, da ne bi prebodla mlečne kože. Pa vendar se je s smetane še vedno drobno pocejalo in potka mlečnih kapelj je označevala njen premik - od štedilnikove plošče, po robu pečice, po preprogi na tleh.

Ko je brisala mlečno cesto, se je jezila, da smetane ni prestregla na krožniček. Pa vendar - potem bi imela eno posodo več za pomiti. Kakorkoli storiš, se ne izteče prav.

Breja mačka, ki jo je hranila, je bila last stare sosede Fani; zdaj, ko ni mogla več hoditi, sta jo z Evo, drugo sosedo, spravili v dom. Pred leti je Fani še kaj postorila okrog hiše, potem pa sta artritis in revmatizem naredila svoje; saj ne, da se njeni štirje otroci niso kdaj pa kdaj oglasili pri njej, posebno jeseni in po prvem so prišli.

Eva ji je vsak dan nosila kruh in mleko in kakšno cikorijo in zdravila.

“Ne rabim drugega, najraje imam nadrobljen kruh v beli kavi; tudi najlažje ga jem,” je rekla, kadar sta jo z Evo silili, naj si kaj privošči. Potem jima je kazala fotografije s svoje devetdesetletnice, ko so se zbrali vsi otroci; pa volneno ruto in kristalno vazo in že zdavnaj splesnelo kavo v kilogramskih zavitkih.

Pozabila je na eno kapljo, in ko jo je obrisala, je za njo na tleh ostal masten krogec. Ko je iskala nov zavitek papirnatih brisač, je na vratih pozvonilo. Skozi kukalo je prepoznala Franceta, Faninega srednjega sina; že dvajset let ga ni videla in ne bi ga spustila v hišo, če ga ne bi spremljal Goran, njen nekdanji sošolec.

“A me poznaš, me poznaš, ne?” je momljala France skozi brke, ki so zakrivali škrbine.

Poznam, si je mislila Silvana, čeprav od petnajstletnega fanta, kakršnega je videla nazadnje, ni ostalo skoraj ničesar. Ampak tisto Fanino fotografijo je videla tolikokrat, da ga ne bi zgrešila.

Goranu je bilo nerodno. “Prosil me je, naj grem z njim. Niti nisem vedel, kje stanuješ.”

“Nekaj bi te rad vprašal,” je valjal besede France, “če dovoliš.” Ta “če dovoliš” je bil eden tistih izrazov, ki nikoli niso zares spraševali po dovoljenju in jo je ob njem zapekla zgaga.

Spustila ju je v hišo.

“Jaz bi pir,” je bolj zahteval, kot odgovoril France, ko ju je vprašala, kaj bi.

“Si me zapeljevala, ko si bila dvanajst let stara,” je trobil, ko si je natakal pivo.

Bila je ostrih misli in jedkih besedi, kadar je bila napadena, ampak tole ji je pa vzelo sapo.

“Ne bi raje o tistem, zaradi česar sva prišla?” je skušal napeto si-

tuacijo rešiti Goran.

“Mojo mater poznaš. Jo poznaš? In brate in sestre tudi. Uši. Posebno Iva. Kar zadavil bi jo. In mater tudi,” je rekel in pri tem zavil pesti drugo nad drugo, kot da to že dela. Z Goranom sta se zgroženo spogledala.

“Včasih sem vas poznala. Ampak Ive ne. Malokdaj ste se oglasili pri njej.”

“Menda je pri tebi spravila denar. In ker si na uradih, boš zvedela, komu je kaj dala in kaj je prodala,” je zahteval.

“Že petnajst let nisem na občini. In četudi bi bila, so to uradni podatki. Če so, so drugje, ne na občini. Kje pa živiš? Pa tudi če bi jih poznala, ti ne bi povedala.”

“A taka si!” je zarobantil, da ga je Goran moral prijeti za komolec.

Potem se je tesno oprijel kozarca, da se je malo umiril.

“Zakaj pa Gorana gledaš, ne mene?” je spet pičil.

Ni odgovorila.

“Bi jo rad že zdaj čisto izžrel, ko je še živa? Saj vam ne bo treba dolgo čakati,” se ni mogla zadržati.

“Grdo frizuro imaš,” je preskočil po neki nerazumljivi pijanski logiki.

Šla si je s prsti skozi sveže umite lase.

“Ali ni bolje tako, kot pa da je pod njo luknja in še ta polna pijače?” se je zasmejala.

“A ne bi šla, zdaj, ko si menda izvedel, kar si hotel,” je silil Goran.

“Še en pir bi,” je zahteval France, in ko ga ni dobil, je vprašal:

“A se še lahko oglasim?”

“Oglasiš se še lahko, v hišo pa ne boš prišel,” je odrezala Silvana.

Ko se je opotekal po hodniku, je iz sobe prišla mačka njegove matere, njena edina zvesta družica v letih betežnosti. Spotaknil se je ob njej in se komaj ujel med podbojema.

“A, pozabila sem, mačko mi je pa res dala. A jo hočeš?” ga je vprašala, ko je tipal za kljuko.

Ko je zaklepala, je še dolgo slišala, kako je robantil. Vzela je muco v naročje, težko od mladih v napetem trebuhu. Posebej zanjo je kupovala domače mleko.

“Ko bo čas, bova že koga prosili, da pobije mladiče,” je tiho govorila mucu, ko jo je božala po mehki dlaki na hrbtu.

Anton Postl: KRONANJE S TRNJEM,
olja na platnu, 152 x 96 cm; Stopiče, župnišče

Anton Postl: BIČANJE,
olja na platnu, 153 x 99cm; Stopiče, župnišče

Stane Peček **MEDALJA**

Torbico je odložil na mizo in v trenutku sta ostala sama. On in torbica. Vsak zase. Iz oči v oči. Snop svetlobe, ki je z neukrotljivim nasiljem poletja vdiral skozi nezastrito okno, je samo povečeval dramatičnost. Zdelo se je, da torbica, že popolnoma negibna, pod reflektorji čaka na usoden kirurški poseg. Na njenem zaprašenem boku so potni prsti zarisali poti, ki ne vodijo niti naprej niti nazaj, čeprav imajo svoje začetke in svoje konce. Vodijo lahko samo v notranjost. V tej možnosti se je razkrival tudi smisel: videti drobovino.

Koliko: trinajst, petnajst, sedemnajst let?

Spomin se je upiral preštevanju. Številke so ose v osirju. Dokler ne dregneš vanje, pohlevno vztrajajo v ritmu, ki ga imajo vgraviranega v genih. Preštevanje jih razdraži, morda zato, ker pride vedno od zunaj. V trenutku sprostí nešteto zakajev, ki s samomorilsko vztrajnostjo začnejo vrtati v podkožje in v sluznico. Rezultat je navadno zelo nepričakovan. Lahko postane usoda. Ni čudno torej, če se je spomin hotel izogniti. Hinavsko je izkoristil koledarski mesec, zdrsnil nekaj dni nazaj, našel v delčku datuma oporno točko in od tam začel graditi brv nad prepadom let. Tudi takrat je bil september in je bilo popoldne. Septembrsko popoldne, ki ni vedelo, kaj bi s seboj. Na zahodnem nebu se je nekaj otročjih oblakov začelo dogovarjati, kako bi zatemnili sonce, vendar jih je južni veter vztrajno razganjal v meglice. Do večera gotovo ne bo dežja. Morda šele proti jutru, ko bo veter v noči izgubil smer; in če bo jutro dovolj močno hotelo.

Vas je skoraj ravnodušno ždela v izbrani kotlini. Jata ptic, ki je premišljeno zakrožila nad strehami, ni vzbudila niti radovednosti, kaj šele, da bi zanetila željo po krilih. Tako pač je: naj leti, kdor zmore! Tudi povorka na boku vasi je neprizadeto lezla naprej, prepojena z vdanostjo v usodo, čeprav se je jata spustila tik nad njo in jo preletela po vsej dolžini. Visoko zgoraj je naredila še zaključni krog in potem frfotajoče pristala na strehi farne cerkve. Naključnežu, ki bi prizor opazoval z Žalostne gore, romarskega griča na vaškem zahodu, bi se podoba prav lahko prelila v trenutek iz vsakdanje zgodbe o preživetju: gosenco reši pred požrešno jato varovalna barva. Ob tem bi mu morda prišlo na misel, da ptiči sploh ne iščejo gosenic zaradi hrane. Ptiči se v resnici bojijo metuljev, kajti metulji letajo, ne tako visoko kot ptice in ne tako ostro, vendar letajo in nihče ne ve, kaj bi se zgodilo, če bi vse gosence prišle do svojih kril?

Precej drugače bi naključnež videl prizor, če bi se postavil bliže, če bi se potrudil in splezal v okno kozolca nad potjo. Od tu bi razločil tudi glavo, trup in zadek gosence. Videl bi, da je v glavi gosence zabodena državna zastava in da se njeno plapolanje prav v ničemer ne razlikuje od plapolanja zastav, razobešenih po naselju v čast državnega praznika. Namen zastav vetra ne briga. Dva prapora, borčevski in rdečega križa (tri, štiri korake za državno zastavo, in še vedno v glavi), se nista toliko predajala vetru, ker sta bila narejena iz težje tkanine in sta imela z zlato vrvico obrobljene robove.

Glava gosence se je skozi bogat ovratnik vencev iz svežih in umetnih rož podaljšala v okrajno godbo. Peter se je spomnil, da so se godbeniki vključili v povorko tik pred izhodom iz vasi in so tako zamudili govor predsednice ženske sekcije krajevne borčevske organizacije, ki ga je izelkala na domačem dvorišču. "Draga Tončka, nikoli te ne bomo

pozabili!" Je rekla še kaj drugega? Spomnil pa se je opravičevanja kapelnika Jožeta, ker da niso mogli prej z okrajne proslave, saj se je parada zaradi govorov razvlekla kot žvečilni gumi. Res pa je tudi, da godbenikov ni nihče poslal niti naročil. Prišli so zgolj zato, ker je Peter svojčas igral pri godbi bas; opravičilo kapelnika Jožeta je bilo pravzaprav nepotrebno in čisto prijateljsko.

Takoj za godbo se je trup gosenice zgrbil in rušil ritem gibanja. Zdelo se je, da se v tem izbočenem delu izničujejo vse napetosti med zaverovanim hodom glave in zapoletavimi pritiski trupa za izboklino. Pomembnost glave ni bila zaradi tega nič okrnjena, morda le še bolj poudarjena. Navsezadnje, gosenice se tako premikajo. Predvsem pa je bilo pomembno, da zaradi te izpostavljene grbe in črnega traku, zavezanega okrog nožice peterokrake zvezde, ki se je na konici nosilnega droga medeninasto posmehovala soncu, tudi naključnež, čeprav so na to nagovarjale zastave in plakati po vasi, ne bi mogel zamenjati gosenice za paradni mimohod, recimo, mizarske delovne organizacije, ki se v čast praznika predstavlja z najboljšim izdelkom. Seveda, tudi to le v primeru, če bi ga razkošje rdečih barv morebiti premotilo in bi pozabil, da je paradam nastopanje v tako majhnih naseljih vendarle že od samega začetka izpod časti.

Trup se je nato razvlekel v dolg zadek, večkrat pretrgan, razčlenkan, in bolj ko je bil oddaljen od grbe, bolj pisan je postajal. Tudi bolj sproščen. Kot bi bil zraven zaradi nekega davnega zato-ja.

Mati je vsekakor imela veličasten pogreb.

Ta zapoznala ugotovitev, za nikogar več pomembna, je pljusnila v Petrovo zavest ter se razlezla kot olje po razgreti ponvi, že ko je materino torbico potegnil iz lesenega vojaškega kovčka in še preden ga je zgrabila uničevalna ihta. Obenem ga je neka čudaška trema ujela v tesnobo in mu oznojila dlani: torbica je bila vedno skrivnost. Nihče od otrok je ni nikdar odprl, še mati ne tako, da bi otroci videli vanjo. Dan in noč je čemela za izbočenimi vratici kredence, kot obredna posoda v tabernaklju, in mati jo je jemala s seboj le, kadar je odhajala pred svitom in se vračala z nočjo. Drugače ne. Če že, se je z njo usdla k mizi in vsakokrat umaknila obraz. Navadno je potem dolgo ždela s sključenim hrbtom in le občasno je bilo slišati kak šum, kot bi se premaknil papir ali pa bi zrak hitreje vstopil skozi nosnici. Otrokom so se ustavile igre in otrpnile v pričakovanju.

Morda je potem drugi dan najstarejši dobil nove čevlje.

Ali pa je bila za kosilo govedina v juhi.

Na zunaj ni bila torbica nič posebnega. Pač ena tistih ženskih torbic, ki niso nikoli v vrhu mode in tudi nikoli zastarele. Srednje velika črna usnjena torbica z ročajem, kromiranimi ustnicami in ravno tako zaponko na sredini. Ko so se nekaj dni po pogrebu pogovarjali, kako razdeliti zapuščino, jo je Peter, ne da bi komu kaj rekel ali da bi mu kdo branil, vzel in doma zaklenil v svoj vojaški kovček, poleg vojaške knjižice, nekaj fotografij, pisem in opasača, ki ga je kdo ve zakaj ukradel armadi. (Če bi ga dobili, bi ga izgnali iz partije in najmanj deset dni bi se pokoril v vojaškem zaporu.) Kovček s to vsebino se je potem z njim preselil iz garsonjere v enosobno stanovanje in kasneje, ko je postal zanesljiv perspektiven kader, v dvosobno stanovanje. Kovček je imel ves čas prostor v spalnici, tako kot v vojski.

Potem sta z ženo sezidala lastno hišo. Veliko. Otroci so imeli vsak svojo sobo, posebej je bil dnevni salon, posebej gospodinjska soba in posebej njegov delovni kabinet. Za spalnico si je žena omislila po-

hišstvo v pastelno modrih barvah - "kot nebo in midva ptici!" V tistem trenutku je sivoooljčni veteran z njegovim imenom in VP (vojno pošto) 5263 nenadoma postal predmet spotikanja. Nikjer ni imel več prostora. Ne na nebu ne na zemlji. Nazadnje ga je odnesel v klet.

"Preklete! Tista tvoja vojaška truga v kleti mi je skoraj razbila glavo!"

Truga!

Besno je zdirjal v klet, zgrabil kovček, ga prinesel v garažo, kjer je imel priročno delavnico, in nasilno dvignil pokrov. Z dna se mu je v obraz najmočneje začudila torbica, vendar se njeni kromirani ustnici zaradi tega nista razlezli v nasmeh. Tudi zaponka na vrhu je ostala dostojanstveno hladna. Začudenje je bilo pravzaprav opazno le v ročaju, ki se je naslanjal na steno kovčka, saj ga je ta drža po tolikem času spet spodbudila v pričakovanje.

Tudi druga vsebina ni kazala pričakovanega navdušenja. Peter je pomislil na užaljenost. Opravičeno. Že res, da je bilo vse lepo shranjeno v blagodejni temi, na suhem in v miru, vendar pozabljeno! Stvari to čutijo. Na koncu koncev so bile položene tja zato, da bi ohranjale času smisel.

Zastokal je in se nagonsko ozrl okrog sebe, ko ga je ujela v precep misel, kako preklete butasto je, da se gre nekakšne čustvene igrice s predmeti!

S ponovljenim valom besnosti, kar bi se dalo razložiti s podobnimi odzivi, kot je žvižganje iz strahu ali cepetanje na mestu, se je lotil kovčka in ga raztolkel v trske. Ena, za pedenj dolga, se mu je z maščevalno slo zadržala globoko v dlan in kri je v trenutku začela obtoževati, čeprav se je razcefrani les takoj sprijaznil, postal celo hvaležen za dar, ki ga je prineslo nasilje: žejno je vpiljal nepričakovano rdečo svežino, kot bi se v njem prebudil gon nekdanjih pomladi. Morda pa drevesa ne umrejo, ko jih ločijo od korenin in zrežejo v suženjstvo človeku? Morda samo otrpnejo v bolečini in čakajo na čas, ko bo nekdo izumil oživljanje? Seveda ne človek. Oživljanje dreves lahko izumi le drevo.

V kopalnici je opral dlan, korajže pa ni zmožel, da bi trsko sam izdrl. Preveč klovnovsko se mu je posmehovala iz novega okolja in če je premaknil palec, se je boleče priklonila v drugo smer.

Poklical je ženo in zatulil, ko ga je rešila ter nato z obvezo zaščitila rano. Menila je, da bi moral k zdravniku, kajti vrag vedi, kakšne bolezni so se v vseh teh letih naselile v "tisto tvojo kišto". Opazila je torbico, ki mu je visela v pregibu druge roke. Verjetno jo je podzavestno pograbil, preden je stekel v kopalnico. Razložil je, sam začuden nad svojo mirnostjo, da je to mamina torbica in da bo še enkrat pregledal njeno vsebino (ni mogel kar priznati, da torbice ni še nikoli odprl in tako ni niti vedel, kaj je v njej!), preden se bo odločil, kaj z njo. Žena je rekla, da je to pametno, čeprav misli, da mama v torbici ni hranila kakšnih posebnih reči. Ženske nosijo v torbica vsakodnevno kramo in njego-va mati verjetno v tem ni bila nobena izjema.

Peter je bil užaljen: njegova mati ni bila nobena izjema! Tudi če je res, žena ni tista, ki bi njegovo mamo takole, mimogrede, zaradi nekakšnega posplošenega prepričanja, odrinila v povprečje! Poleg tega je niti poznala ni.

Povedal ji je to. Naj ne bo tako občutljiv, mu je odgovorila.

Potem se je zaprl v svoj kabinet. Za domače je to pomenilo: Mir, oče dela! Vedno tako: Mir, oče dela! Tudi, kadar se je samo umaknil s

svojimi revami, da bi se med stenami omedile v obvladljivost, še preden bi se razhodile v nezaželenih smereh. Peter se je v svoji karieri priučil, da se nezaželeni smeri na koncu vedno znajdejo na nekem skupnem dvorišču in takrat je prepozno zaklepati ali pa jih poizkušati speljati skozi stranska vrata na drugo dvorišče. To je treba storiti prej.

Morda je trajalo minuto, dve, da se je sprostil. V objemu kabineta so se stvari vedno postavile v položaj, v katerem jih je lahko dolgo opazoval brez neprištevne prizadetosti. Pred leti, ko se je ukvarjal, ko njegova samozavest še ni imela tako visokega obzidja in je še čutil potrebo po preverjanju statike, je lahko brez krčev izstopil iz sebe, prestopil zid in se otipal od zunaj. Kasneje je obzidje postalo visoko, previsoko, in dajalo je dovolj varnosti. Preverjanje statike je postalo odvečno, zato pa je narastla skrb po urejevanju razmerij znotraj obzidja. Ta morajo biti vedno obvladljiva, če že ne vedno prijazna. Kajti če ni tako, začnejo utečena razmerja, po logiki gibanja, iskati vzroke za ubogljivost in takrat nastane v prometu kaos. Razmere ne krožijo več nadzorovano, izmišljajo si svoja pravila, enosmerne magistralke spreminjajo v večsmerne poti, semaforji ponorijo ali pa se potuhnejo.

Peter je to poznal. Peter je to živel. Ravno te dni so se neki tokovi nepričakovano samosvoje zavrteli. Medobčinski partijski sekretar se ne more sprijazniti s sklepom koordinacije, ki ga postavlja na izpraznjeno mesto medobčinskega sindikalista. Meni, da je to degradacija, ne le njega osebno, temveč partije kot take! Veliko bolj naravno bi bilo, kar se je tudi v praksi že dokazalo, če bi šel tovariš Peter z občinske funkcije najprej na medobčinski sindikat in si tam nabral dragocenih izkušenj, ne pa kar direktno na medobčinski partijski vrh. In zelo nerodno da je, in spet ne toliko zanj kot za organizacijo, če se medobčinski partijski sekretar, ki ima samo še tri leta do pokojnine, postavi na stranski tir. Je sindikat kaj drugega kot stranski tir? Ljudje bodo iz tega takoj potegnili politične zaključke! Poleg tega pa je Peter, vsaka čast njegovi prizadevnosti, če ne drugega, premlad, da bi mu kar tako zaupali tako odgovorno funkcijo.

Razprave so takoj zgrabile izraženi podcenjevalni odnos do družbene vloge socialističnih sindikatov in mu ga začele servirati nazaj, v golšo, dokler ni popolnoma obnemogel.

Petru je bilo starega aktivista žal: toliko let je bil dober, potem so ga zahteve organizacije prerasle. Žalostno, ampak to je usoda vseh aktivistov, ki v svoji vdani zagnanosti pozabijo, da so le črv na trnku sistema in da po določenem času izgubijo moč vabe, nimajo več pravega vonja, prave oblike, celo barva obledi. Takrat sistem izumi kaj drugega.

Izumi Petra.

Zleknil se je v naslonjač in torbico položil na kolena. Zaponka je prijazno škljocnila in prav nič se ni zgodilo, ko so se kromirane ustnice na široko razprle. Najbolje bo, je pomislil, da vse skupaj strese na mizo, pregleda in sproti zloži nazaj. Vendar ga je v nameri zadržala urejenost, ki je vladala v torbici. Ena sama strumna kolona papirjev, nekateri v modrih ovojnica, nekateri brez, ki jih je davna volja ustavila v korakanju.

Zgrabilo ga je, da bi to urejenost pokazal ženi: njegova mati ni bila nobena izjema! Vendar le za trenutek, le za toliko, kolikor zunanje energije je med vrati ušlo v kabinet, ko je vstopal. Potem je začel delovati notranji generator in ženina izjava je takoj ostala brez podtaknjene sporočilnosti, zgolj priložnostni obesek na dobrodušnem zimze-

lenem drevescu, ki ga ljudje skupaj in vsak zase gojimo ravno v te namene: za obešanje stranskih miselnih proizvodov, ki nočejo biti misel in jim kakršenkoli genski zapis lahko odkriješ samo z izkrivljeno lečo. Tudi če obeski zbodejo, si kriv sam, ker si spet spregledal, da nimajo uporabne vrednosti in jih ni vredno otipavati.

V trebuhu torbice je ob strani opazil žepka. Iz enega je kukalo nekaj pisanega. Petru se je prijazno nasmehnilo: poglej jo, preteklost, kako poredno kaže jezik! Morda je zato, porednosti je že dobro malo požugati!, najprej potipal v drugi žeppek. Našel je zavitek majhnih črnobelih fotografij, največja je bila velika morda 10 cm. Na tej je bila sestra Marija z muco, sestra Zali s šopkom šmarnic, brat Jernej, jezno obrnjen v stran, in on, Peterček, na lesenem konju. Je bil Jernej jezen zaradi konja? Morebiti res: konjič je bil narejen za oba in pri dveh lastnikih nikoli ne veš, kje je krivica. Oživel pa je prizor, kako je oče naredil konja. Iz deske je izžagal glavo, jo s koščkom stekla ostrugal, da je postala prijazna za roke, in jo pribil na odsluženo metlo. Ko mu je naslikal še oči, je konjič oživel. Peterček ni strpel, da bi se barva posušila, zato se je že med prvim galopom iz enega očesa pocedila temna solza in tako je ubogi konjiček do konca svojega veka jokal.

Na drugi, posebno umetelno obrezani fotografiji, je bilo vse belo. Šele temnejši rob odprtega zabojčka, ki se je dal najprej razpoznati, mu je jasno razkril vsebino: sestrica Silva, prvorojenka, umrla na svoj prvi rojstni dan. Nič več, še to samo zato, ker je fotografijo našel v materini torbici. Tudi njenega groba ni več. Preselil se je v žeppek materine torbice, v čas, ki ni več dosegljiv.

Na zadnji fotografiji je bila mati z očetom. Ona veselo debelušna, z drznim izrezom na bluzi, on resen, do brade zapet v miličniško uniformo. Sta bila srečna? Tega Peter s fotografije ni mogel razbrati.

Kako malo je pravzaprav vedel o svojih starših!

Pogled je sam odtaval po stenah. Ni ga mogel ustaviti, čeprav je vedel, da ne bo našel, kar je iskal, saj do tega trenutka ni še nikdar pomislil, da bi na steno obesil povečano in okvirjeno fotografijo svojih staršev. Vsaj to! Na steni je bila fotografija maršala Tita, državno, republiško in še nekaj drugih priznanj, ki jih je dobil za delo in zvestobo. V posebnem okviru se je razkazovala diploma višje partijske šole. Zaslužno, saj bi se brez nje še vedno ustrežljivo priklanjal za trgovskim pultom. In kako slučajno se je to zgodilo! Na partijskem sestanku so prebrali razpis in hkrati napotilo, po katerem naj bi njihova osnovna organizacija kadrovala za partijsko šolo šest kandidatov: za nižjo tri, za srednjo dva in za višjo enega. Nekdo je izgovoril njegovo ime, verjetno kar tako, da bi se sestanek čim prej končal, in potem se je izkazalo, da ima vse pogoje: imel je srednjo izobrazbo, bil je mlad (celo to, da je bil še samec, mu je prineslo nekaj prednosti) in imel je odlično karakteristiko: nekajkratni udarnik na mladinskih delovnih akcijah, predsednik vaške mladinske organizacije, član občinskega komiteja, kar vse je bilo predvsem posledica zdravih korenin, zlasti po očetovem deblu. Mati je zrastle na kmetiji in, če drugega ne, je bila že zaradi tega malo versko obarvana, kajti zdi se, da nobena slovenska kmetija ni zmogla brez boga, pa čeprav samo nad jedilnim kotom in na križ prhibitim. Očetova korenina pa je že rodove nazaj rila po rudnikih (kar je bilo času neznanstvo vseč!) in oče je bil pravzaprav prvi, ki se je, tudi po čudnih naključjih, iz jamskega kopača preoblekel v žandarja. Menda celo po partijski direktivi? (Res nesprijemljivo, kako malo ve o svojem očetu! Moral si bo vzeti čas in to vrzel zapolniti!)

Domnevi v prid govori dejstvo, da so očeta italijanski okupatorji takoj aretirali in kasneje internirali v Gonars in na Rab. Z Raba se je le toliko oglasil doma, da sta z mamo spočela še enega otroka in že ga je nadčlovek poslal na nemško inačico Kalvarije, z najbolj znanima postajama Auschwitz in Dachau. Od tu je pobegnil in se kake tri mesece pred koncem nekako - "... zlat zob sem z žebljem izpulil in ga zamenjal za hlebec kruha..." - kaj več Peter ni vedel - pretolkel do dolenjskih partizanov. Po vojni je bil postavljen za komandirja narodne milice. Tu ga je nesrečna sreča banalno zapustila. Zdrsnil je po stopnicah in si zlomil tilnik. Peter je bil prepričan, da je to usodno vplivalo na njegovo življenjsko pot, kajti če bi oče živel vsaj še toliko, da bi dokončal osnovno šolo, bi ga gotovo usmeril v kak ugleden poklic. Morda bi bil danes oficir, sodnik ali kaj podobnega in se ne bi moral iz trgovskega pomočnika... no, potrkati je treba po lesu!, saj mu ne gre slabo, le pot bi bila lahko veliko manj zapletena. Seveda ni bil nehvaležen, zavedal se je, da brez očetove poti, čeprav prezgodaj ustavljene, ne bi ujel svoje. Saj ne, da ne bi zmoget, navsezadnje je sam storil vse, poiskal pravo postajo, stopil na pravi vlak... denar za vozovnico pa je, roko na srce, vendarle podedoval. Že zato, je z malce nejevolje pogoltnil kapljico grenkobe, ki se je nabrala pod jezikom: res bi, bo! moral narediti malo več prostora za odnos do lastne dediščine. Najmanj, kar lahko stori, je res povečana in okvirjena fotografija staršev. Ampak na steni preprosto ni primerne prostora. Diplome, priznanj, in še manj Tita, ne more sneti, če imajo že uveljavljene pozicije. Morda bi fotografijo povečal na format stoječega namiznega okvira in jo postavil na delovno mizo? To bo še bolj intimno, čeprav malo preveč spominja na navade ameriških mogotcev. Ti imajo na svojih delovnih mizah v dragocenih okvirih fotografije svojih srečnih družin in jih niti ne obrnejo, ko na oblazinjenih foteljah seksajo s svojimi preščišnjenimi tajnicami.

Na dnu istega žepka je dotipal še dva prstana. Poročna. Pomislil je, zakaj prstanov nista vzela s seboj. Ker sta oba v torbici, je to mamina ideja. Verjetno ga je očetu snela z mrtvega prsta in potem priložila še svojega. Kdo ve, zakaj? V navadi ni.

Slike in prstana je vrnil v žepek in nekaj časa opazoval ploščico, ki je še vedno poredno kukala iz drugega. Premalo, da bi uganil, preveč, da ne bi ugibal. Verjetno kakšna blazinica, v katero je zabodena igla in navito nekaj sukanca. Mati je tak komplet vedno nosila s seboj. Potem je bil resnično presenečen, ko je na koncu tistega jezika, ki se je kazal iz preteklosti in ki naj bi vendarle bil blazinica z iglo in ovitim sukancem, zagledal medaljo. Zabingljala je kot izrezana polna luna na novoletni jelki. Sredi lune je stal človek z zastavo, okvirjen s peterokrako zvezdo, iz katere so rastle žarki. Na drugi strani je pisalo MEDALJA ZASLUGE ZA NAROD in okrog napisal venec, ki bi bil lahko lovorov.

Presneto, mati!

Nikoli ni govorila, da je oče dobil kakšno medaljo! Zaradi skromnosti? Otrokom bi to že morala povedati! Otroci bi morali vedeti, da je njihov oče zaslužil medaljo. Medalje vendar ne kupiš v soboto na tržnici! No, ja! je čez čas uredil misel, mati je že imela nek vzrok za to. Verjetno ni govorila o medalji, ker ne bi mogla obiti očeta. Včasih je začela kaj pripovedovati, vendar so jo solze dohitele in ji zalile glas. Kmalu je nehala poizkušati. Otroci se zato niso navezali na spomine in oče je počasi zaostal. Dobil je prostor v nekem svojem času, vedno bolj mehke, vedno bolj oddaljenem in vedno bolj vzvišenem.

Vseeno bi za medaljo morala povedati!

Odložil jo je v velik medeninast pepelnik, ki je bil na njegovi delovni mizi samo kot okras in spomin na uradni obisk v livarni. Kljub temu ga je čez čas začelo najprej slabotno, potem vedno močnejše kljuvati, da ni storil prav. Pepelnik je pepelnik, čeprav je na mizi le za okras in medalja, s katero je narod odlikoval očeta, niti začasno niti zaradi praktičnosti ne spada tja. Hitro je prestavil vazo s suhimi rožami na drugi vogal mize, na prazen prtiček pa položil medaljo. Med prestavljanjem se je čez njeno obličje preigral pramen sonca in Petru se je zazdelo, da se mu je nasmehnila. Vrnil je nasmeh in se spet obrnil v torbico. Upal je, da bo za vse dobil pojasnilo med papirji, ki so disciplinirano čakali v vrsti na dnu.

Urejenost mu je narekovala sistem. Prva ovojnica, modre barve, je bila naslovljena na mamo, hišna številka 197. Številka Petru ni odkrila hiše: njegovo otroštvo je bilo raztepeno v najmanj dvanajstih bivališčih. Mu pa je do stanovanja s številko 197 pomagala letnica na poštnem žigu. Tistega leta je umrl oče in takrat so stanovali v stanovanju, ki je očetu pripadalo skupaj s službo. Bilo je veliko, sončno, opremljeno z lepim pohištvom, vendar celo v spominu tako zvezano z očetom, da je izginjalo skupaj z njim v neko pravljico, v kateri je živel življenje palčka. Morda se je tudi zaradi tega podzavestno izogibal vedenja o tem času, ki je tako samo še bolj zorel v neotipljivost. Nekatera zavedanja so vseeno obvisela v mreži in čakala priložnost: iz hiše številka 197 so se morali izseliti že mesec dni po tragičnem dogodku, ker je v njihovo stanovanje prišel drug komandir. Stanovanje so jim našli v dveh prostorčkih, v katerih ni bilo ničesar. Ni bilo postelj, ni bilo mize, stolov. Ni bilo vode (torej, bila je v oddaljenem studencu), ni bilo elektrike (torej, mamina sestra je posodila petrolejko).

Začasno! so menda rekli mami.

Začasno! je mama ponavljala sebi in otrokom.

Pravzaprav so bili tedaj na slabšem kot takoj po vojni! se je sedaj, po desetletjih, v svojem udobnem kabinetu skoraj ustrašil Peter. Vojna jim res ni pustila ničesar. Ko so jih štiriinštiridesetega na nemškem tovornjaku vozili v izgnanstvo, je mati začela rojevati sad očetovega obiska. Odložili so jih za cesto. Ljudje v bližnji vasi so bili človeški. Mamo so spravili v ljubljansko bolnišnico, otroke so si razdelili. Do konca vojne. Oče jih je takrat spet zbral. Gole in trepetajoče. Vendar je oče imel kapital, ki se mu je reklo delavsko poreklo, Gonars, Rab, Auschwitz, Dachau, partizanstvo. Takrat so imeli to. Ko je umrl, je mama ostala samo s štirimi otroki.

Peter je spoštljivo odprl ovojnico. Lotevati se ga je začela nekakšna tesnoba, čuden občutek, da se mu razkrajaja sedanost. Kot bi se topil sladkor v črni kavi, le da je kava postajala vedno bolj grenka.

V ovojnici je bilo pet listov. Vsak zase je bil prepognjen najprej po dolžini, nato še po širini. Razgrnil je prvega.

RAČUN ZA

Gale Antonija, Pehur 197

Spodaj podpisani sem dne 3.1.1948 napravil trugo za soproga tovariša Gale Jože

LITERATURA	<i>les</i>	350 Din
Rast 7 - 8 / 1997	<i>papir in okraski</i>	520 "
	<i>žebli in lim</i>	50 "
	<i>moje delo</i>	350 "

Stane Peček
MEDALJA

Skupaj 1.270 Din

Miha Umberger
splošno mizarstvo

KRAJEVNI LJUDSKI ODBOR
PEHUR
Okraj DOLGA VAS

Gornji račun se potrjuje in so cene krajevnim prilikam primerne.
Smrt fašizmu - Svobodo Narodu!

Tajnik
Vitman Franci

Predsednik
Majcen Sandi

Podpisane je Peter poznal: Umbergerjev stric je otrokom mimo-grede popravil kakšne sani, na Majcnovem vrtu so zorela najboljša jabolka, tovariš Vitman pa ni pustil kaj več kot ime. Vsi trije so že pokojni.

Drugi dokument je bil napisan s svinčnikom. Peter je takoj prepoznal značilno materino pisavo. Rahlo je bila nagnjena nazaj, da so črke izgledale kot jezdec na predivjih konjih, ki galopirajo po ožgani poljani. Jezdec ima stopala uprta v stremena, uzde zategnjene, vendar se konji za to ne menijo dosti. Nuja po puščanju sledi je močnejša. Izjeme so začetnice, njim se nikakor ne mudi in se ne dajo motiti. Dajejo celo vtis, da so iz druge zgodbe. Držijo se pokonci in vse so okrašene. Nekatere samo z drobnim kodrčkom, nekatere s pravo frizuro. Še preden je prebral pisanje, je vedel, da bere izvornik, ki ga je mati potem skrbno prepisala s črnilom in verjetno popravila še kakšno napako.

Gale Antonija,
žena pokojnega Gale Jožefa,
s stanovanjem Pehur št. 197.

Predmet: Prošnja za povrnitev pogrebnih stroškov

Državnemu zavodu za socialno zavarovanje
ekspozitura Novo mesto.

Povodom smrti mojega pokojnega moža Gale Jožeta, komandirja NM v Pehurju, ki je nastopila dne 31. decembra 1947, sem podpisana imela naslednje stroške:

za krsto	Din 1.270
grobarju v Pehurju	Din 200
grobarju v Novem mestu	Din 100

SKUPNO DIN 1.570

(Z besedo: tisočpetstosedemdeset dinarjev)

Za dokaz gornjih stroškov prilagam potrdila, razen potrdila od grobarja v Novem mestu, kateri mi tega potrdila ni izstavil.

Vljudno naprošam gornji naslov, da mi povrne nastale stroške. Ker sem sedaj ostala sama brez vsakih prihodkov in nimam nobenega imetja ter imam štiri maloletne otroke, za katere moram skrbeti, se nadejam,

Stane Peček
MEDALJA

da se bo moji prošnji ugodilo.

Pripominjam, da je moj mož bil v državni službi od 1926. leta do danes, oziroma do njegove smrti.

Prilagam mrliški list.

Pehur, dne 6.1.1948

Gale Antonija

Državni zavod za socialno zavarovanje

Ekspozitura v Novem mestu

Dne 26.1.1948

Opr. štev. 159/1-48

Predmet: pogrebna

Tov. Gale Antonija

Pehur št. 44

V zadevi povračila pogrebnih stroškov za Vašim pokojnim možem Gale Jožefom, Vam sporočamo, da ne razumemo kako ste dvakrat plačali grobarja, enega v Novem mestu in drugega v Pehurju. Ali je bil vaš mož dvakrat pokopan?

Prosimo, da nam to takoj sporočite.

Vse sile za petletko!

Šef ekspoziture

Janez Mozetič

Gale Antonija

s stanovanjem Pehur štev. 44

*Državnemu zavodu za socialno zavarovanje
ekspozitura Novo mesto*

Na vaše vprašanje v zvezi s pokopom mojega pokojnega moža Gale Jožeta odgovarjam, da je bil pokopan v Pehurju, dne 4.1.1948. Dne 2.1.1948 pa sem ga sprejela v mrtvašnici novomeške bolnišnice. Ker so bili takrat novoletni prazniki in so vsi praznovali, ni bilo nikogar, da bi mi moža pomagal naložiti na kamion, ki so mi ga dodelili na Narodni milici. Šofer je izjavil, da ne more v uniformi nositi mrliča, čeprav je bil moj pokojni mož tudi miličnik in je bil tudi kot mrtev oblečen v miličniško uniformo. Potem mi je šofer povedal, kje stanuje tovariš grobar; ki mi je za 100 Din pomagal zaviti mojega moža v rjuho in položiti na kamion.

Vljudno prosim, če mi sedaj denar čim prej pošljete, ker sem ostala sama s štirimi otroki. Poleg tega sem dobila odločbo, po kateri smo se morali izseliti iz službenega stanovanja in sedaj nimamo nobenega pohištva. Naše pohištvo so med vojno uničili belogardisti.

Pehur, 28.1.1948

Gale Antonija

Kamion iz dopisa je bil vojaški rešilni avto, ki je verjetno ostal kot vojni plen. Peter se je spomnil, kako sta mama in grobar prinesla na nosilih v rjuho zavitega očeta. Grobar je svoj konec nosil postavil na tračnice v vozilu, potem je šel pomagat mami. Tračnice so se upirale, da je cvililo, škripalo in ječalo kot bi v galaksijski školjki nastajal bisser. Čisto proti koncu se je zataknilo. Grobar in mama sta začela nositi la cukati nazaj in spet naprej. Voznika, ki je ves čas sedel v kabini, je to presunilo ali kaj, da je priskočil in prispeval sunek v nosila. Kovinske nožice so se s krikom sprijaznile z ležišči. Voznik je planil nazaj v kabino, z mamo pa sta se usedla na nosila, ki so bila pritrjena ob drugi

steni. Grobar je pokimal, kot bi bil zadovoljen z razporeditvijo, z roko po vojaško pozdravil in zaloputnil vrata. Nekaj časa je bila noč, potem je skozi zastekleno odprtino, ki je škilila iz voznikove kabine, le pricincalo toliko svetlobe, da so oči začele razpoznavati.

Peterček se je stiskal k mami in dihal z njenimi pljuči in utripal z njenim srcem. Tako topla je bila. Mama.

Staro vozilo je hropelo in rigalo po poledeneli cesti in na vsaki vzpetini grozilo z infarktom. Kljub verigam so kolesa uhajala iz smeri. V nekem trenutku se je pločevinasti zaboj tako sunkovito nagnil, da se je oče skotalil z nosil. Z vso težo je pritisnil na Peterčkove noge in jih spodvil pod nosila. Peterčka je vrglo naprej, preko očeta, ki se je izmotal iz rjuhe in ga začel boleče objemati. Nekaj časa ga je tiščal pod klop na levi, nekaj časa pod klop na desni strani, zdaj mu je hotel zdrobiti noge, zdaj odtrgati roke in glavo.

Zakričal je. Zakričal je tako glasno in dolgo, da je voznik slišal ter skočil na zavoro: vsi trije, Peterček, mama in oče, so obstali ob sprednji steni vozila. Oče še vedno ni hotel izpustiti Petrčkovih nog.

Voznik v uniformi je odprl vrata, zaklel in izginil v vas ob cesti. Vrnil se je z nekaj možmi. Očeta so spet zavili v rjuho, položili na nosila in ga privezali z debelo vrvjo.

Peter se je spomnil, da je eden od moških rekel vozniku, naj vrv vrne, ko se bo vračal, voznik pa mu je odgovoril, da bo dobil eno čez gobec, če takoj ne utihne.

Državni zavod za socialno zavarovanje

Ekspozitura v Novem mestu

Dne 26.III.1948

Odpr. štev. 259/1-48

Predmet: pogrebnina

Tov.

Gale Antonija

Pehur štev. 44

V zadevi povračila pogrebnih stroškov za Vašim pokojnim možem Gale Jožefom, Vam sporočamo, da naš Zavod ne more izplačati pogrebne, ker ste vi upravičena do nje od strani izplačilne blagajne, to je od ustanove, kjer je bil vaš mož uslužben. Zato se v tej zadevi obrnite na Upravo Narodne milice, isto tako je tudi v zadevi priznanja pokojne, ki jo prizna ustanova sama.

Vračajo se vam tozadevni dokumenti, ki jih predložite na merodajnem mestu.

Vse sile za petletko!

šef ekspoziture:

Janez Mozetič

Peter je vse dokumente zložil nazaj v ovojnico. Naslednja ovojnica ni bila naslovljena, bila pa je zalepljena. Pomislil je na neodposlano pismo in obstal v misli, ali je prav, da ga odpre. Kdo ve, s kakšno vsebino je obremenjeno, da ga je mati shranila, čeprav ga ni odposlala? Lahko pa, da je samo kak dokument, ki ga je pač shranila v novo ovojnico in se je ta v tolikih letih sama zapečatila.

S priostrenim koncem svinčnika je zavijačil v notranjost. Staro lepilo

je brez obotavljanja popustilo.

Kliniki za ženske bolezni Ljubljana

Prosim za sprejem nosečnice tov. Gale Antonije, stare 36. let, iz Pehurja. Diagnoza: Graviditas ml. II. Vitium Cordis, Anemia gravis. Naproša se za sprejem zaradi nujne indikacije umetnega splava.

Krajevni zdravnik

dr. Raj... naprej nečitljivo

Pehur, 8/2.1948.

Verjetno so jo sprejeli, je bilo prvo, kar je Petru padlo na misel, sicer bi imel še enega - kaj? Brata ali sestro? Karkoli že, rodilo se očitno ni!

Dejstvo ga je presunilo. Ni se ujemalo s podobo, ki jo je gojil v sebi. Nemogoče, da se njegova mati uleže na ginekološko mizo in vzdigne noge, da bi ji iz telesa izpraskali začetek novega življenja. Potem so tisto, kar naj bi postalo njegov bratec ali sestra, vrgli v kakšno posodo in...

Petru se je začel vzdigovati želodec. Naslonil se je nazaj in prisluhnil tišini v sobi. Telo se je umirilo. Misel je zgrabila z druge strani: bi oče to materi dovolil? Ali ni skrajno nemoralno odpraviti zarodek potem, ko partner ne more več sodelovati pri odločitvi?

Vprašanja so kmalu pristala v uporabnih odgovorih. Mati je gotovo preračunala tisti trenutek in prihodnost, preden se je tako odločila.

Gotovo!

Toda! Toda račun je moral biti hudo porazen, veliko bolj kot leta triinštiridesetega, ko se je oče vrnil iz enega taborišča smrti in počakal, da so ga poslali v drugo. Takrat zarodka ni splavila, čeprav vojni ni bilo videti konca! Čeprav ni vedela, ali se bo oče vrnil! Čeprav ni vedela, ali bo sama preživela!

Peter je bil preveč udobno zapreden v sedanost, da bi lahko naskočil misel, ki se mu je ob materini torbici že dvakrat ponudila: nekatere stvari tečejo po zelo drugačnih tirnicah, kot so tiste, na katerih je sam vtirjen. Spomnil se je, da je ob neki priložnosti mamo vprašal, zakaj ni v partiji. Da to ni zanjo, je rekla. In ko jo je potem izkušal, če morda naskrivaj vendarle verjame v Boga, mu je prizadeto odgovorila, da je njena edina religija družina in zato ne potrebuje ne farja ne sekretarja.

"Kaj pa jaz, mama? Jaz sem sekretar."

"Jaz sem te rodila, kruh si režeš sam."

Pravzaprav se je vse ujemalo, dokazljivo v njen mozaik. Tako je živela. Ni bila izjema. Veliko žensk prav zaradi materinstva ni hotelo v partijo. Velikokrat je bilo slišati: naj otroci najprej odrastejo. Potem so se izgovorile, da so že prestare za take reči. Kakšne reči? Take! so odgovarjale in malo potresle z rameni. In pri tem je ostalo. In pri tem bi ostalo, če se ne bi vulgarno boleče postavilo vprašanje: mati, zakaj si se tako odločila? Obakrat: leta triinštiridesetega in leta osemštiridesetega!

Ni se trudil, da bi iskal opravičilo. Hitel se je otresti nevšečnih ugibanj, ki so se začela zaletavati v polkna, za katerimi je morda luč. Vešče.

Naslednji dokument, ki se je medtem že znašel med njegovimi prsti, mu je zaradi naslova takoj pritegnil pozornost, čeprav je bil napisan s svinčnikom. Verjetno ga je mama, kot je imela navado, napisala kot osnutek, nato za naslovnika naredila čistopis s peresom, osnutek pa

obdržala za svoj arhiv.

OKRAJNEMU SODIŠČU
ZA SOCIALNO ZAVAROVANJE V DOLGI VASI

Podpisana Gale Antonija, rojena dne 19.3.1912, stanujoča v Pe-hurju št. 172, vdova po umrlem miličniku Gale Jožetu, si usojan predložiti naslednjo prošnjo:

Ker sem mati štirih nedoletnih otrok in sem bolehnata ter ne morem s priznano pokojnino Din 3.022 preživeti sebe in otroke, prosim, da se prizna družinska pokojnina tudi za ona leta, katera je moj pokojni mož delal kot rudar in sicer:

- moj mož Gale Jože je delal od maja 1919 do leta 1924 kot rudar v Krmelju, v rudniku Andrej Jokil, pozneje D.D. Jokil. Od 11.2.1924 do 30.6.1925, je bil zaposlen pri rudniku Trbovlje, kar je razvidno na bivši Bratovski družbi, nakar je odšel služiti svoj kadroviski rok in takoj po odsluženem roku stopil v žandarmerijo;

- medvojna leta pa so vam znana.

Iz navedenega se vidi, da je imel moj pokojni mož dovolj službenih let, ki bi mu dala pravico do polne družinske pokojnine.

H gornji prošnji prilagam overovljene izjave prič, ki potrjujejo moje navedbe.

Na podlagi priloženih izjav in ker sem v skrajno kritičnem položaju prosim, da se mi prošnja čim prej ugodno reši.

S.F. - S.L.

Gale Antonija

Hiša s številko 172 je imela štiri prostore in z bratom sta imela prvič svojo lastno sobico, čeprav sta še vedno spala na enem pogradu. Največ pa je bil vreden vrt. Tako je ostalo v Petrovem spominu. Mati je skrbno izkoristila vsako ped, in ko je potem postavljala jedi na mizo, ni nikoli pozabila povedati, da je to moja solatica, moj krompirček, moj fižolček, moja čebulica, moj korenček. Otroci se niso spraševali, zakaj tako, in tudi mati se ni nikoli odločila, da bi jim razložila, da so le verjeli, da je fižolček brez "moj" zrastel nekje drugje in je zato - kdo ve kaj?! Gotovo pa ni "moj"!

Verjetno je to mati počela zgoj iz navade. Človek, ki odraste na zemlji, je z njo vse življenje okužen, čeprav koža postane bela, jezik jeguljast, hoja mehka in oči neulovljive. Predvsem pa duša nikoli ne pozabi, da je samo moje res moje, pa čeprav je v igri le povrtina. To ni cilj, to je pot. Zato bodo potrebna še desetletja, če ne stoletja, se je Peter sam v sebi skoraj privošljivo nasmehnil, da bo ta vrednostni sistem izginil iz polproletarca, razpetega med tovarno in zemljo, ki raje tvega razčesnitev, kot da bi se odločil. In to vse zaradi tistega "moje", kajti če se odloči za tovarno, ni več nič "moje", je vse samo še "naše", kot da "naše" ni samo množina od "moje"! Ja, partijski sekretarji bodo še dolgo imeli kruh!

Kljub temu se je počutil malo opeharjenega. Ne čisto osebno, bolj kot del ideje, kateri je služil. Loteval se ga je občutek, da mati nekako ni bila čisto iskrena z njim. Mu ni zaupala? Z besedami ni tega nikoli izrekla.

Naenkrat se je počutil samega. Izločenega. Pa vendar so se imeli v družini radi. Tudi potem, ko jih je kruh razmetal po svetu. Dobivali so se doma, kadar je kdo utegnil, vsaj za mamin rojstni dan pa so prišli vsi štirje in skupaj s svojimi otroki še sami postali to: otroci. To so

obdržali tudi potem, ko so mamu poklicale daljave in jo odmaknile, kot senca odmakne luč. Ni pa bilo več tistega, kar je mama vsako leto ponovila kot največjo modrost: "Dokler sem živa, imate dom!" Sestra, ki je prevzela hišo, ni bila dom, tudi vsi skupaj niso bili več dom. Prišli so, odnesli šopek na gomilo, po obilnem kosilu popili kavico, nakar se je začelo vsem muditi.

"Le kaj se tebi mudi?" se je Peter iskreno čudil bratu. "V soboto si pospravil v delavnici orodje in tam te bo mirno počakalo! In tudi tebe bo pisalni stroj počakal," je navrgel še sestri.

"Ja? Mi hočeš dopovedati, da politkarji nenehno delate? Morda res! Zato pa je tako, kot je!"

"Kako pa je?"

"Precej drugače, kot misliš!"

Vrag ve, kam bi se klobčič odvrtil, če ne bi ženske takoj pretrgale niti. Klobčič je ostal.

Zagledal se je v obraz tretje pisemske ovojnice. Žig - IZROČITI OSEBNO - ji je dajal strogo uraden in mrakoben videz, da je Petra neprijetno spreletelo. Saj ne, da ne bi bil vajen pisem s takim žigom, njegova tajnica mu jih je servirala ob kavi in so spadala k delovnemu dnevu. Vendar, če tako pismo potegneš po desetletju in več iz materine torbice, lahko nastane nekaj zgodb, še preden si prišel do prave. Družinska upokojenka res ni naslov, kamor bi prihajala pošta z oznako IZROČITI OSEBNO.

Štev.: 1414/1-53

ODLOČBA

Senat za prekrške pri Državnem sekretariatu za notranje zadeve LRS v Ljubljani je dne 30.9.1953 pod predsedstvom predsednika senata Kužnik Henrik ob sodelovanju sodnikov senata Brezar Stane in Šenk Marjan na pritožbo Gale Antonija, gospodinja iz Pehurja 172, zoper odločbo sodnika za prekrške OLO Novo mesto štev. UK 917/3-53 z dne 8.7.1953, s katero je bila upravno kaznovana z denarno kaznijo 2.500 dinarjev zaradi prekrška po čl. 132 zakona o obrtništvu ter na podlagi 55 in 138 člena temeljnega zakona o prekrških odločil:

Pritožbi se ne ugotovi.

Prvostopna odločba se v celoti potrди.

Zoper to odločbo ni pritožbe.

Utemeljitev:

Obdolženka je bila upravno kaznovana, ker je od januarja do 9.5.1953 na svojem domu v Pehurju izvrševala živiljska (prav šiviljska) dela drugim za plačilo v gotovini ali naravi, ne da bi imela obrtno dovoljenje. V pritožbi zoper odločbo prekršek prizna, in omenja, da ga je storila v sili zato, da bi lažje preskrbela z najpotrebnejšim svoje 4 nedočetne (prav nedoletne) otroke, česar ne zmore s 3.500 din pokojnine po možu. Predlaga zato oprostitev kazni.

Senat pritožbi ni mogel ugoditi. Ker je obdolženkinina krivda za prekrške ugotovljena in dokazana, je tudi upravno kaznovanje zakonito. Zaradi obdolženkinih težjih socialnih prilik pa ji Senat kazni ne more znižati, ker je že prvostopni organ to okoliščino upošteval kot olajševalno okoliščino pri odmeri kazni na prvi stopnji in ji zato izrekel komaj 500 din nad najnižjo kaznijo, ki jo je možno po zakonu izreči za ta prekršek. Glede na vse to je drugotopni prav drugostopni organ izpodbijano odločbo v celoti potrdil.

Odločba je s tem utemeljena.

Taksa po tar. št. 5 Zakona o taksah za din 90 je plačana in na pritožbi uničena.

Ljubljana, dne 30.9.1953.

Zapisnikar:

Obreza Danica, l.r.

Za točnost prepisa

Obreza Danica

Predsednik senata:

Kužnik Henrik, l.r.

Bral je popolnoma mehanično in počez, tako kot se je navadil brati politične referate, ki so se prepisovali iz meseca v mesec, iz leta v leto, in je s to tehniko branja takoj izsledil stavek, ki je oznanjal novo misel. Tudi v odločbi je mimogrede opazil datum 9. maj in si ga prevedel, da je na državni praznik, na dan zmage nad fašizmom, nek vesten državni uslužbenec zalotil mamo za šivalnim strojem. Zaradi tega, ker je delal na praznik, je bil verjetno še posebej nagrajen. Tega sedaj ni več, je olajšano pomislil, tega res ni več! Tudi socialna slika dežele se je od takrat že tako spremenila, da ljudje ne živijo le iz rok v usta ali pa za nazaj.

Vendar je bila tolažba nična. V kazni, ki je bila tako razumevajoče samo za 500 dinarjev višja od najnižje možne in hkrati samo za 1.000 dinarjev nižja od materine pokojnine, je naenkrat zagledal samega sebe. Zbudil se je še pred soncem in priracal v kuhinjo, kjer je mati še vedno s stopali poganjala singerico. Žarnica, ki je brlela ob njeni glavi, je dajala toliko svetlobe, da ni izgubila prstov. Usedel se je nasproti in brez besed čakal.

“Še malo, Peterček.”

“Si zaspala?” jo je očitajoče vprašal, saj se mu je zdelo, da bi obleka za tovarišico učiteljico morala biti že zdavnaj narejena, še prej, ko se je zbudil.

“Sukanec se kar naprej trga,” je odgovorila in dodala: “Šment”, kajti igla je imela spet prazno uho. Mati je oslinila konec nitke in ga zadržala med prsti. Peterček se je takoj primaknil, prijel oslinjeno nitko in jo v prvem poizkusu spravil skozi iglino uho.

“En tak pomočnik mi je ponoči manjkal!” je rekla in Peterček je bil ponosen, počutil se je velikega.

“Zakaj me pa nisi poklicala?”

“Drugič te bom.”

Potem je singerica spet vzela besedo, da bi čimprej pridrdrala do zadnjega vbodljaja.

“Mama, ko bom velik, ti bom kupil tak sukanec, ki se ne bo nikoli strgal in ki ga ne bo nikoli zmanjkalo.”

“Komaj čakam, da boš velik!”

Mati je obleko že zlikala in jo zložila v njegov šolski nahrbtnik. Prišel je pravočasno, kajti če bi zamudil, česar se je tako bal, da se je nekajkrat zbudil in pogledal, če je v oknu še noč, ne bi utegnil pojesti najbolj slastnega zajtrka, ki ga je nalašč zanj pripravila tovarišica učiteljica. Kruh, namazan z medom in smetano, zraven čaj, osladkan, da je žlica skoraj stala pokonci. Potem je moral hitro v šolo in nikomur ni smel povedati, da je tisto lepo obleko na tovarišici učiteljici, ki so jo vsi občudovali, naredila njegova mama in da je on pri tem pomagal, ko je pretrgano nitko vedno v prvem poskusu vtaknil nazaj skozi iglino uho. Nekoč je mamo vprašal, zakaj ne sme nikomur povedati, da šiva tako lepe obleke. Odgovorila mu je, da zato, ker bi se potem preveč

ljudi zaželelo njenih oblek, tega pa ne bi zmogla, saj je noči že sedaj premalo.

“Zaradi obtoženkinih težjih socialnih prilik pa ji senat kazni ne more znižati, ker je že prvostopni organ to okoliščino upošteval kot olajševalno okoliščino pri odmeri kazni na prvi stopnji in ji zato izrekel komaj 500 din nad najnižjo kaznijo, ki jo je možno po zakonu izreči za ta prekršek.”

Seveda, če bi ostal oče, bi se zgodba odvijala drugače. V to je bil Peter vedno bolj prepričan. Mama se ni nikoli znala potegniti za svoje pravice. Ničesar ni znala vnovčiti, niti očetovega Raba in Dachaua, niti partizanstva. Medaljo je celo njim, otrokom, zamolčala! Zakaj? Sta bila morda z očetom...?

Misli se je izognil, še preden se je razvila. Neokusno je po tolikih letih brazdati z dvomi po nečem, kar je dozorelo v času. Sicer pa je razlaga zelo enostavna: mati v svoji naivni preproščini ni doumela, da bo ves očetov kapital umrl skupaj z njim, če ga ne bo znala vnovčiti. Zgodbe o trpljenju, lakoti in ponižanjih, zgodbe o herojstvu, izkazani domoljubnosti in žrtvah ne pomenijo nič, svoboda jih v trenutku pozabi, če niso zapisane na pravih papirjih in opremljene z žigi in podpisi uradnikov. Mati tega ni doumela. Sprijaznila se je z načinom, da na usodo pač ne more vplivati, zato so se ji tudi dogajale take sodbe, skregane z logiko preživetja, po drugi strani pa neoporečne s pravnega naslonjača: zakon je za vse enak.

V tem trenutku je Petra oblil neprijeten občutek sramu. S površine kože se je zrinil v želodec in začel pritiskati skozi grlo v spodnjo čeljust. Kot bi bil ujet v raboti, ko prekisli juhi skuša popraviti okus s sladkorjem. Okus je vedno bolj neužit, vsebine pa je vedno več. Pomislil je, da bo bruhal.

Zazrl se je v stene in pomislil, kako dobro je, da ni tam povečane fotografije staršev.

UK 917/6-53

ODLOČBA

Sodnik za prekrške OLO Novo mesto, v upravno kazenski stvari zoper Gale Antonijo, na podlagi čl. 27, II. odstavek Temeljnega zakona o prekrških

odloča:

Obdolženi Gale Antoniji se dovoli obročno odplačilo denarne kazni 2.500.- din in sicer tako, da bo plačevala po 500.- din mesečno pričenjši z 1. decembrom 1953 dalje do dokončnega izplačila.

Utemeljitev:

Obdolženka je bila zaradi prekrška po čl. 132 Zakona o obrtništvu kaznovana na 2.500.- din. Ker je za njo plačilo 2.500.- din v enkratnem znesku dokaj neprikladno, ji je bilo dovoliti plačilo te kazni v obrokih. Dolžna je začeti z 1. decembrom 1953 plačevati to kazen tako, da bo plačevala vsaki mesec 500.- din do popolnega plačila.

Novo mesto, dne 20.10.1953

*Sodnik za prekrške
Gornik Stane*

Vendar ena malo bolj človeška odločitev v vsej verigi

Pehur številka 172

Z odločbo sodnika za prekrške OLO Novo mesto UK 917 ste bili kaznovani za 2.500 din denarne kazni ter za stroške postopka 47. - din. Ker denarne kazni v danem roku niste v celoti plačali, in vam je ostalo še 1.000, se vam ista spremeni v nadomestno kazen zapora v trajanju 5 dni.

Pozivamo Vas, da se dne 2.VIII.1954 ob 9. uri javite pri tukajšnjem tajništvu zaradi nastopa kazni. V primeru, da se pozivu ne odzovete, bomo odredili prisilni privod po organih LM.

Smrt fašizmu Svoboda Narodu!

*Načelnik
Taufer Rado*

Da je bila mati zaprta? Mati njegova! Nihče ni nikoli omenjal kaj podobnega. Nervozno je razgrinjal tretji papir iz ovojnice in pričakoval, da bo našel odgovor.

PREZIDIJ NARODNE SKUPŠČINE

Federativne Narodne Republike Jugoslavije

PISARNA ZA ODLIKOVANJA BEOGRAD

POTRDILO

s katerim se potrjuje, da je Gale Franca Antonija

nosilec MEDALJE ZASLUGE ZA NAROD

katero ji je podelil

Prezidij Narodne skupščine Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Ukaz številka 118 od 27.11.1951 g.

Sekretar

Jov. Gračar

Šef pisarne

Podpis nečitljiv

Nikar, mati! To preprosto ne more biti res! Ženske vendar v torbica h prenašajo raznorazno kramo in ti ne moreš biti izjema!

V isti ovojnici je bila še članska izkaznica Zveze borcev NOV Jugoslavije št. 496, na ime Gale Antonije. V sredini izkaznice so bile rubrike o članarini in Petra je najprej presenetilo, nato razkačilo, ker je bila članarina plačana zaključno z letom, ko je mati umrla, in ne leta 1953, kot je pričakoval.

Dvignil je pogledal na steno. Slike in priznanja so ga ledeno mrzlo opazovale. Če bi se mu vsaj posmehovale!

Poziv, potrdilo in izkaznico je mehanično položil v medeninasti pepelnik, ki ga je dobil v spomin na uradni obisk v livarni. Naenkrat je opazil, tam na pepelniku, da je materina izkaznica na zunaj enake barve kot njegova partijska knjižica. Čudno, je pomislil, že ves svoj vek ve, da imata borčevska in partijska knjižica rdeče platnice, nikoli doslej pa mi ni prišlo na misel, da sta enake barve. Mar to pomeni...

Misel je razbil ženin glas, ki je zagrozil sinu, naj neha navijati gramofon, ker bo oče spet nervozen.

ANTON POSTL

SV. CECILIJA

olje na platnu, 78 x 69 cm; Jurjevica, p. c. sv. Križa

RAST – L. VIII.
ŠT. 7 – 8 (53 – 54)
DECEMBER 1997

II

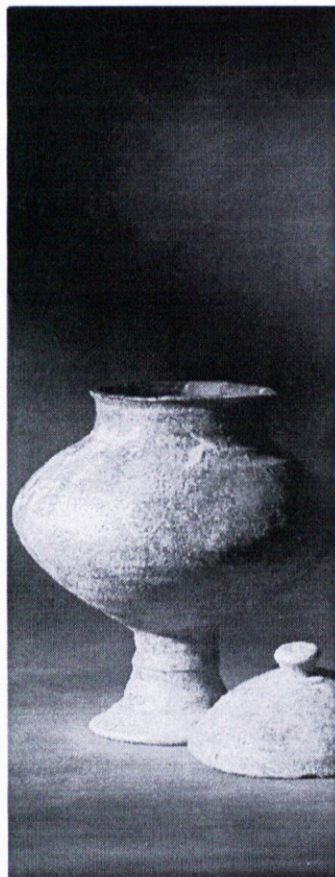
REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

KULTURA

Borut Križ

CVETOČI DOLENJSKI HALŠTAT

Arheološka razstava Kapiteljska njiva Novo mesto

Lončena posoda - ciborij iz najdišča
Novo mesto - Kapiteljska njiva, go-
mila VII, grob 6

Ime Novega mesta je že vse od konca prejšnjega stoletja znano v evropskih arheoloških krogih, z izkopavanji kustosa Dolenjskega muzeja Toneta Kneza v Kandiji v šestdesetih letih tega stoletja pa je Novo mesto postalo eno najpomembnejših najdišč iz starejše železne dobe v Evropi. Najdeni predmeti so potrdili že prejšnjo domnevo, da je na novomeškem območju v času od 8. do 4. stoletja pr. n. š. obstajal močan poselitveni center, ko je ob obvladovanju komunikacije ob reki Krki izoblikoval tudi močno gospodarsko, železarsko-predelovalno bazo, ki je pogojevala ekonomski razcvet te starejše železnodobne družbe. Tako v Novem mestu poznamo kar nekaj arheoloških najdišč iz starejše železne dobe (8.- 4. stoletje pr. n. š.). Utrjeno predzgodovinsko naselje je ležalo na vzpetini Marof, na mestu, kjer se oba kraka pentlje, ki jo tu ustvarja reka Krka, najbolj približata. Danes območje gradišča prekrivajo travniki, tu je vodni zbiralnik ter otroški vrtec, okopi naselja pa so najbolj vidni zahodno nad Kettejevim drevoredom.

Večje gomilno grobišče je ležalo v Kandiji, ob današnji Smrečnikovi ulici in ob ulici Nad mlini. Tu so bile izkopane štiri zemljene gomile, že leta 1939 in 1941 pa še ena gomila. Posamezne gomile so ležale še v Portovalu, v Smolovi hosti v Kandiji proti Ragovemu. Drugo večje grobišče pa se je razprostiralo na Kapiteljski njivi v neposredni bližini utrjenega gradišča. Že ob koncu 19. stoletja sta bili tu izkopani dve gomili iz starejše železne dobe, v osemdesetih in devetdesetih letih tega stoletja pa še osem gomil z več kakor 300 skeletnimi grobovi.

Zavarovalna arheološka izkopavanja te nekropole potekajo vsako leto, doslej pa smo sistematično raziskali 12.000 kvadratnih metrov veliko površino, kar predstavlja dve tretjini velikosti celotnega grobišča.

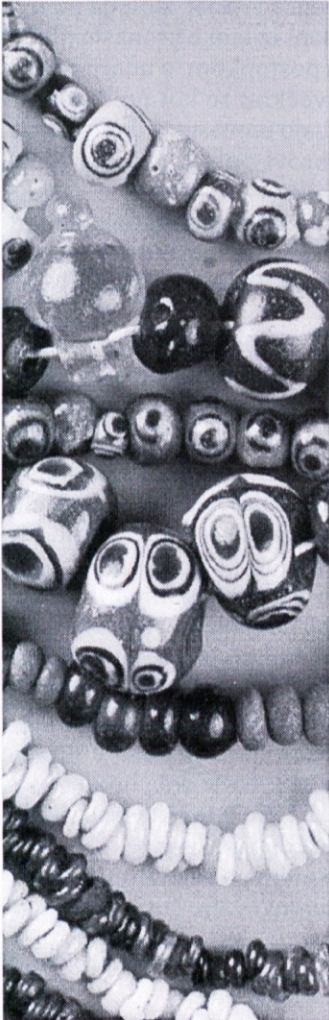
Pri teh raziskavah je bilo odkritih že več kot petdeset žganih grobov iz mlajše bronaste dobe ter skoraj šeststo grobov iz mlajše železne dobe.

Mnogo prazgodovinskih grobov je bilo poškodovanih ali uničenih med drugo svetovno vojno (1941-1945), ko je bil celoten hrib, kjer leži grobišče, utrjen s strelskimi jarki, bunkerji in topniškimi položaji, najprej italijanske, kasneje še nemške okupacijske vojske.

Velike zemljene družinsko-rodovne gomile na površju niso več zaznavne. Oranje jih je temeljito sploščilo, tako da lahko gomilo opredelimo šele po njenem celotnem izkopu, ko se v tlorisu pojavijo v krogu vkopani grobovi.

Grobovi, ki so bili vkopani v gomile, so brez izjeme skeletni, v tlorisu pravokotne oblike, različnih dimenzij, značilen grob v tlorisu meri povprečno 250 x 90 cm. Pokojniki so bili vanj položeni v lesenih konstrukcijah, ki so bile zgrajene že v grobni jami. Zemlja na Kapiteljski njivi, kakor tudi drugje na Dolenjskem, vsebuje velike količine kislin, ki razgradijo organske snovi v grobu. Tako se praviloma ne ohranijo kosti, deli telesa, les, tkanina in usnje. Zato predmetov iz teh materialov ob arheoloških izkopavanjih ne najdemo, iz drugih najdišč ali situlskih upodobitev pa jih poznamo.

Grobovi so bili vedno vkopani v krogu, po obodu gomile, včasih so

Steklene jagode ogrlice iz najdišča Novo mesto - Kapiteljska njiva, iz različnih grobov

tvorili celo več sklenjenih krogov, pogosto pa so bili vkopani drug preko drugega, tako da je mlajši grob sekal starejšega in ga pogosto tudi poškodoval. V grobove so bila položena trupla pokojnikov ter vsi tisti predmeti, ki jih je pokojnik uporabljal v vsakdanjem življenju in bi jih zato lahko potreboval tudi v posmrtnem življenju. Priložene so bile še posode s hrano in pijačo kot popotnica umrlemu. Grobovi so bili vkopani v krogu. Centralni grobovi, ki bi bili vkopani v sredino gomile, so redki in izjemni. Gomila je predstavljala rodovno-družinsko grobnico, v katero je vkopavanje lahko potekalo tudi več kot tristo let.

Grobovi so bili opremljeni s pridatki, ki so se ločevali glede na spol in status pokojnika. Tako raziskujemo moške in ženske grobove, včasih tudi otroške, socialni položaj pa opredeljuje število v grob pridanih predmetov, njihova kvaliteta ter vrsta materiala, iz katerega so bili predmeti izdelani.

Poseben socialni sloj predstavljajo pokojniki z množico pridatkov, izdelanih iz plemenitih kovin, stekla, jantarja, z uvoženo, luksuzno posodo, z bronastim posodjem, kjer okrašene vedrice - situle predstavljajo posebnost tega časa, ter grobovi z obrambnim orožjem, kot so čelada ali prsni oklep, in oprema za jezdnega konja. To so aristokrati, ki predstavljajo prvake v halštatski družbi in za katere se je uveljavilo ime halštatski knezi. Bili so družinski in rodovni vodje, ki so imeli v svojih rokah oblast, vojaško vodstvo kakor tudi ekonomske vzvode halštatske družbe.

Pisnih virov o življenju halštatskih skupnosti na Dolenjskem nimamo, celotno rekonstrukcijo življenja lahko opravimo le na podlagi arheoloških najdb. Posebno mesto zavzema prav situlska umetnost, kjer so v bronasti pločevini iztolčene ali vrezane likovne pripovedi iz tedanjega "dvornega" življenja. Upodobljeni človeški in živalski liki dopolnjujejo naše vedenje. Konjsko opremo, oborožitev in oblike posod, ki so upodobljeni na situlah v enaki obliki, najdemo tudi v grobovih, zato smemo sklepati tudi o resničnosti dogodkov, ki so upodobljeni na situlskih spomenikih.

Najpogostejši pridatek v grobu je lončenina, ki je izdelana prostoročno, le redko je bila dodelana na počasi se vrtečem lončarskem vretenu. Prevladujejo lonci in sklede, ki so rjavo, črno ali oranžno žgani. Skoraj vse posode so okrašene s plastičnim okrasom, z barvanjem ali vrezovanjem.

V ženskih grobovih je bil pridan nakit, izdelan iz stekla, jantarja, kosti, železa in brona. Najpogostejše so zastopane steklene ogrlice, sestavljene iz raznobarnih jagod, izdelanih iz steklene paste, ki je bila z naravnimi barvami obarvana rumeno, modro, belo, zeleno, rjavo, pogosto pa se pojavljajo jagode, ki imajo izrastke, očesca ali valovnice, izvedene v različnih barvah. Izjemo predstavljajo jagode, narejene v obliki ovnovih glavice z različno oblikovanimi rogovi, očmi, gobcem...

Pogoste so tudi ogrlice, izdelane iz jantarnih jagod, med kovinskim nakitom pa prevladujejo različni tipi zapestnic in sponk - fibul za spenjanje obleke.

V moških grobovih je zastopano orožje, železne in bronaste sekire, železne sulične osti in noži, poleg orožja pa najdemo še kovinske dele pasov, različne brusne kamne, obročke in dele konjske opreme.

Med najpomembnejše arheološke najdbe s Kapiteljske njive gotovo sodijo kovinske posode. Doslej je bilo najdenih šest bronastih vedric - situl. Odkrili smo še narebreno bronasto cisto, bronasto cedilo - zajemalko na dolgem tordiranem ročaju ter dve manjši bronasti posodici.

Posebej je bil najden še bronast okrogel pokrov, verjetno od posodice iz organskega materiala.

Situlska umetnost

Pojem situlska umetnost se nanaša na umetniško oblikovanje jugovzhodnega halštatskega kroga v času od konca 7. do 4. stoletja pr. n. š. Vsi spomeniki situlske umetnosti so izdelani iz tanke bronaste pločevine, ki jo je umetnik krasil s torevtičnim postopkom, z udarjanjem z zadnje strani, da jo je s tem izbočil. Največkrat se kot predmeti, na katerih je prisotna situlska umetnost, pojavljajo bronaste vedrice - situle, sicer pa so to lahko še pasne plošče, pokrovi posod, čelade, uhani, nožnice in votivne ploščice.

To samosvoje oblikovanje se pojavlja na sorazmerno ozkem področju Tirolske, Dolenjske, Padske nižine in Istre, z močnimi izdelovalnimi centri v bolonjsko-estenskem prostoru, na Tirolskem, Dolenjskem in v Istri.

Situlska umetnost na Dolenjskem je dosegla vrhunec na prehodu iz 6. v 5. stoletje pr. n. š. z vrhunskimi stvaritvami, kot so situle iz Vač, z Magdalenske gore, iz Dolenjskih Toplic in pasne sponse iz Vač, Brezij in z Magdalenske gore.

To je bil čas realističnih upodobitev s skrbno izdelanimi figurami ljudi in živali. V tem času se prizori na situlah pojavljajo v več vodoravnih pasovih - frizih. Tako so nekateri frizi okrašeni s scenskimi prizori, spodnji frizi pa z živalskimi.

V drugi polovici 5. stoletja pr. n. š. je ustvarjalna moč tovrstnih umetnikov padala, tako da se je figuralni del upodobitve na situli skrčil le na en figuralni friz, ostali pa postanejo dekorativni z geometrijskim vzorcem. V 4. stoletju pr. n. št., s prihodom Keltoev, pa situlska ustvarjalnost popolnoma zamre.

Na Kapiteljski njivi poznamo pet bronastih situl, od katerih sta vsaj dve figuralno ornamentirani, pridružuje pa se jima še dolg bronast pas, okrašen v situlskem stilu. Situla iz groba III/12 je bila okrašena z enim figuralnim pasom, kjer so upodobljeni naslednji prizori:

- lovec, ki z lokom strelja na jelena, ob njem pa čaka lovski pes,
- dvoosni vprežni voz s konjem, na katerem sedijo štiri osebe,
- jezdec na konju,
- jelena na paši,
- stoječa moška postava.

Ostali štirje pasovi so okrašeni z geometrijskimi motivi. Situla je bila dokaj poškodovana, tako da vsi prizori niso najbolj razpoznavni. Njen nastanek lahko postavimo v 5. stoletje pr. n. š. V istem grobu je bil najden tudi 124 cm dolg bronast pas, ki je bil precej poškodovan. Nekaj prizorov lahko kljub temu razločimo. Upodobljena je cela vrsta ptic, konj, lev, zajec, erotični prizor ter prizor ribolova, kjer goli moški postavi v rokah držita večja kola, med katerima je razpeta ribiška mreža, v katero sta ujeti ribi.

Bronasti pas je edini doslej najdeni pas take vrste, ki je ornamentiran v situlskem stilu, kar pa je še pomembnejše: v ikonografijo situlske umetnosti je vnesel nov, tokrat prvič prikazan prizor ribolova.

Bronasta situla iz groba VII/19 pa je uničena do te mere, da prizori niso več določljivi, ohranjeni so le delčki, na katerem se vidijo ostanke ornamentov.

Med najpomembnejše najdbe s Kapiteljske njive sodita dve ilirsko-grški čeladi, najdeni v knežjem grobu VII/19. Ti poškodovani bronasti

Bronasto cedilo - zajemalka iz najdišča Novo mesto - Kapiteljska njiva, gomila III, grob 22

čeladi sta edini doslej najdeni grški čeladi v Sloveniji. Pridružujejo pa se jima tri lončene posode, izdelane na območju grško-mediteranskega sveta, ki je s svojimi sočasno, kulturno visoko razvitimi vrednotami v primerjavi s celinsko - barbarsko Evropo že ustvarjal napredno "zahodnoevropsko civilizacijo".

Z razstavo Kapiteljska njiva Novo mesto tako prvič predstavljamo izbor arheološkega gradiva, izkopanega v doslej raziskanih osmih družinsko-rodovnih gomilah. Najdeni predmeti vsekakor opravičujejo ime cvetoči kranjski halštati, ki se je za dolenski najdišča pojavil že zelo zgodaj. Razslojena družba na Dolenjskem v starejši železni dobi pod nespornim vodstvom aristokratskega razreda halštatskih knezov je svojo ekonomsko, duhovno in socialno silo usmerila v grobove - prebivališča umrlih. Grobni ritual polaganja predmetov v grobove je po določenih zapovedanih pravilih zahteval prilaganje predmetov, skladno s pokojnikovim socialnim statusom. Tako lahko dokaj dobro analiziramo halštatsko družbo, katere ekonomska moč je slonela na poznavanju taljenja železa in na trgovini z železnimi izdelki. Na blagostanje te družbe opozarjajo tedanji vrhunski umetniško izoblikovani izdelki situlske umetnosti, množica kovinskega posodja in jantarnih izdelkov v grobovih, prisotnost izdelkov iz zlata ter nedvomni stiki z grškim svetom, iz katerega so uvažali lončeno in kovinsko posodje. Ves ta bogati izbor vrhunskih arheoloških predmetov sedaj prvič predstavljamo, čeprav se zavedamo, da arheološko delo še ni končano niti na terenu niti v restavratorskih delavnicah. Naše vedenje bodo seveda bistveno dopolnile biološke, kemijske in fizikalne raziskave, ki pa jih bomo opravili skupaj za vse gradivo po zaključku terenskih del.

Stekleni jagodi v obliki ovnovih glav iz najdišča Novo mesto - Kapiteljska njiva, gomila VII, grob 28

Tone Gošnik

PODARJENO MI JE BILO ISKANJE...

Akademski slikar Miroslav Kugler in njegovih 58 let življenja za umetnost, vzgojo mladih in častno pot strpnosti

Miroslav Kugler: AVTOPORTRET (olje, 1971)

Letošnje trikratno srečanje z dolgoletnim prijateljem, umetnikom Miroslavom Kuglerjem mi je vzbudilo vrsto prijetnih občutkov in hkratnih razmišljanj, kako naj ne bi šlo v pozabo marsikaj, kar čas neusmiljeno hitro briše in odnaša v nepovrat, čeprav je sestavni del naših poti v kulturo in tudi že zapis v lokalno umetnostno zgodovino.

Slikarja Mira Kuglerja sem po daljšem času videl letos 26. februarja, ko so v brežiški gimnaziji odprli šolsko galerijo, v kateri je prvi gostoval prav on, dolgoletni zaslužni pedagog te šole, ugledni "profesor srednje šole za risanje" (na ta strokovni naziv je ponosen vse življenje, saj ga je leta 1956 opravil na filozofski fakulteti ljubljanske univerze potem, ko je že bil slikar z diplomo zagrebške akademije likovnih umetnosti). Po nekaj letih se je tokrat predstavil javnosti sicer le s 23 risbami, ki so nam znova potrdile: potegniti črno črto na papirju je pogum, brez te črte ni slikarske umetnosti; risba je njen začetek in črta nikoli nima konca.

Bil sem presenečen, ko mi je 83-letni slikar 26. februarja v Brežicah med drugim povedal, da ob dobrem zdravju še vedno riše in slika. Malce hudomušno, kakršen je bil vsa dolga leta, kar se pozna, mi je dejal: "Slikam in rišem; ujeti hočem trenutek, ki je zdajle, ta hip tu, pred mano, a ga jutri ne bo več..."

Ne zavoljo želje ali potrebe po ohranitvi dokumenta časa ali dogodka, temveč iz globlje nuje ujeti dih danega hipa, njegovo značilnost ali posebnost, pokazati torej in ohraniti notranjo resnico, ki seva skozi obliko, in zavoljo lepote same, ki jo je iskal in najdeval vse življenje, je slikar Miroslav Kugler še vedno tako resno zavzet, da ujame in obvaruje to, kar je lepo in pošteno. Pri tem ustvarjanju je bil vedno strog in načelen do sebe in okolice, dosleden v likovni vzgoji mladih, a hkrati vedno tudi pripravljen mlademu človeku razložiti, razumeti in pokazati, kako se je treba lotevati risanja, slikanja ali siceršnjega oblikovanja.

Kako je mogoče do visoke jeseni življenja ohranjati ustvarjalen odnos do dela, do nenehnega iskanja vsega lepega, do skrivnosti in vabljalivosti narave, ki naj bi bila po A. Rodinu "umetnikom edino božanstvo"? Spominjam se let, ko je bil Miro Kugler poleg Vlada Lamuta, Božidarja Jakca, Bogdana Borčiča in še koga najzvestejši likovni sodelavec takrat še mladega Dolenjskega lista. Obogatil je strani pokrajinskega tednika s prenekatero reprodukcijo svojih risb in drugih del, sodeloval pa je tudi s pisnimi teoretičnimi prispevki. Bili so časi, ko smo v Dolenjskem listu na leto objavili tudi več sto reprodukcij umetniških ilustracij, risb, karikatur in drugih prispevkov naših likovnikov.

Takega, vedno snujočega umetnika - ustvarjalca, ki se je razen v slikarstvo in risanje zavzeto poglobil tudi v oblikovanje plakatov, prospektov in značk (spomnite se množične mode s temi malimi emblemi podjetij in organizacij ter strasti njihovih zbiralcev pred tremi, štirimi desetletji!), se vedno spominjam z vsem spoštovanjem. Veliko

zahtevnega strokovnega in hkrati ljubiteljskega dela je umetnik vložil v proučevanje ljudske arhitekture, lončarstva in drugih domačih obrti. Natanko po njegovi grafiki so naredili celo bronasti del spomenika narodnoosvobodilnemu boju v Krški vasi.

Na kar pogostnih obiskih v njegovem ateljeju sem spoznaval umetnikovo delo. Zvedel sem za naporna zagrebška študijska leta, srečavala sva se na kiparskih simpozijih v Kostanjevici in na dolenjskih slikarskih kolonijah. Videval sem ga na razstavah in z velikim zadovoljstvom spremljal njegovo ustvarjanje. V domačem tedniku smo sproti sledili razgibani plodnosti umetnika, ki je bil nekaj let celo edini akademski likovnik v širši pokrajini. Prvi intervju z njim sem z naslovom Umetnost je življenje objavil konec oktobra 1969 v Dolenjskem listu.

Življenjsko in umetniško pot uglednega slikarja s pretanjenim okusom in poslušom za široko likovnoumetnostno dejavnost je v katalogu razstave njegovih risb v novi gimnazijski galeriji v Brežicah, kjer je bila odprta do 26. marca, podrobneje opisal akademski slikar prof. Alojz Konec, nekdanji Kuglerjev dijak v brežiški gimnaziji. S pronicljivim zapisom je predstavil Kuglerja, ki je v Zagrebu v letih 1940-1945 študiral slikarstvo pri prof. Ljubi Babiću in Zlatku Šlentiću ter grafiko pri prof. Tomislavu Krizmanu. Leta 1946 je diplomiral in bil od 1907 do 1959 med vpisanimi sto Slovenci eden izmed tistih 52, ki so v Zagrebu tudi diplomirali.

Nekaj let po diplomi je Kugler delal v Elektro industriji Hrvatske in na nadškofijski gimnaziji v Zagrebu do njene ukinitve, leta 1952 pa je postal profesor brežiške gimnazije. Tu se je tudi udomil in si ustvaril družino. Po ukinitvi osemletnih gimnazij, ko je odpadel predmet risanje, je postal profesor likovne vzgoje. Bil je tudi pedagoški svetovalec in sodelavec takratnega Zavoda za napredek šolstva SRS. Ukvarjal se je z likovno teorijo, prevajal dela Paula Kleeja in Vasilija Kandinskega, znanih teoretikov in profesorjev nemškega "Bauhausa" ter spoznaval njuno odkrivanje poti v sodobno upodabljanje misli. Ob tem si je zgradil lastno teorijo barv, katere nekaj odlomkov smo objavili tudi v Dolenjskem listu.

Akademski slikar Vojko Pogačar, doma v Krškem, je ob razstavi v Posavskem muzeju leta 1995 med drugim zapisal o svojem spoštovanem učitelju: "Barve so me začele resneje zanimati že v gimnaziji, ko me je takratni profesor Miroslav Kugler dobesedno zastrupil s teorijami o barvah..."

Ko se je slikar Kugler po daljšem času zdaj predstavil v novi gimnazijski galeriji v domačem mestu z retrospektivo resda sila majhnega števila svojih risb, je s tem pokazal, kako resno je vpet v likovno vzgojo mladih, prav tako pa spoštuje zanimanje drugih za svoje delo. Bila so leta, dobro jih pomnim, ko so mu številni ljudje sproti odkupovali še sveža dela s slikarskega stojala. Odhajala so tudi v tujino, zlasti v Italijo, Avstrijo in Nemčijo. Profesor Alojz Konec je o svojem nekdanjem priljubljenem profesorju v razstavnem katalogu med drugim zapisal:

"Kuglerjevo likovnoumetnostno dejavnost večplastno sestavljajo slikanje, grafika, risanje, design, poučevanje in teoretično delo. Njegovo ustvarjalno pot je poskušala usodnejše pomembno zaznamovati grafika s svojo simbolno-abstraktno govorico, vendar osebno menim, da daje povojni slovenski likovni umetnosti svoj večji prispevek prav s slikarstvom, v katerem drži rdečo nit realizma prav do današnjih dni. Vendar so njegova občutena olja razpršena po zlasti privatnih in tudi javnih zbirkah, da so trenutno nedostopna poglobljeni obravnavi, ki si

Tone Gošnik
PODARJENO MI JE BILO
ISKANJE...

jo že vendarle utemeljeno zasluži, čeprav osebno ne vodi nobene večje dokumentacije, niti ne vem za kakšen institucionalni arhiv, uradno dokumentacijo niti umetnostno topografijo o njegovem delu.

Njegov optični realizem je zelo iskren, globoko doživet in renesančno-humanistično utemeljen brez kakšnih večjih pomodnih odklonov. Ravno risba hkrati predstavlja pomembno konstrukcijo njegovih oljnatih pokrajin, tihožitij in portretov. Kot zavezan realist vsa leta vzporedno goji tudi risbo v njeni pripravljalni in samostojni obliki študija življenja skozi motiv portreta, pokrajine ter žanra.”

Profesor A. Konec dodaja v razstavnem katalogu podrobnejši zapis o Kuglerjevih risbah, pri čemer podčrtava rezultate zelo stroge, a dobre zagrebške šole. V Kuglerjevih risbah ni nobene sledi o površinskem ali površnem fotografskem beleženju ali memoriranju, temveč so njegove podobe nekakšne vidne presnove, osebna občutja in humanistične misli, ki jih žene avtorjev osebni naboj. Zlasti bogati so Kuglerjevi portreti, pri katerih A. Konec poudarja njihov pogled in hkrati mehko blago sončne luči prav posavske krajine.

“Tako iz ‘vselej’ izlušči prav posebni ‘trenutek’ in ga zapusti novi stalnosti. Tako sporočilno-zapisovalski nagib izhaja iz njegove močne in velike osebnosti, ki je prav posebno stroga tudi do njega samega, saj se zmore soočiti z ‘vedno-zdaj’ problemom tako ob sijočem obrazu lepe mlade žene kakor z nemo govorico izčrpanega obraza lastne matere na smrtni postelji...”

Miroslav Kugler: HRAM NA PI-
ŠEČKEM, risba, 1966

Risarski motivi v vsem velikem časovnem obdobju od druge svetovne vojne do danes so na eni strani rezultat slučajnih življenjskih medčloveških soočenj, kot so portreti, figure in žanrski prizori, na drugi strani pa so plod namernih lastnih hotenj, kakor so zlasti vračanje v pejzaž. Vselej pa so njegove risbe čiste, nenatrpne, eksaktne, navidezno osamljene, saj ravno tako izražajo svoj in slikarjev potrebni nagib po komunikaciji z gledalcem. Tako niso več lepe kakor resničnost, ampak so lepe, ker so življenjsko resnične...”

Tako o Miroslavu Kuglerju akademski slikar Alojz Konec, ki ga brežiški umetnik visoko ceni. Ob odpiranju razstave v gimnaziji je pisec in govornik povedal o svojem nekdanjem učitelju tudi tole:

“Temeljna izpoved Kuglerjevih portretov, pokrajin od morja do Posavja, ustvarjena s klasično tehniko, je nenehno deljena med večno resnico in lepoto trenutka. Tako poteka tudi človeško življenje. Pričujoča razstava je zato prikaz te slikarjeve razpetosti...”

Z večjo pregledno razstavo umetnin Mira Kuglerja (38 olj, 3 risb in enega akvarela) smo se srečali 6. junija popoldne v vojašnici 2. pehotnega bataljona Slovenske vojske v Cerkljah ob Krki. Pred slavnostno prisego vojakov nove generacije in ob množici njihovih staršev ter drugih sorodnikov so tam pripravili slikarsko razstavo, ki jo je v mesecu dni obiskalo več tisoč ljudi. Odprla sta jo umetnostni zgodovinar prof. dr. Mirko Juteršek in poveljnik 22. pehotne brigade polkovnik Anton Klobčaver. Zanimiv kulturni spored je popestril nevsakdanje srečanje, ki sta ga vodila klub vojašnice in kulturno-športno društvo Cerklje ob Krki. Večino olj na platnu in lesonitu so za razstavo posodili številni zasebni lastniki Kuglerjevih umetnin, kostanjeviška Galerija Božidarja Jakca, Posavski in Dolenjski muzej, občina Brežice in več raznih ustanov.

Kot da so se ob očetu spet zbrali po svetu razkropljeni otroci, sem pomislil pred odprtjem razstave, ko sva z umetnikom pokramljala. Bil je ganjeno zadovoljen ob svojih delih, saj večine ni videl že dolga leta. Prijetno je bilo opazovati množico gostov pred klubom vojašnice, kjer je prof. dr. Mirko Juteršek predstavil slikarja Kuglerja ter njegovo življenjsko in umetniško pot. Tako retrospektivo risb v brežiški gimnaziji kot pregledno razstavo umetnikovih oljnih slik v Cerkljah je ocenil kot pomembno dopolnjevanje in zaokroževanje predstave o tem slikarju domačinu, ki se kot umetnik nikoli ni silil v ospredje, a je postal kljub tej svoji skromnosti priljubljen kot umetnik ter pedagog. V umetnosti je še kako neobhodno potreben ustvarjalni mir, je poudaril govornik, čeprav živimo v času, ko je “glasnost”, ki jo dosežemo med drugim tudi z opozarjanjem nase, sestavni del umetnosti. Vsa zgodovina umetnosti 20. stoletja je zgrajena na temelju sprotnega uveljavljanja umetnikov in njihovih skupin.

O vstopanju Miroslava Kuglerja v svet umetnosti je dr. Juteršek med drugim omenil, da so ga, leta 1914 rojenega v Ljubljani, tam učili risanja slikarji Peter Žmitek, Matija Koželj in profesor Adolf Lapajne. Kako pomembno je za umetnika zaledje in kako odločujoč je interes, ki ga kaže nek kraj do svojega umetnika, se kaže prav v primeru profesorja Miroslava Kuglerja. Obe slikarjevi predstavitvi, tako tista v brežiški gimnaziji kot zdajšnja v Cerkljah, je poudaril dr. Juteršek, sta razveseljiv odraz odnosa in vraščenosti umetnika v kraj. Opozarjata tudi na zaupanje do prirediteljev razstav, v zadnjem primeru tudi do sodelovanja med galerijo vojašnice ter kulturno-športnega društva Cerklje ob Krki. Vsekakor bi bilo prav in smiselno, da bi razstavo zdaj, ko je postavljena, prenesli še v kak drug kraj in nadaljevali z evidentiranjem ter proučevanjem Kuglerjevega slikarstva.

Pregledna razstava 42 slikarskih del Miroslava Kuglerja nudi vpogled v umetnikovo ustvarjalnost prav od začetkov pred vojno, ko je bil stilno močno pod vplivom nove stvarnosti in barvnega realizma. V toplih tonih slikano tihožitje Marjetice je nekako uvod v veliko zanimivejšo, danes žal zgubljeno pokrajino v Modrem (Otočec), je med drugim povedal dr. Juteršek. Pod vplivom zagrebške šole je slikar ne-

Tone Gošnik
PODARJENO MI JE BILO
ISKANJE...

koliko omehčal način slikanja, ki pa ga je v okvirih realizma pričel razvijati v dve razlikujoči se smeri. Tako je osebno doživeto mehko-poetičnost že zelo zgodaj jasno izrazil v sliki - impresiji Trn, bolj kompaktno tudi leta 1957 v sliki Tihožitje. Nekak višek stvarnosti v mejah razvijanja te smeri je slikar leta 1964 dosegel nedvoumno v načinu, oprtem na risbo, ki ga predstavlja slika Za obzidjem - Brežice, katere lastnik je občina Brežice, še bolj dovršeno in samosvoje pa v monokromno, tudi v rjavih odtenkih, prosojno slikanih krajinah ob vodi (Sotla, 1983).

Miroslav Kugler: ZA OBZIDJEM -
BREŽICE (olje, 1964)

Drugačna smer, ki temelji predvsem na poudarjeni plastičnosti slik, pa se kaže v delih, ki jih zelo dobro zastopa slikarjev Avtoportret (lastnik Dolenjski muzej) in še nekateri drugi portreti, kot tudi tihožitje (Fazan, 1977) in krajine, kot so Kozolci. Kot primeren zaključek slikarjeve umetniške poti so v razstavo vključene tudi slikovite Vrtnice iz leta 1995.

Tako je v zgoščeni predstavitvi prof. dr. Mirko Juteršek ocenil Kuglerjevo slikarstvo in hkrati poudaril, da ob njem nikakor ne smemo prezreti, da se je Kugler kot resen in zavzet pedagog ukvarjal tudi z likovno teorijo, ki pa je, tako kot drugi slovenski umetniki, ker ni imel primerne sodelavke, ni mogel privedi do konca. Toda prav teorija je umetnika silila v raziskovalen odnos do slikarstva. Kot pedagog je znal biti dosleden tudi pri svojem delu.

Tretje letošnje srečanje s slikarjem Kuglerjem je poteklo nekega vročega julijskega dopoldneva v njegovem ateljeju. Čakal sem ga, da se je vrnil z vsakodnevnega sprehoda, ki je postal obvezen del umetnikovega urnika. Na stojalu nedokončano tihožitje, na policah in po mizah knjige, zapisi, nekaj slik na stenah in risbe v mapah. Kuglerjev vsakdan. Spomnil sem se besed Jožice Vrtačnik-Lorber, brežiške kustosinje umetnostne zgodovine, iz kataloga razstave v Cerkljah, kjer je med drugim zapisala:

“Preobilna mera samokritike, včasih tudi neljube okoliščine, znajo botrovati, da se je človek, svetovljan, kot je akademski slikar profesor Miroslav Kugler, umikal pred svetom v svoj krog prijateljev in znancev. In hkrati gre včasih srečnemu naključju hvala, da se po letih molka spet srečujemo z njegovimi deli...”

Zadnji Kuglerjevi razstavi sta bili po svoje res presenečenje za mnoge, ki slikarja poznajo, a že dlje časa niso videli nobene njegove razstave. Umik v dolgoletni molk in umaknjenost v ustvarjalni mir ateljeja je umetnikova osebna pravica. Glede tega ga mnogi v Brežicah in v Posavju dostikrat niso razumeli ali pa so ga opisovali skoraj kot čudaka in ga celo krivično ocenjevali. Zamerili so mu, ko je okoli leta 1970 odklonil brežiško oktobrsko nagrado. V vabilu na Kuglerjevo razstavo leta 1976 v krški galeriji je umetnostni zgodovinar dr. Ivan Komelj med drugim zapisal: "Kugler bo kot umetnik gotovo ostal še naprej razpet..." Slikar je dostavil: "Da, med polното svetlo-temne barvitosti in shizofreno sluzavostjo sodobnosti." - Umetnik ni maral vtikanja v svoje delo, zato februarja 1988 ni odgovoril ministrstvu za kulturo, ko je tudi od njega želelo dobiti podatke, ki naj bi služili republiškem usmerjanju razstavljanja, posojanja in prodaje likovnih del.

Miro Kugler je vselej veljal za odprtega človeka, ki je kritično razmišljal o družbi, njenih pojavnih oblikah in odnosih med ljudmi. Pri tem je znal vedno tudi z ostrim jezikom in s prodorno besedo zagovarjati svoja stališča, pri čemer ni popuščal, niti se ni bal povedati tega, kar je mislil. V katalog razstave v Cerkljah so vpisali tudi tole: "Njegov hobi je politika in je bil kot velik svobodnjak med soustanovitelji opozicije pri nas v samostojni državi."

"Bo kar držalo, a nikoli nisem bil pristaš kakršnekoli strankarske zagrizenosti! Kot svobodnjak sem vedno hotel ljudem samo pomagati, da bi šli lahko naprej," trdi Miro Kugler.

Njegove strpnosti in kritične odprtosti do resnice mnogi v njegovi okolici niso ne poznali in ne doumeli. In doda: "Nikoli nisem maral prekletega medsebojnega ožiranja Kranjcev zaradi enega samega žitnega zrna, ko računa vsak samo na to, kje bo koga ofrناžil. Ljudje bi morali misliti tudi na državo in njene potrebe, saj so to - oni sami!"

Tako slikar Kugler. V umetnosti je iskal in našel resničnost. A umetnost je tudi samota, zato umiki iz drobnih dnevnih dogodkov v razmišljanje in ustvarjanje niso pri umetniku nič nenavadnega. "Umetnosti ni dano soditi, mora pa pričati o času, ki ga živi..." razmišlja Miroslav Kugler in dostavlja: "Naše stoletje so določale in razsojale eksaktne znanosti in razne propagande božjih in Božje moči... Pustiva enoumja in koncile, znanost in njena uporabljena znanja, posledice pismenosti in Index librorum prohibitorum. To stoletje eksaktnosti, te znanstvene natančnosti, kaže uresničitve novega uničevanja..."

Podarjeno mi je bilo iskanje napetosti ravnovesij... Giotto, Botticelli, Raffaello... in Michelangelo v Sikstini naslika Stvaritev človeka, Poslednjo sodbo in - Sibilo..."

Julijske pogovore zaokroži Miroslav Kugler z mislijo, da je umetnost v malem narodu dragocena milost, toda veliki, svetovni umetniki so nam za vedno podali vso resnico.

In ko se posloviva, me na vožnji domov spremlja nekaj drobnih podob, v katere je ujet umetnikov lik. Kot fantiček je občudoval slikarja Matijo Jamo, ko je s platnenim klobučkom in cvikerji na nosu s črnuškega mostu slikal Savo. V otrokovem spominu je prvo srečanje z umetnostjo zapustilo neizbrisne sledove.

Septembra 1934 na belokranjskem Talčjem vrhu: dvajsetletni učiteljski diplomant Miro Kugler je tu začel učiti razred ponavljalcev, ki so bili morda le kakšno leto mlajši od njega. Za pomožno osnovno šolo je gospodar Anton Grahek posodil svojo zidanico na poti v Rodine. Takrat je učitelj Kugler dobil prvo plačo v življenju: 970 dinarjev

Miroslav Kugler: FAZAN, olje na platnu, 1974

iz bednostnega fonda Dravske banovine. Bil je nekaj časa tajnik odseka brezposelnih učiteljskih abiturientov v Ljubljani, kjer se je tudi vpisal na filozofsko fakulteto in tehnično urejeval revijo Orači. - Upravitelj šole na Talčjem vrhu Lojze Carli je 20. junija 1935 o mladem kolegu v "List ocenjivanja učitelja u 1934/35 školskoj godini" med drugim zapisal:

"... Roditeljsko blag nastop. Vesten, priden in marljiv. Popolnoma pravilno vedenje v službi in izven nje. Predavatelj v ljubljanskem radiu (belokranjske pripovedke) in pri učiteljskem društvu. Deluje pri društvu kmetijskih fantov in deklet. Je tudi tajnik tega društva..."

V brošuri Antona Štampoharja "Društva kmetijskih fantov in deklet na območju občin Črnomelj, Metlika, Novo mesto in Trebnje", ki jo je junija 1985 izdal in založil Dolenjski muzej, sem prebral tudi tale odstavek:

"...Veliko delo pri ustanavljanju ali vodenju društev so opravili prosvetni delavci, med njimi... Lojze Carli in Miroslav Kugler..." Ustanovila sta DKFID Talčji vrh.

Odmev tega podatka potrjuje odlomek iz pisma, ki ga je septembra 1976 poslala priljubljenemu nekdanjemu učitelju Kristina Koman-Grahek iz Radovljice, v katerem je zapisala:

"Bil je prvi učitelj, ki nas je imel rad, pri katerem smo se z veseljem učili, radi hodili v šolo... Zdaj, ko odhaja naš največji vzgojitelj v penzijo, se v imenu vseh nas učencev in učenek takratne šole na Talčjem vrhu iskreno zahvaljujem in Vam želim še mnogo uspehov na likovnem področju - Vaša učenka..."

Ta ponavljalna šola je bila v prastari zidanici v Rodinah. Bivanje učitelja Kuglerja med belokranjsko mladino je zapustilo hvaležne odmeve in njene pravilne odločitve tja v leta boja na Slovenskem.

Že dolgo vem, da je Zveza borcev Hrvatske v zagrebški občini Center izdala našemu umetniku listino, da "... je sodeloval v NOB v enkratnem trajanju od 1941. do 1945. leta..." Na akademiji likovnih umetnosti, kjer je študiral slikarstvo, je med drugim ponaredil za nekaj izseljenih Slovencev dokumente, ki so jim morda rešili življenja, saj so jih obvarovali vojaške službe. Letos v maju je Upravna enota Brežice izdala Miru Kuglerju, potomcu Simona, očeta Tomaža Kuglerja, poročenega 1. februarja 1762, dve leti po ustanovitvi vikarijata pri Sv. Martinu v Rožni dolini pri Vojniku, ki ga je ustanovil goriški nadškof grof Karel Mihael Attems, izkaznico vojnega veterana 1941 - 1945.

Dolga življenjska pot je za Mirom Kuglerjem. Dolga in častna. Kar 58 njenih let je namenil umetnosti in nam v nešteti risbah in slikah ustvaril razkošje čustev in barv. Ob njegovi letošnji brežiški in ob cerkljanski razstavi sta akademski slikar Alojz Konec in prof. dr. Mirko Juteršek spomnila na potrebno poglobljeno obravnavo, evidentiranje in nadaljnje preučevanje njegovega obsežnega slikarstva. Dlje kot bo stroka s tem odlašala, težje bo prodirati v še neodkrite, nerazjasnjene in nenapisane resnice o tem domačem umetniku ter o njegovem pomembnem deležu v slovenski likovni umetnosti. Kuglerjevo ustvarjanje je umetnika uvrstilo med lirske krajinarje Posavja in Dolenjske. Trajen zapis v slovenskem slikarstvu si je profesor Miroslav Kugler postavil s svojo zvestobo uresničevanju poslanstva umetnosti.

"Najtežje mi bo slovo od lepot v naravi..." mi je dejal ob julijskem slovesu v ateljeju. Zato še vedno ostaja zvest prav tej naravi, ki ga osrečuje že vse življenje.

ANTON POSTL

KRST V JORDANU

olje na platnu, 137 x 90 cm; Blečji Vrh pri Trebelnem, p. c. sv. Antona Padovanskega

ANTON POSTL, DOLENJSKI BAROČNI SLIKAR

Zapis po razstavi v Dolenjskem muzeju v Novem mestu

Pod tem naslovom in na pobudo župnijskega urada v Šentrupertu oziroma tamkajšnjega župnika Janeza Vidica je steklo dokumentiranje Postlovih del. Širše gledano pa je bila obravnava tega slikarja le del obsežnega projekta, ki se nanaša na počastitev 500-letnice dograditve župnijske cerkve v Šentrupertu. V štirih mesecih so bila na terenu pregledana vsa Postlu pripisana dela. Za nekatera se je izkazalo, da niso njegova, za nekaterimi pa se je izgubila sled in jih ni bilo mogoče preveriti. Delo na terenu je navrglo še 29 novih del, tako da se je dokumentiranje zaključilo s kataloško številko 106. Nekaj slik, izbranih za razstavo, je bilo že restavriranih. Za to akcijo pa je bilo restavriranih še 17 slik. V tem času je nastal tudi razstavni katalog, ki je pospremil razstavo v Dolenjskem muzeju v Novem mestu, ki je bila na ogled od 26. septembra do 2. novembra 1997. Izmed 94 kataloških enot v olju je bilo na razstavo vključenih 56 enot oziroma 69 slik, v katalogu pa je reproduciranih 73 podob. Sicer so te številke utrujajoče, a statistično razčlenjevanje pove, da je bila zamisel o predstavitvi Postlovega delovanja realizirana optimalno. Da pa je bilo terensko delo opravljeno v rekordnem času, gre zahvala gospodu Marku Kapusu, ki je od vsega začetka zavzeto usklajeval vsa dela in opravil vsa fotografiranja.

Zbrana dela, ki so v celoti nastala za dolenjske cerkve, so razkrila Antona Postla kot pomembnega slikarja poznega baroka, ki je s pestro vsebino svojih slik obogatil kulturno in religiozno podobo baročne Dolenjske.

Po razstavi bo potrebno odgovoriti še na nekaj vprašanj, ki so se pojavila šele med zbranimi deli na razstavi. Eden takšnih problemov je usoda podobe Poveličanje sv. Frančiška Ksaverja z Vesele Gore (kat.št. 97). Postl je namreč preslikal neko starejše platno in tudi sedANJI videz kaže, da ne gre v celoti za Postlovo delo. Šele skrbnejši pregled je pripeljal do ugotovitve, da Postlov sv. Frančišek prekriva neko figuro. Doslikani so tudi putti na spodnjem delu podobe, medtem ko je obstoječo Marijo z detetom in ostale nebeščane na zgornjem delu slike Postl le vkomponiral v novonastalo vsebino. Zato je na sliki opazna kakovostna razlika med figurami in rentgenski posnetek bo najbrž pojasnil še kaj več. Šele rentgen bo tudi razkril, kaj se skriva pod votivno podobo iz leta 1807 z Žalostne gore (kat.št. 106), kjer se pod Postlovo preslikavo kažejo obris napisa Ex voto 1804. Svojevrsna "preslikava" pa se je prikradla pri sv. Frančišku Ksaverju iz Zdenske vasi (kat.št. 103), kjer se je ob jasni ikonografski predstavitvi svetnika dvakrat pomotoma zapisalo ime njegovega redovnega tovariša sv. Ignacija. Stanje slik v Zdenski vasi (kat.št. 101-104) je še posebej vprašljivo. Leta 1963 so bile sicer restavrirane, a so tako preslikane, da ne povedo ničesar o Postlovem slogu, strokovno restavrirane pa bi bile zanimive, saj so nastale leta 1770.

Pri tako hitrem nastajanju razstave, še zlasti pa kataloga, ni bilo mogoče, da bi se nekatere misli zaokrožile. Poleg tega pa je bilo za 17 restavriranih slik prepozno, da bi jih v katalogu obravnavali v novi

oziroma izvorni podobi, kajti restavrirane so bile tik pred odprtjem razstave. Ta dela pa so še okrepila prepričanje, da imamo pri Postlu opraviti z zanimivim slikarjem, ki presega dosedanje mnenje o skrajno poljudnem slikarju, ki naj bi se na meji podobarstva izražal s trdo risbo in ljudsko ekspresivno. Že Ivan Komelj je opozoril, da je slikar s svojo sicer provincialno likovno govorico le presegel rokodelski nivo in dal močan pečat poznobaročnemu slikarstvu na Dolenjskem. Postlovo slikarstvo je namreč v sozvočju z opremo dolenskih podružnic, kajti večina baročne opreme je nastala v drugi polovici 18. stoletja. Tej skladnosti pa lahko pripišemo še dejstvo, da so v Postlovi delavnici v Šentrupertu za te cerkve nastajali tudi rezbarska oprema in drugi podobarski izdelki. Tako je Postl v duhu podjetne baročne delavnice lahko prevzel opremo neke podružnice in s svojimi izdelki prispeval k poenotenemu videzu. In takšno sožitje upodobljenih krščanskih zgodb, vtkanih v živahno polihromirane in zlatene oltarje, je bilo okusu takratnega podeželana blizu in je še pozno v 19. stoletje ostalo estetski ideal podeželske podružnice. Tudi za Postlovo provincialno govorico je značilna konservativnost oziroma tradicionalnost glede ohranjanja likovnih prvin, kakršne opredeljujeta slikarstvo in rezbarstvo že v 17. stoletju. Postlovi ekspresivno uviti, okrvavljeni in žilavi Križani pa spominjajo kar na poznogotska razpela. Čeprav na Postlovih delih opazimo kakšno perspektivično nedorečenost ali tu in tam nedosledno naslikan predmet, je v slikanju figur dokaj spreten in pri vtisu celote mu ne moremo odreči baročnega efekta. Morda bi kdo podvomil v Postlovo veljavo ali mu odrekel vidnejše mesto med domačimi poznobaročnimi slikarji. Toda te ugotovitve potrjujejo pravila razvoja likovne ustvarjalnosti, kakršne veljajo v perifernih okoljih. Postlova dela so nam že zaradi števila ohranjenih platen in fresk zgovoren primer te trdoživosti in razvoja likovnih in estetskih vrednot, ki žive v svetu obravnavanega podeželja. Ta razmišljanja in umeščanje Postla med ugledne podeželane oziroma igralce nepogrešljivih stranskih vlog na prizorišču našega poznobaročnega slikarstva so nastali na izhodiščih ocenjevanja njegovih del iz prvega ustvarjalnega obdobja. Na podlagi nekaj datiranih votivnih slik in fresk (npr. v Novi Štifti), ki sodijo v iztekajoče se 18. stoletje, pa sklepamo, da je v slikarjevem delu v poznih osemdesetih letih 18. stoletja nastopila stagnacija in zatem upad kakovosti. Okoli leta 1790 se mu je pridružil sin Andrej, ki pa se najbrž ni povsem posvetil temu poklicu. In ravno to zadnje obdobje je v precejšnji meri krojilo dosedanjo veljavo Postlovega slikarstva.

V katalogu je bilo opozorjeno na Postlovo tehnično obvladanje freske in oljne podobe kot tudi solidno oblikovno znanje, kar govori za Postlov uk v dobri slikarski delavnici. Mnenje, da izhaja iz delavnice freskanta Franceta Jelovška, je bilo glede na njegovo zgodnje delo na Žalostni gori zavrnjeno in na podlagi oljnih del opozorjeno, da Postl izhaja iz delavnice, kjer je bila oltarna podoba v olju še vedno najpomembnejša slikarska naloga. Na povezave z Jelovškom se je pomislilo predvsem ob Postlovih freskah. Med oljnimi slikami pa bi na Jelovškov slog spominjala Marija na sliki iz Blečjega Vrha (kat.št. 1). Samo en primer pa ni dovolj in upoštevati moramo še stilno sozvočje dveh slikarjev, ki sta delovala sočasno. Za primer navedimo Jelovškovo Sv. Družino in kip Immacolate Vida Konigerja, ki se danes nahajata v Narodni galeriji v Ljubljani, kjer opazimo več stilnih podobnosti, čeprav obe deli loči dobrih trideset let.

Prej kot z Jelovškovi pa lahko podobnost Postlovih figur

povežemo z upodobitvami Antona Cebeja. Če jih primerjamo s Cebejevo sv. Apolonijo iz Dobravelj (1768), Marijo z detetom pri kamniških frančiškanih in Marijino sliko v Drtiji (1765), vidimo, da so jim Postlova Marija z Blečjega Vrha in tudi druge njegove svetnice zelo podobne tako v tipiki obraza kot tudi v držah in podobni vlogi draperij. Na Cebeja je bilo v katalogu opozorjeno že pri sliki z Blečjega Vrha Krst v Jordanu (kat. št. 3), ki ji lahko pridružimo še očiščeno sliko sv. Luke iz iste cerkve (kat. št. 4). Čeprav gre za podobno stilno razpoloženje, na kar je bilo opozorjeno že na relaciji Jelovšek-Koniger, pa imamo v primerjavi Cebej-Postl več povezovalnih točk. Gre za podobno izražanje čustvenosti ter držo in način v prostor postavljenih figur mladostnega videza; ozadja so podobno zaprta z enostavno razčlenjeno in konkavno ukrivljeno steno sivozelenih odtenkov. Ne gre pa zanemariti dejstva, da je bil Cebej slikar v olju in fresko tehniki, da je izvrševal tudi načrte za oltarje in priložnostna pozlatarska dela, torej vse, kar lahko zasledimo tudi pri Postlu. Sicer ne vemo za kakšnega Cebejevega pomočnika in tudi glede Postlovega uka ostajamo brez odgovora, a navedene podobnosti Postlovih del s Cebejevimi slikami ostajajo po svoje zgovorne.

Povzetek iz razstavnega kataloga

O poznobaročnem slikarju Antonu Postlu je bilo objavljenih nekaj skopih virov in še ti so se kasneje izgubili. Kot prišlek se je leta 1769 poročil v Šentrupertu na Dolenjskem in tu je imel vsaj do začetka 19. stoletja svojo delavnico. Okoli leta 1790 se mu je pri delu pridružil sin Andrej. Anton Postl je slikal v olju in fresko tehniki. Motivni svet v njegovem slikarstvu so izključno nabožne teme, ki so vsebinsko tako raznolike, da je v tem katalogu med 106 kataloškimimi enotami nad 90 različnih motivov. To pa je ne glede na likovno kakovost njegovih del pomemben kulturnozgodovinski prispevek k poznavanju baročne religioznosti. Postlova dejavnost pa se najbrž ni omejila le na slikarstvo, kajti podpisi na oltarjih, ki so danes vsi uničeni, govore v prid domnevi, da je imel Postl podobarsko delavnico, kjer so poleg slikarskih naročil najbrž izvrševali tudi rezbarska dela. Nobena znana Postlova slika ni podpisana in razen votivnih slik (ex voto) tudi ni datirana. Tako slikarjevega opusa, ki je omejen le na območje Dolenjske, kronološko ni mogoče podrobneje urediti. V okrog 40-letnem delovanju lahko njegovo slikarstvo delimo na dve obdobji. Prvo se začne sredi šestdesetih let in se v poznih osemdesetih letih 18. stoletja prevesi v stagnacijo kakovosti in zamiranje, na kar opozarjajo freske v Novi Štifti iz leta 1800 in votivne slike iz let 1802 in 1804. Na začetku 19. stoletja je dejavnost ostarelega Postla najbrž zamrla, z njim pa tudi podobarska delavnica, saj je skoraj gotovo, da se je sin Andrej, ki je sodeloval z očetom že okrog leta 1790, oprijel eksistenčno varnejšega poklica učitelja in organista.

Na slikarstvo Antona Postla je leta 1970 opozoril Ivan Komelj. V Zborniku za umetnostno zgodovino je objavil razmeroma obsežen seznam del in ga v uvodu stilno opredelil. Glede slikarskih izhodišč meni, da se je Postl najverjetneje šolal pri znanem ljubljanskem freskantu Francu Jelovšku, kar naj bi po mojstrove smrti leta 1764 mlademu slikarju tudi utrlo pot na Žalostno goro nad Mokronogom, kjer je okrog leta 1767 poslikal svete stopnice. Nadalje je opozoril na različno kvaliteto Postlovih del in njegov slog ocenil kot poljudno slikarstvo, ki pa

sicer presega rokodelski nivo. Kljub simpatijam je stroka Postlovo slikarstvo opredelila kot poljudno in ljudsko ekspresivno, na Jelovška oprto slikarstvo: trda risba se pri njem združuje z živim koloritom v zelo dekorativen efekt, kljub temu pa slikarju priznava osebni izraz.

Opravka imamo z doslej znanim Postlom, a v resnici manj znanim slikarjem, sicer njegovo slikarstvo ne bi bilo tako ovrednoteno. Toda sčasoma so prihajala na dan dela, ki so vse bolj opozarjala, da bo potrebno Postlovo slikarstvo na novo ovrednotiti. Izkazalo se je, da se je njegovo slikarstvo ocenjevalo predvsem na podlagi del iz njegovega poznejšega obdobja, ko je bila njihova kakovost že v upadanju.

Na pobudo in s podporo župnijskega urada v Šentrupertu oziroma tamkajšnjega župnika Janeza Vidica je steklo dokumentiranje na terenu. Rezultati opravljenega dela so bili nadvse zadovoljivi, saj so doslej evidentirana dela, ki se jih je nabralo za 106 kataloških enot, osvetlila slikarstvo Antona Postla v dokaj novi luči. Novi pogledi in spoznanja so ga trdneje umestili v čas in prostor poznega baroka na Dolenjskem.

Anton Postl pripada tretji generaciji ustvarjalcev, s katerimi se je nasplošno začel in sklenil zaton baroka. Čeprav so bili še močno prežeti z baročno tradicijo, pa v njihovem delovanju ni bilo več ustvarjalnega žara in duha zrelega baroka. Predvsem so bili konvencionalni poustvarjalci, ki so baročna razpoloženja potegnili še močno čez prag 19. stoletja.

Slikarsko solidno grajeni Postlovi liki niso več junaki v smislu visokega baroka, ampak mladostne in v držah razgibane osebe; celo bradate figure so mladostnega videza in glavni junaki ne prestajajo več krutih mučeništev. Postl odmerja več pozornosti realnim tlem, četudi so ta idealizirana in kulisno dekorativna. Sproščnemu razpoloženju in težnji k dekorativni slikovitosti ustreza živahna barvna skala s prevladujočimi modrimi, rdečimi in okrasnimi odtenki ter variacijami sivozelenih niansiranj, a barvna lestvica na teh platnih ni kričeča. Postlovo barvitost bi lahko strnili v skupni imenovalec poznobaročnega provincialno naglašenega rokokojskega razpoloženja.

Seveda Postlovo slikarstvo še vedno ostaja v mejah provincialne likovne produkcije, a ga že omenjene posebnosti v njegovem slikarstvu, ki so opazne tudi na novoodkritih delih, potrjujejo kot osebnost z izdelanim slogom. Izkazalo se je, da najbrž ne izhaja iz delavnice freskanta Franca Jelovška, temveč se je formiral v neki solidni delavnici, kjer je bila oltarna slika v olju še vedno najpomembnejša slikarska naloga.

Omenjene lastnosti in tudi posebnosti v Postlovem slikarstvu dopolnjujejo dosedanje ocene, da gre za zgolj poljudno in rustikalno slikarstvo. V resnici pa gre za solidno slikarstvo, ki zajema predvsem čas njegovega zgodnejšega obdobja do poznih osemdesetih let 18. stoletja. Glede na stanje slikarstva v obravnavanem času, ki je v glavnem živelo na izkušnjah preteklosti in v cehovsko utesnjenih krogih, lahko Antona Postla zaradi njegovega osebnega izraza in velike produkcije prištejemo k pomembnim predstavnikom poznobaročnega slikarstva v Sloveniji.

Ikonografske teme v Postlovem slikarstvu

Pregled motivov, ki jih srečamo na Postlovih delih, nudi zanimiv vpogled v religiozno kulturo poznobaročnega časa na Dolenjskem. Med

106 kataloško urejenimi enotami, kjer so vsi prizori nabožnega značaja, je kar 97 različnih motivov in svetniških oseb, kar zgovorno priča o ikonografski pestrosti Postlovega slikarstva.

Angeli častijo sv. Rešnje telo: Šentrupert; Vesela Gora pri Šentrupertu. 2x
Angeli z orodji mučeništva: Nova Štifta pri Ribnici; Žalostna gora nad Mokronogom
Bog Oče: Telče
Brezmadežna: Kamnik, muzej; Škrljevo; Zagrad
Elija na ognjenem vozu: Gorenje Jesenice; Retje v Loškem potoku; Sv. Vrh nad Mokronogom
Ex voto: Blečji Vrh pri Trebelnem, 2x; Vesela Gora pri Šentrupertu; Žalostna gora nad Mokronogom
Immaculata, glej Brezmadežna
Jezus z učencema na poti v Emavs: Žalostna gora nad Mokronogom
Jezus pade pod križem: Nova Štifta pri Ribnici; Žalostna gora nad Mokronogom
Jezus pred velikim duhovnikom Kajfo: Žalostna gora nad Mokronogom
Jezus pred Pilatom: Žalostna gora nad Mokronogom
Jezus težek križ nosi: Stopiče
Jezus trpin: Ljubljana, zasebna last
Jezus na vrtu Getsemani; Nova Štifta pri Ribnici; Stopiče; Žalostna gora nad Mokronogom
Jezusa bičajo: Nova Štifta pri Ribnici; Stopiče; Vesela Gora pri Šentrupertu; Žalostna gora nad Mokronogom
Jezusa odvedejo izpred Heroda: Žalostna gora nad Mokronogom
Jezusa pribijejo na križ: Žalostna gora nad Mokronogom
Jezusa snamejo s križa: Žalostna gora nad Mokronogom
Jezusa s trnjem kronajo: Nova Štifta pri Ribnici; Stopiče; Žalostna gora nad Mokronogom
Jezusovo slovo od matere: Nova Štifta pri Ribnici; Žalostna gora nad Mokronogom
Judežev poljub: Nova Štifta pri Ribnici; Žalostna gora nad Mokronogom
Judje tožijo Jezusa Pilatu: Žalostna gora nad Mokronogom
Kamenjanje sv. Štefana: Hrib - Loški potok
Kristus vstane od mrtvih, glej Vstajenje
Križani: Nova Štifta pri Ribnici; Ljubljana, zasebna last
Križanje: Mokronog; Trebelno; Veliki Cirk
Križani z Žalostno Materjo Božjo: Goriška vas pri Škočjanu
Križev pot (14 postaj): Dolž pod Gorjanci; Gabrje pri Brusnicah; Hmeljčič; Krašnji Vrh; Ljubljana, Narodna galerija; Smolenja vas; Stopno; Sv. Gregor; Šentjernejski Vrh
Krst v Jordanu: Blečji Vrh pri Trebelnem
Marija izročila škapulir redovniku: Slape pri Šmarjeti
Marijino kronanje, glej Sv. Trojica krona Marijo
Mati Božja dobrega sveta: Brezovo nad Gabrovko; Draga pri Beli Cerkvi; Retje v Loškem potoku
Nadangel Mihael: Blečji Vrh pri Trebelnem
Nejeverni Tomaž: Blečji Vrh pri Trebelnem; Žalostna gora nad Mokronogom
Noli me tangere: Žalostna gora nad Mokronogom
Obglavljenje sv. Janeza Krstnika: Mali Vinji Vrh
Objokovanje Jezusa: Hrastovica; Okrog
Odrešenik sveta: Hrastovica, Vesela Gora pri Šentrupertu
Oljska gora, glej Jezus na vrtu Getsemani
Peter zataji Jezusa: Žalostna gora nad Mokronogom
Pilat si umiva roke: Žalostna gora nad Mokronogom
Poklon sv. treh kraljev: Ljubljana, Narodni muzej Slovenije
Poveličanje sv. Frančiška Ksaverja: Vesela Gora pri Šentrupertu
Pilat si umiva roke: Žalostna gora nad Mokronogom
Procesija k Sv. Roku: Hrastovica
Priča iz pekla, glej Smledniška legenda
Rožnovenska Mati Božja: Vesela Gora pri Šentrupertu
Smledniška legenda: Blečji Vrh pri Trebelnem

Smrt sv. Frančiška Ksaverja: Škocjan pri Novem mestu
Snemanje s križa: Žalostna gora nad Mokronogom
Sv. Ana Samotretja: Vesela Gora pri Šentrupertu
Sv. Agata: Srobotnik pri Velikih Laščah
Sv. Ana z Joahimom uči Marijo brati: Šmaver
Sv. Anton Padovanski: Blečji Vrh pri Trebelnem; Mokronog
Sv. Barbara: Okrog
Sv. Boštjan: Blečji Vrh pri Trebelnem
Sv. Brikcij vojščak: Sv. Vrh nad Mokronogom
Sv. Cecilija: Jurjevica
Sv. Družina: Hočevje
Sv. Fabijan: Blečji Vrh pri Trebelnem
Sv. Filip: Ravne na Blokah
Sv. Florijan: Ljubljana, zasebna last; Mokronog; Retje v Loškem potoku
Sv. Frančišek Ksaver: Zdenska vas
Sv. Frančišek Ksaver krščuje zamorskega kralja: Dobrnič; Sajevec; Škrljevo
Sv. Frančišek Ksaver umira, glej Smrt sv. Frančiška Ksaverja
Sv. Frančišku Ksaverju rak prinese križ iz vode: Sajevec
Sv. Helena: Mirna
Sv. Izidor: Gorenje Jesenice; Zdenska vas
Sv. Ignacij Lojolski: Škocjan pri Novem mestu
Sv. Jakob st.: Ravne na Blokah; Telče
Sv. Janez Evangelist: Hrastovica
Sv. Janez Nepomuk: Smolenja vas; Škrljevo
Sv. Janez in Pavel: Šmaver
Sv. Jožef z detetom: Rodež; Stična, Slovenski verski muzej; Sv. Gregor; Zaloka
Sv. Jurij v boju z zmajem: Blečji Vrh pri Trebelnem
Sv. Kancijan: Gorenje Jesenice
Sv. Katarina Aleksandrijska: Ljubljana, Narodni muzej Slovenije
Sv. Kozma in Damijan: Blečji Vrh pri Trebelnem; Gorenje Jesenice; Ljubljana, Narodni muzej Slovenije; Ribnica; Šmaver
Sv. Lovrenc: Mokronog; Srobotnik pri Velikih Laščah
Sv. Lucija: Sv. Vrh nad Mokronogom
Sv. Luka: Blečji Vrh pri Trebelnem; Retje v Loškem potoku; Hrastovica
Sv. Marija Magdalena: Ljubljana, Narodni muzej Slovenije
Sv. Matija: Zdenska vas
Sv. Miklavž: Telče
Sv. Marko: Hrastovica
Sv. Matej: Hrastovica
Sv. Nikolaj, glej Sv. Miklavž
Sv. Notburga: Mirna; Zdenska vas
Sv. Ožbolt: Ljubljana, Narodni muzej Slovenije
Sv. Primož in Felicijan: Ljubljana, Narodni muzej Slovenije
Sv. Rok: Blečji Vrh pri Trebelnem; Hrastovica; Retje v Loškem potoku; Srobotnik pri Velikih Laščah
Sv. Rupert: Vesela Gora pri Šentrupertu
Sv. Sebastijan, glej Sv. Boštjan
Sv. Simon Gorečnik: Telče
Sv. škof: Goriška vas pri Škocjanu
Sv. Tilen: Rodež
Sv. Trojica krona Marijo: Tržišče
Sv. Uršula: Ljubljana, Narodni muzej Slovenije; Retje v Loškem potoku; Sv. Vrh nad Mokronogom
Sv. Valentin: Goriška vas pri Škocjanu; Ljubljana, Narodni muzej Slovenije
Sv. vojščak: Blečji Vrh pri Trebelnem
Škapulirska Mati Božja, glej Marija izroča škapulir redovniku
Vstajenje: Žalostna gora nad Mokronogom
Zadnja večerja: Žalostna gora nad Mokronogom
Žalostna Mati Božja: Stična, Slovenski verski muzej
Žene ob praznem grobu: Žalostna gora nad Mokronogom.

ANTON POSTL

SV. RUPERT

olje na platnu, 62 x 49 cm; v zakristiji ž. c. v Šentrupertu

RAST – L. VIII.
ŠT. 7 – 8 (53 – 54)
DECEMBER 1997

III

Marjan Zadravkar

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

NAŠ GOST

HODIL PO ZEMLJI SEM NAŠI

Pogovor z dr. Marijanom Zadnikarjem

V delovni obleki leta 1977 nekje na terenu

V zgodnjem zimskem večeru je na šentjanževo, 27. decembra 1921, v imenitni trgovski hiši na Glavnem trgu št. 94, prav nasproti novomeškega rotovža, na svet privekal dojenec. Rojenice so mu položile v zibel ljubezen do rodne zemlje in naše umetnostne dediščine, dosti trme, da je vztrajal na usojeni mu dolgi življenjski poti, obilo dolenjske iskrivosti in hudomušnosti, pa tudi pikrosti, s katero si je dostikrat olajšal dušo in "pridelal" marsikakšno zamero. Novorojenca so na samega novega leta dan 1922 krstili v imenitni kapiteljski cerkvi pod Tintorettovo sliko sv. Miklavža kar s tremi imeni: Marijan, Ivo, Josip, v "odraslem" življenju pa se je oprijel samo prvega.

Dr. Marijan Zadnikar, ki izhaja po materini strani iz znamenite Zurčeve familije iz Kandije in po očetovi iz stare ljubljanske obrtniške družine, velik raziskovalec in poznavalec naše romanske in meniške arhitekture, slovi kot sijajen pisec umetnostnozgodovinskih knjig, kljub svoji strokovnosti pisanih v tako priljudnem jeziku, da so razumljive prav vsakemu bralcu. Poznamo ga tudi kot konservatorja, ki je v svojem dolgoletnem strokovnem delu spoznal in okusil veliko lepega, pa tudi grenkega in pokoj leta 1981 dočakal za prav tisto pisalno mizo, za katero je pred 35 leti začel svoje poklicno udejstvovanje. Za njo je nastajal njegov vsega spoštovanja vreden opus knjig, znanstvenih razprav in sestavkov, ki so izšli v domači in tuji strokovni periodiki, njihovo število pa se vrti okoli 350 bibliografskih enot. Bila so to temeljna dela o naši romanski arhitekturi (Romanska arhitektura na Slovenskem, 1959; Romanska umetnost, 1970; Romanika v Sloveniji, 1982 - posvečena domovini Sloveniji), arhitekturi cistercijanskega samostana Stična (Romanska Stična, 1957; Stična in zgodnja arhitektura cistercijanov, 1977) in kartuzijanskega samostana Pleterje (Srednjeveška arhitektura kartuzijanov in slovenske kartuzije, 1972) ter novoodkriti dediščini Prekmurja (Rotunda v Selu, 1967; Martjanci, 1968, 1992; Domanjševci, 1974) in Istre (Hrastovlje, 1961, 1973). V Znamenjih na Slovenskem (1964, 1970) je postavil trajen spomenik naši slikoviti dediščini kamnitih pilov, bahavih baročnih kapel in skromnih lesenih križev, ki s svojo lego v prostoru opozarjajo na že zdavnaj pozabljene dogodke, v spomin katerih so bili postavljeni, v broširani izdaji Gradiva za umetnostno topografijo Kočevske (1968) pa je opisana danes že zelo razredčena sakralna dediščina tega dolga leta tako skrivnostnega območja.

Tudi v službenem pokoju njegovo neumorno predstavljanje naše spomeniške dediščine ni prenehalo. Kot jagode na rožnem vencu si sledijo naslovi: Po starih koroških cerkvah (1984), Lepote slovenskih cerkva (1985), Ptujška gora - Visoka pesem slovenske gotike (1987), Gospa Sveta (1988), Križni hodnik pripoveduje (1988), Hrastovlje (1988), Cerkev sv. Tomaža na Planinci (1989), Stična - Znamenitosti najstarejšega slovenskega samostana (1990), Kostanjeviški kloster (1994), Pleterje (1995). Pa tudi knjiga spominov Z mojih poti (1991) z motom, da človeka ne požro levi, ampak mravlje.

Trdemu delu so sledila zaslužena priznanja in nagrade: leta 1991 najvišje cerkveno priznanje, odličje sv. Cirila in Metoda, leta 1992 republiška nagrada za življenjsko znanstvenoraziskovalno delo na

Slovenski kipar France Gorše (1897-1986), stiški slikar p. Gabrijel Humek (1907-1993) in Marijan Zadnikar v Tinjah na Koroškem. To je zadnja Goršetova fotografija, le dober mesec pred smrtjo 2. avgusta 1986

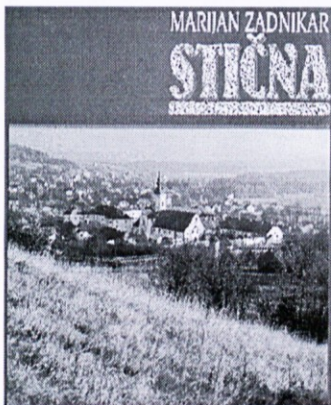
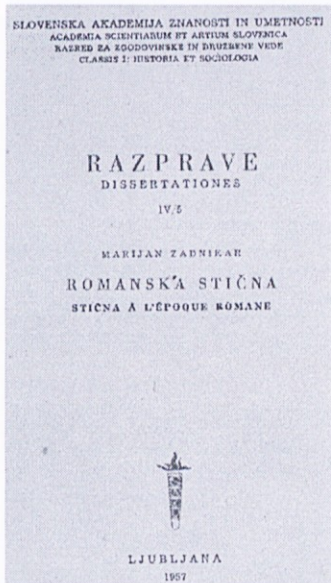
V razgovoru s stiškim "dohtarjem" p. Simonom Ašičem 20. januarja 1990

Leta 1991 s kolegico Marinko na Moletovi razstavi: dokaz, da generacijske razlike niso vedno napete

HODIL PO ZEMLJI SEM NAŠI
Pogovor z dr. Marijanom
Zadnikarjem

področju umetnostne zgodovine in 27. maja 1997 sprejem v Slovensko akademijo znanosti in umetnosti.

Dr. Marijanu Zadnikarju, ki nam v pisnih odgovorih na zastavljena vprašanja brez dlake na jeziku odkriva marsikatero podrobnost iz svojega osebnega in službenega življenja, želimo, da bi mu letošnji Janžev dan prinesel še dosti zdravih in trdnih let.

- Za začetek najinega pogovora, za ogrevanje, mogoče nekaj besed o vaših prednikih, s katerim ste vsaj po materini strani tudi vezani na Novo mesto, na katerega ste ohranili, tako upam, prijetne spomine iz otroških let.

"Vidim, da ste res temeljito prebrali knjigo mojih spominov *Z mojih poti* iz leta 1991, da ste mi lahko zastavili vsa ta vprašanja. Za začetek ste kar prav zapisali: po očetu sem Ljubljčan, po mami pa Novomeščan, a se zato nimam za razklano osebnost. Medlo svetlobo zakajene petrolejke sem morda zaznal 27. decembra 1921 ob 20.15 v Zurčevi trgovski hiši nasproti rotovža, ki se je s sedmimi okni v nadstropju prav malomeščansko bahato razkazovala na Glavni trg in je imela številko 94. Mamin oče, Janez Nepomuk Zurc, je bil trgovec z manufakturo in bratranec imenitnejšega Josipa Zurca - Štemburja, po smrti maminega očeta leta 1897 tudi njen jerob in njena imenitna poročna priča. Koliko mladostnih spominov je moja mamina Hani vezalo na Novo mesto, ki jih še leta potem, ko smo se za stalno preselili v Ljubljano, nikoli ni mogla preboleti.

Mamimo in mojo rojstno hišo je vdovela stara mama kmalu po prvi vojni prodala trgovcu Ivanu Šmalcu, ki pa jo je v obnovitveni vnemi strahotno iznakazil. Namesto poprej strme skodlaste strehe je dobila položno iz cementnih zareznikov, pročelje se je poskušalo razkazovati v zakasneli in zidarsko razumljeni secesiji in čez notranje dvorišče smo z vrta, kar se spominjam, hodili kar po zibajočih se lesenih hodnikih, ker je 'bogatinu' zmanjkalo denarja za zidane.

V prodani hiši si je stara mama Polona, rojena Mišič iz Češče vasi, izgovorila dosmrtni kot, kjer sta skromno živeli s sestro Barbo do smrti obeh med drugo svetovno vojno. V dolgo sobo z enim samim oknom smo prihajali za kakšen dan na obisk in v njej smo vsako leto doživljali svete večere, ki so se mi z dreveščkom in jasicami za vse življenje vtisnili v dušo. Pozimi smo se otroci sankali po Florjanovem trgu vse do Sokolskega doma in na kapiteljskem Marofu, poleti pa smo se v Krki kopali v Ragovem logu. Dobro se spominjam družine Stepišnik, ki je stanovala v pritlični hiši ob našem vrtu, pa na oglu Papeževih deklet, Moretov, Gromovih in Prežljevega Jožeta. Kadar zdaj pridem za kakšno uro v Novo mesto, z bridkostjo ugotavljam, da to ni več idilično mestece iz mojega otroštva in da nikogar več ne poznam."

- Ko ste v šolskem letu 1940/41 vpisali študij umetnostne zgodovine, ste v seminarju našli knjižničarja, Novomeščana Jožeta Gregoriča, ki je ravno v teh letih poglobljeno študiral gotsko arhitekturo in odkrival skrivnosti novomeške kapiteljske cerkve.

"Jožeta Gregoriča se dobro spominjam. Ko sem kot bruc prišel v umetnostnozgodovinski seminar, je bil že stara bajta, kakor smo tačas imenovali študente, ki nikakor niso mogli ali upali zaključiti študija. Tudi njega je prof. Stelè večkrat vabil, naj pride izpit 'naredit', a ga je zaman čakal. Pa je Gregorič veliko vedel in znal.

Meni je dajal osnovne nauke o domači gotski arhitekturi, o razvoju

S p. Anselmom Dimierom, najboljšim
poznavalcem cistercijske arhitek-
ture, leta 1968 v Malsu na južnem
Tirolskem

njenih rebrastih obokov, skupaj sva obiskala marsikatero dolensko cerkev in študirala arhitekturne detajle. Leta 1941 sem ga obiskal tudi v Novem mestu. Razkazoval mi je svoja odkritja na Kapitlju in z očevim fotoaparatom na meh sem vse fotografiral, kot bi bil odkrival Ameriko. Gregorič je stanoval pri stari teti v pritlični hišici na Bregu pod Kapitljem. Zaradi množice knjig in preperelega poda, ki se je grozeče upogibal, sem s strahom pričakoval, kdaj se bo vse skupaj po strmih pečinah zapeljalo v Krko, čeprav takrat še nisem imel sedanjih sto kilogramov.

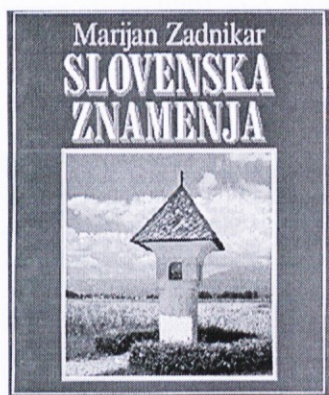
Na našo srednjeveško arhitekturo je imel Gregorič za tisti čas že zelo zrele poglede. Škoda ga je, da je v vojnem dogajanju leta 1943 tako zgodaj odšel. Njegovo delo o srednjeveški cerkveni arhitekturi v Sloveniji do leta 1430, ki je izšlo s Steletovimi dopolnitvami leta 1951 in v ponatisu 1994 v Rasti, še zdaj s pridom in zlasti s spoštovanjem uporabljamo."

- Po uspešno zaključenem študiju, ki ga je prekinila internacija med drugo svetovno vojno, ste se 1. novembra 1947 zaposlili kot asistent konservator - pripravnik na Zavodu za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Slovenije, in sicer "zaradi sodelovanja pri umetnostno - topografskem proučevanju kočevskega okraja". Skupaj z Jankom Troštom, upokojenim ravnateljem iz Ribnice, in Jožetom Kregarjem, študentom arhitekture, ste popisali spomenike cerkvene umetnosti v kasneje zaprtem območju Kočevske. Takrat zbrano "Gradivo za umetnostno topografijo Kočevske" je v knjižni obliki izšlo leta 1968, leta 1990 pa ste znova obiskali te kraje.

"Prav letos mineva natanko petdeset let, kar sem se kot umetnostni zgodovinar in asistent-konservator pripravnik zaposlil v takrat še edinem in kasneje osrednjem slovenskem spomeniškem zavodu. Po Steletovem predlogu sem moral za nekakšen sprejemni izpit ali ognjeni krst za svojo namestitev na zavodu na terenu zbirati gradivo o kočevskih umetnostnih spomenikih, kolikor jih je po medvojnem pustošenju še ostalo. Z Jankom Troštom in Jožetom Kregarjem (oba že pokojna) smo v nemogočih razmerah hodili s kolesi po kočevskih vaseh. Mnoge cerkve so bile porušene, večina pa je le še stala. Poleg arhitekture smo v njih ugotavljali še neznane stenske slikarije in bogato baročno opremo. Nekaj smo jih v tisti topli jeseni 1947 popisali, posneli tlorise in jih fotografirali.

Po našem odhodu pa se je z njimi zgodilo najhujše. Podivjani politični oblastniki so po letu 1950 pod okriljem Ivana Mačka - Matije dali zravnati z zemljo mnogo še povsem ohranjenih cerkva, da bi ustvarili podobo boljševiškega raja. Res je bila očarljiva. To se ni dogajalo kje med ljudožerci v centralni Afriki, temveč v najnaprednejši družbeni ureditvi v srcu Evrope. Kakšen zločin in kakšna sramota! Konservatorji smo bili ob takem vandalskem početju brez moči, saj nas nihče niti poslušal ni. Nihče ni nikogar klical na odgovornost, pač po načelu, da vrana vrani ne izkljuje oči. Kakšna sramota in nemoč je legla na naše delo! In v taki službi naj bi se bil dobro počutili?

Tiskano *Gradivo za umetnostno topografijo Kočevske*, ki sem ga uspel izdati leta 1968, je domala vse, kar je po rdečem barbarstvu ostalo od kočevskih umetnostnih spomenikov. Pa so ob najnaprednejši spomeniški zakonodaji že sploh koga klical na odgovornost za vse te zločine? Menda niso vsi mali bogovi, neomejeni, a duhovno zelo ome-

jeni oblastniki v nekdanji Mačkovini že pomrli? Sicer pa v nepravni državi tudi za poveljne množične poboje slovenskih ljudi še nihče ni odgovarjal pa bo za stare cerkve? Kakšna naivnost!"

- Na zavodu "z dolgim imenom" ste si kot konservator "razdelili" Slovenijo z Novomeščanom Dragom (Ivanom) Komeljem, ki je kot umetnostni zgodovinar prišel na Zavod tri leta za vami. Vse do vašega odhoda v pokoj sta bila službena kolega, vi ste imeli na skrbi Štajersko s Prekmurjem, slovenski del Koroške in Koprsko, Komelj pa nekdanjo Kranjsko in Goriško.

"Z Novomeščanom Dragom Komeljem sva bila sicer oba internirana v Gonarsu, a sva se srečala in osebno spoznala šele, ko se je leta 1945 vpisal na univerzo, v zavod pa je prišel tri leta za menoj. Tako sva postala kolega in kmalu tudi prijatelj. Kot konservatorja sva si razdelila Slovenijo tako, kakor ste povzeli iz mojih spominov. Tako je za Dolenjsko skrbel Drago, a mene ni napodil, če sva se srečala ob kakšnem dolenjskem umetnostnem spomeniku, ki je oba zanimal, kakor denimo v Stični, ki je krepak zalogaj za kar več umetnostnih zgodovinarjev. Imel je silno dober spomin in široko zanimanje, rad pa je bil malce skrivnosten in do vsega zelo kritičen, tako da celo samemu sebi včasih ni verjel. Za vso Dolenjsko je imel zbranega ogromno umetnostnega topografskega gradiva z mnogimi novimi spoznanji, ki pa jih je, žal, obdržal zase in jih vzel s seboj v mnogo prezgodnji grob (1985), ker mu pisanje knjig ni preveč ležalo. Z velikim uspehom se je že med študijem lotil raziskav dolenjskih gradov, v svojem nemiru je potem presedlal na gotsko arhitekturo, ki jo je obdelal tudi za doktorat, jo spet opustil in se za krajši čas oprijel fresk, nazadnje celo numizmatike, ves čas pa je bil vnet za knjige, tako da si je ustvaril menda največjo zasebno strokovno knjižnico v Sloveniji.

Sam sem poskušal na svojem delovnem področju reševati slovenske umetnostne spomenike, kakor mi je velevala vest in nalagala tudi spomeniškovarstvena zakonodaja. A le redkokdaj s polnim uspehom in v osebno zadovoljstvo, saj sem imel proti sebi vse, od partijskega sekretarja in zvijačnega kaplana do farovške kuharice in celo do lastnega tovariša ravnatelja, ki se je bal lastne sence. Od samih neuspehov in porazov pa je težko živeti. Zato sem se vedno bolj zatekal v varnejše zavetje čiste umetnostne zgodovine, za kar sem končno tudi študiral. Vendar o tem kaj več kasneje."

- Ko je bil Drago Komelj pri vojaki, ste morali prevzeti tudi njegovo delovno področje, tudi Dolenjsko. Takrat sta morala z ravnateljem zavoda Edom Turnherjem sodelovati pri odločitvi o tem, ali je res nujno odstraniti cerkev sv. Ane na Grabnu pri Novem mestu in na njenem mestu zgraditi vodni zbiralnik.

"To je bil le eden mojih manjših neuspehov, razočaranj in bridkih spoznanj. Z ravnateljem sva res šla na Graben pri Novem mestu zaradi tamkajšnje cerkve sv. Ane, ki naj bi jo porušili in ravno na njenem mestu zgradili vodni zbiralnik. Takoj mi je bilo vse jasno. Ne samo to, da za rušenje cerkve, kar je terjal nekakšen upravnik, iz terenskih razlogov ni bilo prav nobene potrebe, temveč da je šlo le za umazano igro. Kot konservator naj bi bil jaz samo strokovno požegnal to, kar so domači partijski funkcionarji skuhal pri večerni kavici in pri šahu, da mora cerkev iz tega okolja pač izginiti, njeno baročno opremo bodo pa 'kulturno' spravili v bližnjo Smolenjo vas. Tako bo v Sloveniji spet

Ob znamenju na Viru pri Stični leta 1970

vsaj ena cerkev manj. In v ta voz je bilo treba pač vpreči spomeniško službo, da bo vse v skladu z zakonom. Ne morem zapisati, kaj sem si takrat (ne prvič) mislil o spoštovanem tovarišu ravnatelju strokovnega zavoda, ki je za vso stvar vedel že prej in je zato ves čas molčal, le igro je bilo treba odigrati do konca. Grenak okus pa se mi je vedno bolj nabiral v ustih, toda živeti in preživljati družino je bilo treba."

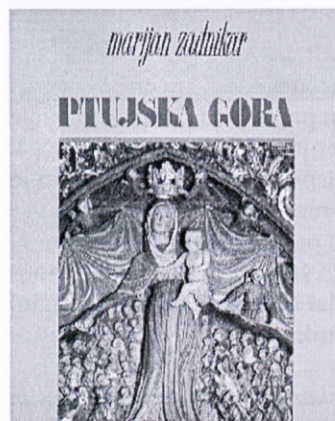
- Leta 1950 ste začeli s proučevanjem romanske arhitekture, ki je bila takrat slabo raziskana. Posvetili ste ji obsežno doktorsko disertacijo, ki je leta 1959 izšla tudi v knjižni obliki, do leta 1982 pa je število spomenikov iz te naše najstarejše stilne dobe tako naraslo, da ste jih ponovno predstavili v obsežni knjigi.

"Zaradi samih porazov in neuspehov, kakor jih je doživljala spomeniška služba in z njo jaz kot povsem nemočni konservator, ne le na Grabnu pri sv. Ani, temveč še mnogo hujših na Kočevskem, ob sistematičnem ideološkem podiranju znamenj in kapelic, na Ptuj v zvezi z minoritsko cerkvijo, v Poljanah nad Škofjo Loko, v Spodnji Vižingi v Dravski dolini in še marsikje, le berite moje spomine, da posebej ne omenjam dolenjskih gradov, se je v meni nabiralo vedno več pelina. Spraševal sem se, ali sem zato študiral najlepšo znanstveno stroko, da me bodo imeli za norca partijski sekretarji in tudi kdo z nasprotnega brega. Beg v umetnostno zgodovino je bil zame edini izhod, če sem hotel ostati samemu sebi zvest. V množici umetnostnih spomenikov, ki so se kljub temu, da nismo Francija, Italija ali Nemčija, in kljub mnogim neprijaznim zgodovinskim usodam ohranili na Slovenskem, vse od slikarstva, kiparstva in umetne obrti do arhitekture, sem izbral prav to slednjo, ker je najbolj neposredno zvezana z zemljo, na kateri se je ohranila, saj je izraz vsakršne zmogljivosti naših ljudi in zato ena bistvenih sestavin pojma - domovina. Pa še celo stare arhitekture, cerkvene in posvetne, je iz tolikih stoletij preveč za enega človeka in za eno samo življenje.

Kakor se je povsod in vedno v življenju treba omejevati, sem se tudi v raziskavah domačega historičnega stavbarstva omejil le na najstarejšo ohranjeno cerkveno arhitekturo iz obdobja romanike, nekako od 11. do 13. stoletja. Privlačila me je zato, ker je v sebi precej zaključena in ni bila še skoraj nič raziskana, saj nerad hodim drugim po petah in pobiram ostanke. Po prvih uspehih, ko so se začeli raziskani spomeniki množiti in se sami urejati v tipološko zaključene skupine, sem romansko arhitekturo na Slovenskem prijavil tudi za temo svoje doktorske disertacije, ki sem jo pred imenitno komisijo (F. Stelè, I. Cankar, M. Kos, J. Klemenc, S. Mikuž) uspešno obranil leta 1955 in je leta 1959 izšla tudi v knjigi. Romanika me je potem spremljala vse življenje. Posvetil sem ji mnoga strokovna potovanja po Evropi, seveda ne z državnim denarjem, saj so dobivali štipendije le "naši", mnogo razprav doma in v tujini in leta 1982 izdal še zadnji, celostni knjižni obračun z več kot 200 raziskanimi spomeniki."

- Pri raziskovanju naše romanske arhitekture ste se srečali še z enim Novomeščanom, arhitektom Marjanom Mušičem, ki je v petdesetih letih vodil Inštitut za proučevanje domače arhitekture na ljubljanski fakulteti za arhitekturo. Z njim sta tudi sodelovala pri prvih raziskavah stiškega samostana.

"Temu mojemu raziskovalnemu delu, ki je končno pomenilo tudi razvid spomenikov, je bil tovariš ravnatelj Edo Turnher v duhu takrat

edino zveličavne parole 'kramp in lopata' vsaj sprva izrazito nena-
klonjen. Omehčal se je šele, ko sva se s prof. Marjanom Mušičem, ki
je bil tačas zavodov zunanji referent za arhitekturo, leta 1950 dogovo-
rila za sistematične raziskave stavbne zgodovine stiškega samostana,
zlasti še njegovega prvega, romanskega obdobja.

Mušič je bil v obojnem pomenu besede velik gospod, kulturnen in
velik esteta, osebno zelo občutljiv, jaz pa še strašno majhen zelenec.
Tako sem se sprva sončil v njegovi senci, kasneje pa sva vrsto let prav
lepo sodelovala in se medsebojno dopolnjevala. V Stično je leta 1950
pripeljal več svojih študentov višjih letnikov arhitekture, s katerimi
smo preplazili vsa podstrešja, merili, risali in fotografirali, jaz pa sem
polnil zvezke svojih popotnih zapiskov.

Samostan je bil tačas zelo ubog in utesnjen, ves prestreljen od voj-
nih dogodkov. Vsak dan smo se vozili z vlakom iz Ljubljane, ker nas
ni mogel sprejeti pod streho. V njegovih širnih prostorih sta bili kar
dve šoli z internatom in na oknih nad križnim hodnikom so se sušile
dekliške hlačke. V šolski kuhinji smo dan za dnem natepavali makarone,
da pri celodnevem delu nismo omagali. A kljub vsemu je bilo
lepo, saj smo bili mladi in je bilo v nas navdušenje in vsaktero upa-
nje."

*- Samostan Stična vas je "osvojil" za vse življenje. Z njim ste začeli
svoje znanstveno delo, ko je leta 1957 izšla pri SAZU prva razprava,
njegovi arhitekturi je bila dvajset let kasneje posvečena vaša enain-
vajseta samostojna knjiga, leta 1988 ste predstavili samostanski križni
hodnik, dve leti kasneje pa ste ob praznovanju Bernardove 900 - let-
nice posvetili samostanu samostojno monografijo.*

"Res je: Stična je postala moja prva strokovna ljubezen kar za vse
življenje. Za svojimi častitljivimi zidovi še danes skriva marsikatero
stavbno uganko, ki je še po pol stoletja raziskav, razkopavanj, nemira
in poglobljenega študija, tudi primerjalnega, še nisem uspel rešiti. Tako
lepo ste našli vsa moja dela, ki sem jih posvetil Stični, tej moji prvi
ljubezni, da skoraj nimam kaj dodati. Omenim lahko samo še to, da bo
stiška opatija drugo leto praznovala 900-letnico ustanovitve svojega
reda in 100-letnico, kar je bila po cesarjevem razpustu v 18. stoletju
kot samostan leta 1898 obnovljena. Za jubilejni zbornik, ki je v pripravi,
sem prispeval pregled, kako so zorela spoznanja o najstarejši stiški
arhitekturi, in še svoje polstoletne spomine na Stično, saj me z meni-
hi, zlasti še z opatom Antonom, veže tudi iskreno človeško prijateljstvo.

V množici vsega, kar bi se dalo o Stični povedati, sem seveda pov-
sem pozabil omeniti, zakaj je Stična tako imenitna in že dolgo vrsto
let tako blizu mojemu srcu, kakor bi se izrazil veliki Plečnik. Stična
namreč z arhitekturo svoje redovne cerkve, romanske triladijske slopne
bazilike iz sredine 12. stoletja, ni le najpomembnejši spomenik naše
romanske arhitekture, temveč ima v zgodnji arhitekturi cistercijanov
v vsej Evropi kot njena prava inkunabula izredno vidno mesto. Poseb-
na je kot necistercijanska cistercijanska cerkev ravno v svoji arhaiki.
Ne vem, ali je z njo Slovenija že takrat hodila povsem svoja pota?
Lahko smo veseli in ponosni, da jo imamo. Pa je bila pol stoletja v
javnosti politično nezaželeno, ker ni bila 'naša'. Pa še kako je naša!"

*- Umetnostno monografijo ste leta 1994 pripravili tudi za drugo
dolenjsko cisterco, nekdanji samostan v Kostanjevici, ki nudi danes
zavetje številnim likovnim zbirkam.*

S prijateljem Lado Smrekarjem, kostanjeviškim kulturnikom, v pozni jeseni 1997 v Kostanjevici

"Kostanjevica. S tem imenom imamo umetnostni zgodovinarji v mislih ne toliko celotno otoško mestoce kakor zlasti nekdanji cistercijski kloster Fontis S. Mariae. Vsa desetletja sem spremljal njegovo žalostno usodo po nespametnem partizanskem požigu in njegovo propadanje, ko je bil skoraj že zapisan smrti. Velika zasluga mojega kolega Draga Komelja je, da je predvsem po njegovem prizadevanju ta veliki spomenik vstal iz ruševin in da daje zdaj streho odlično urejeni umetnostni Galeriji Božidarja Jakca. Kaj vse je Drago storil za svojo Kostanjevico! Še kot dijak je v njenih ruševinah spal na tleh med ščurki, ko so študenti iz kupov sesutin reševali dragocene kamnoseške kose. Ali si ni Drago le zaslužil vsaj skromne spominske plošče nekje v samostanu?"

Kot konservator se s Kostanjevico sam nisem pobliže ukvarjal. O pomenu njene cistercijske arhitekture iz 13. stoletja sem več razmišljal v primerjavi s Stično, ko se je pokazala njena slogovna naprednost in z bogastvom kamnoseškega okrasja tudi njena visoka umetnostna cena. V kakšno pisanje o tem pa se nisem spuščal, da ne bi Dragu preveč dihal v ovratnik. Po njegovi prezgodnji smrti pa mi "je kostanjeviški grof" Lado Smrekar nekoč v pogovoru skoraj očital, da se posvečam le Stični in da Kostanjevico povsem zanemarjam.

Te besede sem si vzela k srcu in se lotil še pisanja monografije *Kostanjeviški kloster*, ko s tem prijatelju Dragu nisem več hodil v zelje. Tak naslov pa sem dal knjigi zato, da bi domačini in nekateri tujci končno le opustili nesmiselno oznako kostanjeviški grad, saj ta veliki umetnostni spomenik z redovno cerkvijo nikoli ni bil sedež posvetnega zemljiškega gospoda, torej grad, temveč vse od ustanovitve leta 1234 do razpusta 1786 cistercijski samostan ali kloster, kakor take cerkvene ustanove v pogovornem jeziku imenujemo Slovenci.

Pri pisanju te knjige, ki je nastajala, kakor večina mojih knjig, na terenu, sva se človeško in prijateljsko zelo zblížala z Lado Smrekarjem, vsestransko zaslužnim kostanjeviškim kulturnikom, ki je znal dati rešenemu in vsaj delno obnovljenemu klostru novo vsebino z ustanovitvijo vzorno urejene in vodene največje umetnostne galerije v Sloveniji.

Kadar mi opešane moči še dopuščajo in me kakšna dobra duša vzame s seboj, rad ponovno obiščem ta veliki slovenski umetnostni spomenik, to čudovito pravljico pod Gorjanci, da s prijatelji popijemo kakšen kozarček nebeškega cvička in da se srce napije lepote. A kaj, ko bo pa tudi tega kmalu konec..."

- Svoje raziskovalno delo ste posvetili tudi pleterski kartuzijski arhitekturi. Tako kot pri cistercijski Stični ste tudi tu orali ledino, pa ne samo v našem, ampak tudi v evropskem merilu.

"V Pleterje, v to dolensko zavetje duha in miru, sem rad zahajal že kot mlad konservator in s pokojnim priorjem p. Janezom Drolcem sva prelezla vso bližnjo okolico, ko sem iskal cerkve za 'svojo' romaniko. Še bolj pogosto pa potem, ko sem se lotil študija srednjeveške arhitekture kartuzijanov in slovenskih kartuzij. Ob raziskavah domače srednjeveške arhitekture sem namreč spoznal, da pomeni stavbarstvo kartuzijanskega reda posebno različico v vrsti monastične arhitekture.

Ker smo imeli pri nas v srednjem veku kar štiri kartuzije, Žiče, Jurkloster, Bistro in Pleterje, prve tri celo najstarejše v vsej Srednji Evropi, je bil ta študij še privlačnejši. Oprijel sem se ga z vso zagnanostjo, saj so se prav na naših zgodnjih spomenikih pokazale nekatere

Leta 1991 mi je ljubljanski nadškof in slovenski metropolit dr. Alojzij Šuštar v Stični izročil najvišje cerkevno priznanje, odličje sv. Cirila in Metoda

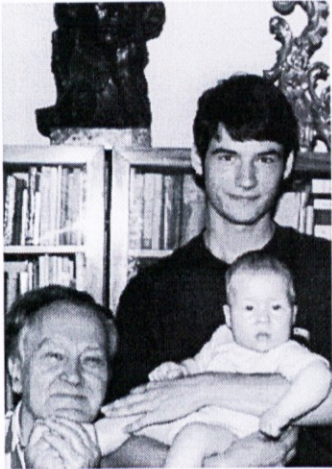

Takole smo v Stični z opatom Antonom proslavili moje republiško nagrado za življenjsko znanstveno delo (9. januar 1993)

Predsednik SAZU dr. France Bernik mi je 10. junija 1997 izročil listino o izvolitvi za člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti

Z vnukom Tomažem (19 let) in Majo (9 mesecev) pri nas doma avgusta 1997

značilnosti, ki jih tudi evropska znanost dotlej ni poznala. Domače spomenike bi bil moral zato primerjati z drugimi evropskimi, zlasti še s francoskimi, kjer je domovina tega samotarskega reda in njegove arhitekture.

Čeprav mi je vlogo za vsaj skromno denarno pomoč priporočil tedanji pleterski prior p. dr. Edgar Leopold in celo ravnatelj mojega zavoda, mi je Prešernov sklad 6. julija 1961 'vljudno' sporočil, da ne more ugoditi moji prošnji, medtem ko so se mnogi slovenski kulturniki z njegovim denarjem sprehajali po Parizu. In potem naj o tistih časih in o odnosu rdečih oblastnikov do mene mislim drugače? Iz zadrege me je rešila ameriška štipendija. Tako je leta 1972 nastala knjiga *Srednjeveška arhitektura kartuzijanov in slovenske kartuzije*, skupaj z nemškim založnikom Wienandom iz Kölna pa sva leta 1983 pripravila še nemško knjigo o redu molčečih menihov. Monografija o pleterski kartuziji je leta 1995 zaključila mojo trilogijo o velikih dolenjskih umetnostnih spomenikih: Stični, Kostanjevici, Pleterjah.

Rad sem sodeloval tudi pri zadnji temeljiti preobrazbi stare gotske pleterske cerkve, ki je zdaj med najlepše urejenimi kartuzijanskimi cerkvami v Evropi, brez vse navlake ali kakšne muzejske zbirke. Sama po sebi zgovorno govori o tem, kakšna je bila v poznem srednjem veku cerkev redovnih samotarjev, teh pravih junakov duha, z vsemi posebnostmi kartuzijanske arhitekture: z značilnim enoladijskim tlorisom, z lektorijem ali berilnikom, vsa obokana in s 'štimancami' v stenah.

Ko me kdaj prijatelj Zvone Pelko, ki je moja pletersko knjigo lepo opremil s fotografijami in ki brez Dolenjske pa svojega (in mojega) Novega mesta ne more živeti, vzame s seboj v Pleterje, da obiščem dragega prijatelja p. Janeza Hollensteina in natočim kakšno steklenico cvička, si vedno vzamem kakšno urico zase in si v stari cerkvi, ko ni nikogar v bližini, zapojem Schubertovo Ave Maria, da ob pleterskih 'štimancah' preskusim, če mi glas še tako nese kakor takrat, ko sem pri šolskih mašah v cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani pel to pesem. Nihče se ni ob tem pohujšal. Zdaj pa taka vojna, če bi učenci in dijaki v šoli kaj slišali o krščanstvu, iz katerega smo zrasli.

Nič me niste vprašali, kaj zdaj počenjam, pa vam kar sam odgovarjam. Moj pisani svet je v desetletjih obledel in se je močno zožil. Nobenih potovanj, izletov, skoraj sprehodov ni več, zato pa doma veliko in mnogo preveč razmišljam. V mislih in v spominih potujem po domovini, obiskujem stare cerkve in cerkvice božje, ki bogatijo obraz domovine, saj mora človek tudi potem, ko si je naložil že kar preveč križev, ostajati sam sebi zvest. Vedno bolj se oglašajo tudi spomini na mladost in na otroštvo in misel na svoje korenine, brez katerih se ne da živeti. Te korenine pa segajo na mojo rodno Dolenjsko in v mesto ob Krki ter v hišo s sedmimi okni na Glavnem trgu nasproti rotovža.

Ko se poredko za kakšno urico ustavim v svojem rodnem kraju in se na trgu komaj prebijam skozi premikajočo se in mirujočo pločevino, se rad ustavim na drugi strani ceste pred svojo rojstno hišo, ki je skoraj ne spoznam več, tako so jo v desetletjih spremenili, pa ne na bolje. Na oknu v prvem nadstropju spet slonita stara mama in Barba, moja mama z lepim sopranom prepeva ob klavirju, očeta pa ni; verjetno je že odšel v Ljubljano. Pod oknom je vzdana spominska ploščica, a napis s zlatimi črkami ne morem prebrati.

Pa ne verjemite vsega. Saj jaz tudi ne. Nič več."

Pogovor pripravila: **Marinka DRAŽUMERIČ**

ANTON POSTL

SMLEDNIŠKA LEGENDA

olje na platnu, 70 x 111 cm; v prezbitteriju, Blečji vrh

RAST – L. VIII.
ŠT. 7 – 8 (53 – 54)
DECEMBER 1997

IV

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

DRUŽBENA
VPRAŠANJA

ZA SKLADNEJŠI REGIONALNI RAZVOJ POSAVJA

Raziskavo je financirala OSI-
HESP, št. pogodbe 1461/347/
1996

Uvod

Po nekajletnih strokovnih pripravah je ministrstvo za okolje in prostor z neposrednim sodelovanjem prizadetih občin, Brežice, Krško in Sevnica, v letu 1996 organiziralo v Posavju regionalno planersko delavnico z udeležbo večjih, interdisciplinarno sestavljenih skupin strokovnjakov. Takšna posebna oblika strokovnega dela naj bi predvsem spodbudila dodatno organiziranost strokovnih služb, omogočila pripravo izdelave regionalnega prostorskega plana ter prispevala k reševanju aktualnih vprašanj urejanja prostora v občinah in regijah. Planerska delavnica je potekala v dveh sklopih, ki sta bila vsebinsko in organizacijsko povezana. V podprojektu A - Regionalni koncept Posavja so bile predstavljene razvojne možnosti regije. V podprojektu B - Usmeritve za urejanje prostora pa so bila obravnavana naslednja prednostna področja: urbanistično načrtovanje občinskih središč in Senovga; prostorski pogoji graditve državne infrastrukture s poudarkom na predvideni verigi hidroelektrarn na Savi; razvoj in urejanje podeželskih naselij; sanacija razvrednotenih območij naravnih dobrin; vplivi jedrske elektrarne Krško na rabo prostora in možnosti izrabe gospodarskih prednosti obmejnega območja. Delovna skupina za pripravo in izvedbo delavnice je za vodjo izbrala podpisane, ki je koordiniral delo prvega podsklopa, pripravil sintezno poročilo in v pričujočem prispevku povzel nekatere ključne razvojne probleme Posavja z nakazovanjem možnih rešitev. Z objavo delnih rezultatov želimo predstaviti rezultate strokovnega dela. Seveda pa tudi pričakujemo, da bo zapisano spodbuda k nadaljnjim razmišljanjem o skladnem regionalnem razvoju Posavja.

Poglavitne naravne in pokrajinske značilnosti

Posavje je majhna, toda geografsko zaključena pokrajinska enota, predstavlja 4,5 odstotka območja Slovenije in šteje le 3,7 odstotka prebivalstva. Leži na jugovzhodu Slovenije, ob meji s sosednjo Hrvaško. Sestavljajo jo tri občine: Največja je Krško s 344 km² ozemlja in je po popisu leta 1991 štela 28.576 prebivalcev. Po velikosti ji sledi Sevnica s 298 km² ter 18.958 prebivalcev. Najmanjše so Brežice z 268 km² in s 24.724 prebivalci. Občina Brežice je z 92,3 prebivalca na km² tudi najgosteje poseljena občina v regiji, je pa še vedno redkeje poseljena od slovenskega povprečja.

V Posavju je v ospredju nižji svet ob Savi. Precej visoki in slabo prehodni grebeni Posavskega hribovja ostro ločujejo Posavje od sosednjega Savinjskega. Po drugi strani pa sta nižje Krško hribovje in dolinski svet ob Krki precej manj ostri ločnici nasproti Dolenjski in Novemu mestu. Pokrajino tako rekoč po sredini razpolavlja Sava, ob kateri poteka zelo pomembna železniška magistrala skupaj s prav tako pomembno regionalno cesto. Nasploh je pas ob Savi oz. osrednju Krško-brežiškega polja pomembna razvojna os, kjer se uveljavljajo gospodarske aktivnosti. Druga pomembna prometnica je "avtocestna" povezava Ljubljana-Zagreb, ki republiško središče povezuje z obema osrednjima mestoma v Posavju.

Posavje ima 48 odstotkov kmetijskih površin. Največji delež jih je zopet na Krško-brežiškem polju in ob Sotli, kjer so najboljši talni pogoji za kmetovanje. Na tem območju znaša delež kmetijskih površin več kot 70 odstotkov. Slabši pogoji za kmetovanje so v Posavskem hribovju in v podgorju Gorjancev. V sevniški občini so najboljši pogoji v sami Sevniški kotlini. Zaradi ugodnih klimatskih in talnih razmer je na območju severnega dela brežiške in krške občine večina prisojnih pobočij zasajenih z vinogradi in sadovnjaki, kjer so najbolj poznani vinogradniški rajoni: bizeljsko in sremiško območje ter prisojna pobočja Gorjancev.

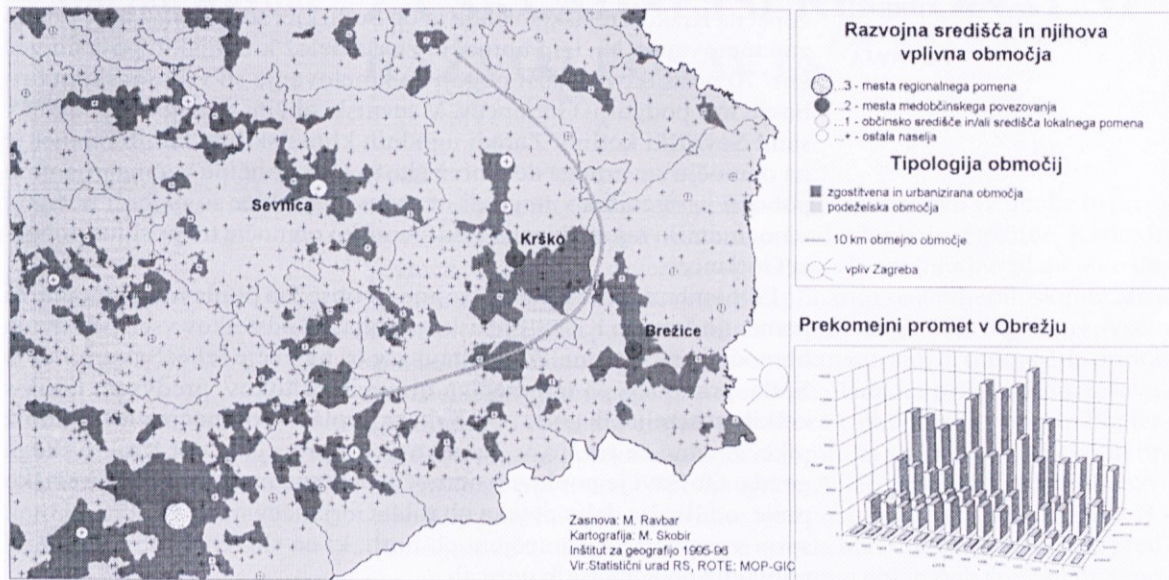
Pomembna značilnost pokrajine so obsežna poplavna območja, ki pomenijo četrtno Krško-brežiškega polja. 87 odstotkov vseh poplavnih območij je na ravnini. Poplavlja vse tri največje reke: Sava, Krka in Sotla, prav tako pa tudi večina njihovih pritokov, predvsem tistih s krških in bizeljskih gor. Ob Krki se poplavno območje vleče vzdolž reke. Znatno se razširi v Zakrakovje in precejšen del Krakovskega gozda. Ob Savi je poplavno območje urezano med Krško in Brežiško polje, od Brežic dalje poteka ob robu Gorjancev in se ob državni meji spoji s poplavnim območjem ob Sotli, ki na slovenski strani najbolj poplavlja ob Kapelskih goricah.

Posavje nima izrazitega regionalnega središča, zato tudi ne gre za homogeno regijo. Vlogo medobčinskega središča si sicer delita Krško in Brežice. V prvih povojnih letih so se kot regionalno središče pojavljale Brežice s svojo terciarno in kvartarno infrastrukturo (bolnišnica, gimnazija), pozneje pa je vse bolj stopalo v ospredje tudi Krško zaradi hitrejšega industrijskega razvoja in tudi zaradi pomembne energetske vloge oz. jedrske elektrarne. Močnejše regionalne funkcije se niso razvile zaradi relativne bližine drugih središč in zaradi populacijske in ekonomske šibkosti območja ter predvsem zaradi obmejnosti ter dolgotnega metropolitanskega vpliva Zagreba (v nekdanji skupni državi). Primerjave med slovenskimi regijami pokažejo, da ima Posavje:

- manj prebivalcev kot sosednji celjska in dolenjska regija, a več kot zasavska,
- tretjino do skoraj polovice manj delovnih mest kot dolenjska ali celjska regija,
- pri primerjavi so najbolj izrazite razlike v velikosti regionalnih središč: Celje je šestkrat večje, Novo mesto trikrat in tudi Trbovlje so več kot dvakrat večje od Krškega ali Brežic.

Delež mestnega prebivalstva v celotnem območju komaj presega četrtno (26%). Razvoj mest je bil tudi relativno počasnejši, kar je v skladu z relativno skromnim gravitacijskim zaledjem. Ni pa v skladu z nekaterimi drugimi, po splošni presoji ugodnimi razmerami: dobra lega ob pomembnem prometnem koridorju, veliki presežki delovne sile in ne ravno skromna industrializacija. Najšibkejša točka Posavja do sosednjih regij je prav v velikosti urbanih središč, manjši ponudbi in diverzifikaciji delovnih mest ter v "neobstoju" regionalnega središča, kajti Krško in Brežice si s svojimi funkcijami prej konkurirata, kot dopolnjujeta. Tako je to ozemlje glede storitev srednje in višje ravni v številnih pogledih navezано na Novo mesto ali Celje (in tudi na Zagreb).

REGIONALNI KONCEPT POSAVJA – POSELITEV - OBMEJNOST

Vloga in položaj Posavja ter usmeritve za regionalni razvoj

Posavje leži na jugovzhodu Slovenije. Po ekonomsko-geografskih kazalcih sodi med najmanj izrazite regije v R Sloveniji. Za Posavje je značilna mešanica bolj ali manj neugodne gospodarske in kvalifikacijske strukture nasproti zadovoljivi infrastrukturni opremljenosti. Izstopajo industrijska območja s strukturnimi in okoljevarstvenimi problemi, visoko brezposelnostjo in tudi agrarna območja z upadanjem prebivalstva, šibko mobilnostjo prebivalstva, izseljevanjem mladih itd. Analiza razvojnih potencialov je pokazala, da sta občini Brežice in Krško razvrščeni v skupino občin s podpovprečnimi razvojnimi potenciali, sevniška pa celo v skupino močno podpovprečnih občin. Ugotovitve so tudi potrdile, da sodita Sevnica in Krško v skupino središč z izrazito usmerjenostjo v sekundarne dejavnosti, Brežice pa v skupino mest z zmerno usmerjenostjo v terciarne dejavnosti. Kljub temu da gre za relativno površno analizo, smo z njo vseeno potrdili že znano tezo, da "lokacijski faktorji" zaradi mikavnosti centralnih, poslovnih in oskrbnih funkcij ter bližine političnih odločitev odločilno vplivajo na stopnjo regionalnega razvoja. Zaradi že dolgoletne gospodarske recesije se regionalne disparitete Posavja nasproti osrednji Sloveniji povečujejo. Ekonomska moč posavske regije slabi, stare strukture se rušijo, nove pa nastajajo počasneje kot drugod po državi. Zaradi periferne lege, socialnoekonomskega "zapiranja" proti Zagrebu, šibke gospodarske integracije in pomanjkljive kooperacije znotraj regije ter odsotnosti specializiranih distribucijskih površin se njen položaj primerjalno poslabšuje. V času skupne države je bila za Posavje značilna visoka stopnja socialnoekonomske povezanosti z Zagrebom, ki se je odražala z obojestranskim prepletanjem visokega deleža dnevniških migrantov in intenzivno mobilnostjo prebivalstva. Posavje je hkrati predstavljalo ožje rekreacijsko zaledje za prebivalce Zagreba z visokim deležem počitniških bivališč. Čas po letu 1991 označuje stanovitno upadanje delovnih mest (predvsem v industriji in gradbeništvu) tudi terciarizacija družbe, predvsem zaradi povečanja delovnih mest v trgovini, obrti in gostinstvu (ter javnem sektorju oz. državnih službah), ki so posledica povečanega povpraševanja in čezmejnega prometa.

I Pojasnilo:

POGLAVITNE RAZLIKE
MED KLASIČNIMI IN SO-
DOBNIMI PRISTOPI V RE-
GIONALNEM PLANIRANJU

klasična regionalna politika:

= nudenje pomoči na podlagi klasičnih produkcijskih in lokacijskih faktorjev, kot npr:

- prometna in energetska infrastruktura
- komunikacijska infrastruktura
- preskrba in oskrba
- izobraževalna in zdravstvena infrastruktura
- ponudba površin za industrijo in obrt
- izboljševanje in pospeševanje komunalne opremljenosti
- itd.

inovativna regionalna politika:

= socialno in kulturno okolje
= oblikovanje (med)regionalnih omrežij
= ustvarjalno okolje.

- tehnološki transfer (izmenjava informacij)
- odprtost in zaupanje
- podjetniško svetovanje
- mobilnost delovne sile
- regionalna identiteta
- opremljenost s kulturnimi institucijami (sponzorstvo)
- visoki potenciali za rekreacijo in prosti čas
- različne socialne aktivnosti
- visoka stopnja neonesnaženosti okolja
- visoko postavljeni standardi kvalitete življenja
- kultura upravljanja.

Dosedanje raziskave in pridobljena ekspertna mnenja ugotavljajo, da ima Posavje vrsto odprtih vprašanj regionalnega razvoja, ki ga oddaljujejo od povprečnih družbenogospodarskih in razvojnih tokov Slovenije. Planerska delavnica je še nakazala potrebo po nadaljevanju strokovnih razglabljanj, ki bi služila oblikovanju celovitega informacijskega sistema na regionalni ravni ter na ta način omogočila, da z inovativnim pristopom diagnosticiramo prostorske povezave znotraj regije in med sosednjimi regionalnimi središči ter omogočijo konkretizacijo posledic na socialnoekonomskem področju kot tudi v načinu življenja in poselitvenih navadah nasploh. Če posplošimo, nadaljnje raziskave naj temelje na predvsem na naslednjih izhodiščih:

- da je v okvirih celovitega prostorskega planiranja potrebno posebno pozornost posvečati Krškemu in Brežicam kot razvojnim žariščema,
- da so obmejna območja nov razvojni impulz, ki ga v regionalnem planiranju ne smemo zanemarjati,
- da so tekoče analize prostorsko relevantnih politik vedno pomembnejši instrumenti odločanja za "inovativno naravnano regionalno politiko".

Prostorsko in regionalno planiranje sta danes pred novimi, drugačnimi izzivi in nalogami, kot se je srečevalo še pred nedavnim. Obsežne spremembe v gospodarski in zaposlitveni strukturi imajo izredno kompleksen odsev tudi na prostorska in ostala družbena dogajanja; to pa zahteva iskanje novih - kreativnejših poti in instrumentov za oblikovanje uravnoveženega regionalnega razvoja. Vztrajanje na obstoječih prostorskih in socialno-gospodarskih strukturah in zagovarjanju klasičnih politik regionalnega razvoja bo razvojni zaostanek Posavja le povečeval¹. Prepotrebne raziskave regionalnega razvoja so pri nas silno redke, tako da težko najdemo vzore v Sloveniji. V sodobnosti je vse pomembnejša tudi socialno-kulturna in ekološka dimenzija regionalnega razvoja. V sodobni paradigmi prostorskega razvoja potekata sočasno dva nasprotujoča si procesa: "globalizacija" kot odraz mednarodne prepletenosti gospodarskih in političnih tokov nasproti "drobnim" lokalnim in/ali regionalno političnim interesom, katerih cilji temelje na endogenem ali samonosilnem regionalnem razvoju, lokalnih ekonomijah, uravnoveženem krogotoku produkcije in surovin ter povezanosti regionalnega omrežja v enotno mrežo. Drug pomemben element regionalne politike izhaja iz prostorske selektivnosti učinkov "spillover" oz. odnosov med (mestnimi) središči in njihovim zaledjem - periferijo. Gre namreč za funkcionalno polarizacijo odnosov ali transfer različnih ekonomskih vrednosti, politične moči in teritorialnih konfliktov med urbanimi središči in periferijo. Poimenujemo jo lahko tudi kot "neenako izmenjavo" med urbanimi območji in periferijo, povezanimi tudi s političnimi "efekti dominacije". V urbanih središčih prevladujejo informacijske in inovacijske dejavnosti, periferija pa zapada socialni in kulturni odvisnosti. Poleg tega se v zaledje decentralizirano prelagajo dejavnosti po principu minimalizacije stroškov. In končno, ideja o endogenem regionalnem razvoju pridobiva na pomenu zaradi naraščajočih regionalističnih gibanj po vsej Sloveniji. Sodobne regionalne politike pa zahtevajo homogenizacijo pokrajine, ki je posledica upoštevanja osrednjih problemov regije, izgube prostih površin in upoštevanja interesov avtohtonega prebivalstva. Primerno

regionalno politiko je možno doseči s pomočjo **avtonomije finančnih odločitev na regionalni ravni**. Na socialno-ekonomskem področju odigrava odločujočo vlogo izboljševanje kvalifikacijske in izobrazbene strukture. S tem se povečujejo možnosti vključevanja v inovacijske gospodarske tokove, kajti "od znotraj" določena regionalna identiteta in socialno-kulturna kreativnost so brez dvoma najmočnejši argumenti za uspešnejšo regionalno politiko. Pomembna ugotovitev je še, da ustvarjalno okolje tvori prostorsko zaključeno skupnost, pri čemer **administrativne meje niso pomembne** oz. ne predstavljajo nekega posebnega "razpoznavnega" kriterija, marveč so to homogenost v načinu ravnanja, zmožnost prilagajanja in obvladovanje tehnične kulture. Sodobno zasnovana regionalna politika izhaja iz pridobljene tradicije, visoke sposobnosti učenja novih tehnologij, pri čemer so akterji sposobni hitrih reakcij na spreminjanje gospodarskih in tehnoloških razmer kot posledice globalizacije gospodarstva.

Na podlagi teh teoretskih predpostavk smo izdelali spodnji dve matrični preglednici, ki sta samo poskus izdelave sinteznih in ključnih ocen regionalnih razmer v Posavju. Prikazujeta prednosti in slabosti ter temeljita na oblikovanju možnih ukrepov in strategij in končno, zapisana je še ocena možnih učinkov regionalnega razvoja, če bi na regionalni ravni pričeli izvajati predlagane strategije in ukrepe. Razvojni scenarij za Posavje naj prednostno upošteva krepitev centrov: Brežice, Krško in Sevnico zlasti z gospodarskimi storitvami, ki naj posredno z razvojnimi impulzi varujejo in krepijo razvoj regije in posamezna območja znotraj nje. Brežice - Krško kaže razvijati z delitvijo funkcij med njima. Mesti morata postati generatorja gospodarskega razvoja v regiji. Z njuno pomočjo se bo hitreje razvijalo tudi v številnih pogledih ogroženo podeželje. Enakomerni razporeditvi infrastrukturne opremljenosti v Brežicah, Krškem in Sevnici mora slediti primerna infrastrukturna opremljenost v drugih večjih centralnih krajih regije: Bizeljsko, Senovo, Kostanjevica in Dobova... to pa z drugimi besedami pomeni krepitev lokalnih središč, kjer so poleg oskrbne funkcije za okoliško prebivalstvo ustvarjene možnosti za stanovanjsko gradnjo, izboljšanje kvantitete in kvalitete delovnih mest v nekmetijstvu ter krepitev terciarnega sektorja v širšem pomenu in ne samo na področju trgovine.

Upoštevanje gornjih izhodišč narekuje potrebo, da oblikujemo takšne scenarije razvoja, ki ne bodo omogočali samo "pasivne", ampak "aktivno" sanacijo območja. Pod pojmom pasivne sanacije razumemo preprosto dejstvo, da še naprej krepimo velike in uspešne delovne trge ter centre z višjo infrastrukturno opremljenostjo, pri tem pa prebivalce gospodarsko šibkih območij samo "dražimo" in posredno odpiramo nove emigracijske tokove.

Scenarij razvoja naj upoštevač izkoriščanja regionalnih potencialov sledi naslednjim globalnim ciljem:

1. Izboljšanje ponudbe delovnih mest in zmanjšanje ekoloških obremenitev nuklearke in preostale industrije. Zavestna decentralizacija na področju storitev in podpiranje podjetništva s sedežem v Posavju, od "alternativnih" obratov in dejavnosti do "mehkega" turizma;
2. Vrednotenje socialnega, historičnega in kulturnega pomena Posavja ter visoko postavljenih ciljev kvalitete življenja;
3. Izboljšanje javnega prometa na mezo in makroregionalnih ravneh;

4. Preprečevanje vsiljevanja političnih standardov o odločanju na regionalni in lokalni ravni ter okrepiti decentralizacijo;

5. Na politični ravni spodbujati pozitivno preteklost do sosednjih območij na Hrvaškem, poudarek naj bo na vzajemnem reševanju skupnih problemov, zlasti na področju varstva okolja in zagotavljanje neoviranega pretoka ljudi in blaga.

6. Eden ključnih ciljev redkeje poseljenih in perifernih območij bi moral biti v vzpostavitvi enakovrednih življenjskih pogojev na celotnem območju. Ta cilj je možno doseči s:

- podpiranjem razvoja, ki sloni na izkoriščanju endogenih regionalnih potencialov. To pomeni mobilizacijo lastnih moči, da ljudje sami spoznajo problem ter oblikujejo ustrezne razvojne cilje, poti in ukrepe za uresničevanje posameznih ciljev;

- izboljšanjem in prilagoditvijo ciljev državne razvojne politike pogojem in potrebam odmaknjenih regij; z manjšim vplivanjem "od zgoraj" in večjo fleksibilnostjo je možno spodbuditi lasten razvoj v regiji;

- boljšo izrabo razpoložljive poklicne in kvalifikacijske strukture domačega prebivalstva;

- nadaljnjim razvijanjem inovacijskih dejavnosti v regiji.

7. Bistvenega pomena je izobraževanje, ki naj bo na ravni podjetniških inovacij usmerjeno na:

- izboljšanje vodenja podjetij, boljšemu pregledu nad povpraševanjem in konkurenčno ponudbo blaga, posvečanje pozornosti izobraževanju in izboljšanju izobrazbene strukture;

- razvijanje novih proizvodov, novih proizvodnih postopkov, ustanavljanju delovnih mest, pospeševanju nadaljnjega izobraževanja z namenom, da periferne regije ne bodo vedno odvisne od vplivov večjih urbanih središč,

- povečevanje zaposlovanja v terciarnem in kvartarnem sektorju gospodarstva. Rast nejavnega terciarnega/kvartarnega sektorja v regiji je namreč odvisna predvsem od gospodarske rasti regije.

Večkrat izrečene cilje "o ustvarjanju enakovrednih pogojev v vseh območjih, tudi perifernih regijah" je možno doseči predvsem s krepitvijo prizadevanj in zmožnosti vseh potencialnih subjektov v regiji. Največji potencial pa je **izobražen človek**, ki je tudi nosilec regionalnega razvoja v regiji.

ZNAČILNOSTI	MOČ IN PRILOŽNOSTI	SLABOSTI IN NEVARNOSTI
obmejna regija	<ul style="list-style-type: none"> - ugodna (longitudinalna) prometna lega - pomembno energetska vozlišče - naravne geografske prednosti za razvoj transportnih sistemov - oblike modela čezmejnega sodelovanja 	<ul style="list-style-type: none"> - ni enotnega regionalnega središča - relativna oddaljenost od večjih pomembnejših regionalnih središč - relativna oddaljenost od republiškega središča - slabe prečne prometne povezave - socialno-ekonomsko "zapiranje" proti Zagrebu - nizka gostota prometne mreže, ki znižuje gospodarsko učinkovitost infrastrukture - neuskklajenost med različnimi oblikami transporta - odsotnost specializiranih distribucijskih površin - slaba povezanost nacionalnega urbanega sistema - povezanost urbanih omrežij na inter/regionalnem nivoju

regionalna gospodarska struktura	- kvaliteta življenja - tradicionalna industrija - (relativno) neonesnaženo okolje - dovolj atraktivno naravno okolje - bogati naravni potenciali (npr. zemlja, termalna voda...)	- periferna lega - šibka branžna struktura - šibka integracija gospodarstva - pomanjkljiva kooperacija znotraj regije - pomanjkanje podjetniške iniciative - pomanjkanje inovacij - pomanjkanje specifičnega znanja (know how) - pomanjkanje (regionalnih) povezav - nerazvita postindustrijska infrastruktura (telekomunikacije)
prebivalstvo in socialno-ekonom- ska struktura	- fleksibilnost delovne sile - želja po izobraževanju	- demografsko praznenje oz. počasna rast prebivalstva v mestih - neugodna starostna struktura - neuravnotežen prebivalstveni razvoj - podpovprečen delež visokokvalificiranih strokovnjakov - deficit kvalificirane delovne sile - kmetijstvo ima preveliko funkcijo samooskrbe

STRATEGIJE IN UKREPI

- **oblikovanje inovativne in fleksibilne “management” regije**
- **oblikovanje stalnega regionalnega telesa oz. združenja za krepitev povezovanja ter razvijanje regionalne zavesti in integrativne sposobnosti pri skupnih nalogah**
- **oblikovanje tehnološke politike in podpore finalnim proizvodnjam za prestrukturiranje razvojno “vprašljivih” proizvodenj, uporabiti paradigma “fleksibilne specializacije”**
- **tržno naravnana regionalna politika**
- **regionalna politika, temelječa na ekonomski uspešnosti** (ob upoštevanju potreb po prestrukturiranju perifernih območij v skladu s kriteriji skladnega regionalnega razvoja, potreba po vrednotenju razvoja hribovskih območij, ...)
- **regionalna politika, temelječa na prenosu znanja** (inovacijski centri, kooperacijske agencije... vzpostaviti regionalno dimenzijo politike regionalnega razvoja)
- **široka ponudba poslovnih storitev**
- **izboljšati konkurenčnost mest** (somestje: Krško-Brežice; na lokalnem in regionalnem nivoju uveljavljanje mehanizmov za povezovanje malih mest v enoten urbani sistem, revitalizacija urbanih območij, sedaj, v fazi nazadovanja industrije)
- **vlaganja v infrastrukturo** (vzpostaviti nove komunikacijske in transportne tehnologije, zagotoviti tudi vlogo in pomen razvoja sekundarnih prometnih omrežij, upoštevati učinke, ki jih povzročata odmaknjenost, oblikovati strategijo investicij v infrastrukturo, zagotoviti specializirane distribucijske površine)
- **vlaganja v družbeno infrastrukturo** (zlasti ofenzivnejše izgrajevanje izobraževalnih ustanov)

- **spodbujati integriran razvoj podeželja, upoštevajoč različne dejavnosti...**
- **integrirati kriterije za uravnotežen razvoj in varovanje okolja v analizah učinkovitosti omrežij**
- **državna pomoč pri vključevanju v medregionalno in čezmejno sodelovanje**

Učinki v regionalnem razvoju

samopropulzivni razvoj

medregionalna in mednarodna konkurenčnost

kompatibilnost s principi tržnega gospodarstva

Tomaz Levičar INTERNET IN MESTO

Med kopico številnih sodobnih tehnoloških dognanj se dozdeva, da je potrebno potencialno vplivnost interneta, mreže vseh mrež, postaviti na vrh, če pa že ravno interneta ne, pa vsaj računalniško omrežje v taki ali drugačni dimenziji, denimo v okviru tovarne, mesta, regije, države. Kakorkoli, računalniško omrežje, katerega simbol internet zagotovo je, bo nedvomno gnojilo splošnega razvoja v prihodnosti, hkrati pa insekticid za izganjanje mnogih sedanjih in bodočih kvintesenc življenja.

Internet, prostor, ki ga lahko vidi in morda gleda največ oči, je zaenkrat eden redkih prostorov, ki omogočajo enakopravno in neselektivno nastopanje, je prostor svobode, poln necenzuriranih informacij, idej, ver, je možnost uspeha sposobnih, za mlade, za stare, za zatirane. To je polje, ki bogato, a zelo nenačrtno rodi. Zavedajoč se tega, si Kitajci in Singapurci prizadevajo vnesti vanj nekaj urejenosti ali bolje rečeno nadzora, seveda zaradi interesa države, njenega obstoja in obstoja razmerij znotraj družbe v sedanji obliki. Namere teh držav govore o neverjetnem naboju, o nevarnosti sprememb mišljenja in vrednotenja, ki jih lahko povzroči internet, oziroma govori o problemih izmenjave, spoznavanja in možnosti vrednotenja najrazličnejših idej.

V preteklosti smo bili deležni številnih napovedi futuristov in piscev znanstvene fantastike o bodočih usmeritvah družbe, načinu življenja..., ki so temeljile na raznih domislicah in domnevah, od katerih pa se je uresničilo bore malo ali pa vsaj ne takrat, ko so predvidevali. Hkrati je preteklost polna izumov, novih produkcijskih sredstev, ki so korenito prevetрили življenje in spremenili odnose v družbi, ne da bi to kdo načrtoval. Dejanska moč računalniškega omrežja in računalnika, ki je novo komunikacijsko in tudi produkcijsko sredstvo, se bo pokazala v prihodnosti, vse ostalo so le predvidevanja.

Internet svet že spreminja. Omrežje se razvija tako rekoč iz dneva v dan samo od sebe, naravno. To je povezano tudi z dejstvom, da postajata računalnik in omrežje nova neizogibna potreba, z njuno pomočjo in še nekaterih drugih komunikacijskih medijev je svet že močno povezan, obenem pa se nezadržno uniformira oziroma se enoti vrednostni sistem, način mišljenja ljudi in seveda tudi način bivanja. Internet je pravi globalizator družbe, ustvarjalec svetovne države brez vladarja.

Razvoj interneta je v zahodnem svetu precej impulziven, še posebno v nekaterih panogah, in v tem pogledu je tudi času primerno izkoriščen. Iz dneva v dan ga prevzema čedalje več ljudi, podjetij,... Ljudje pridobivajo informacije, ideje iz najrazličnejših koncev sveta, spoznavajo svoje cyber kolege, strme v različne dobrodošle in nepotrebne prizore in spise, ki jih internet ponuja vsem, brez omejitev, preprek, cenzure. Očitno je na pohodu tudi čas internetskih misijonarjev. Celo konzervativni papež je že na internetu.

S pomočjo interneta zlahka dosežemo najbolj oddaljeni konček Zemlje, ljudi in kulture, vendar vse to nima prave, če sploh kakšne vrednosti. Dejstvo, da lahko iz omrežja potegnemo tone podatkov, znanj in tako dalje, ki pa jih v našem življenju in prostoru ne moremo primer- no izkoristiti, ne pomeni kaj dosti. Krepi se le globalna miselnost, vrednotenje. To ima nedvomno lahko daljnosežne in globoke učinke, ne služi pa nam kot potrošnikom, udeležencem v prometu, meščanom. Internet je nedvomno dobro orodje za razne družbene skupine, ki iščejo

somišljenike po vsem svetu (npr. ekologi, verske sekte), pač v smislu "razglašaj globalno, deluj lokalno".

V prihodnje naj bi izkoristili tiste kvalitete interneta, ki niso lastne ničemur drugemu v našem življenju ali pa so manj učinkovite od internetskih. Tako bo v pomoč vsem, ki so jim sedaj mnoge storitve in dobrine naših mest in širših okolij slabo dostopne ali celo sploh ne. Sem lahko štejemo predvsem starejše ljudi, onemogle, mlade in vse druge kakorkoli segregirane.

Neposreden vpliv omrežja na vsakdanje življenje je zaenkrat, posebnost pri nas, premajhen, kar posledično pomeni, da tudi struktura mesta še ne doživlja večjih sprememb. Računalniško omrežje bo temeljito preoblikovalo strukturo znane triade delo-dom-prosti čas in njihov povezovalni element, promet. Če razumemo obstoj mesta kot posledico potrebe po življenju posameznika v okviru večje skupnosti zaradi nujnosti po preživetju in kasneje, ob kopičenju potreb, po boljšem življenju, socializaciji, moramo ugotoviti, da bo ureditev mnogih dejavnosti v mestih precej drugačna. Pojavile se bodo nove službe in dejavnosti, seveda ob hkratnem izginotju drugih. Ker bo mnogo novih oz. predrugačenih dejavnosti usmerjenih v izničenje ali zmanjšanje pomena nekaterih socializacijskih točk mesta (trgovina, delo, uprava, banke...), bo potrebno znova definirati mesto, osmisлити razvoj sedanjih mest in poiskati prihodnje oblike bivanja v prostoru. Morda bomo govorili kar o končnem razpadu mest.

Že leta so si "vizionarji" gradili hiše zunaj mest, na deželi, na samotnih krajih v upanju, da bo s tehnološkim razvojem bivanje tam dobilo vse potrebne kvalitete in seveda celo nekatere prednosti glede na bivanje v velikem mestu. Mnoge hiše so žal še danes prazne oz. služijo kot počitniška bivališča zaradi drugačnega razvoja, kot so ga predvidevali. Konec koncev morda tudi računalniško omrežje zaradi mnogih stereotipov in navad, ki nas trdno sidrajo v obstoječem, ne bo spremenilo bivanjskih navad.

Če so današnji mestni centri ali centri strukturnih enot mesta opredeljeni z dejavnostmi, ki imajo glede na človekove potrebe veliko privlačnost, skoncentrirani in zahtevajo ob današnji organizaciji življenja in tehnologijah tudi človekovo fizično prisotnost, bo to v prihodnosti precej drugače zaradi razvoja novih komunikacijskih orodij, ki na nek način odmišljajo fizično prisotnost človeka na teh mestih in ki mu bodo prinesla sredstva za zadovoljevanje potreb kar na domu. Glede na to, da "ne kamni, ljudje tvorijo mesto" (prof. Vladimir Mušič), pa morda sledi propad mestnih centrov in mest ob dejstvu človekove neprisotnosti v fizični strukturi mesta. Lahko predvidevamo, da bo mesto v prihodnje izgubilo svojo podobo ter da bodo misel mesta ohranjale le računalniške komunikacije, dostavne službe itd. Sedanja fizična struktura mesta bo ob primerni izrabi novih produkcijskih in komunikacijskih sredstev izginila. Mesto se bo razpršilo preko vsega obličja Zemlje oziroma bomo dobili mesto v obliki, ki ne bo nujno tako koncentrirana in bo hkrati vseeno omogočala zadovoljitev vseh človekovih teženj, želja, potreb. To gre v korak tudi s procesi, ki so posledica novih komunikacijskih medijev in ki ustvarjajo (seveda še ne v popolnosti) enovito človeško družbo, družbo enakega vrednotenja, mišljenja, življenja. Saj veste, Coca cola, McDonalds, MTV, CNN, NBA, tv-showi, DHL, ekologija, razna svetovna gibanja,...

Vendar pa kljub vsemu lahko mesta obdrži pri življenju še marsikaj. Človek ima dosti manjši socialni krog, kot je prebivalec mesta,

vendar množico svojih potreb (kultura, šport, rekreacija, zabava in še kaj) najlažje in najraje zadovolji v večjih urbanih strukturah, ki zahtevajo njegovo fizično prisotnost (ali pa je vsaj zaželen) v mestu.

Internet oziroma računalniško omrežje je danes za prostor mesta, ožjega življenjskega prostora, še neodkrit medij. Predvsem je zelo slabo izrabljen in žal mnogim še tuj. Tudi zaradi Telekomovega monopoliizma in še vedno nekoliko dragih računalnikov. Še danes boste našli ljudi, ki ne vedo, kaj je internet, še manj pa, kako dober pomočnik bi lahko bil vsem in vsakomur.

Če se približamo domačemu okolju, lahko ugotovimo, da dolenjske vasi, mesta in narava takorekoč nimajo prav nič od interneta.

Na Dolenjskem še ni trgovine, ki bi svojo ponudbo spodobno predstavila na internetu, ni še poslovneža, ki bi v tem videl možnost, da bi se znebil dragega poslovnega prostora v centru mesta in si organiziral virtualen prodajni prostor. Vse, kar bi v prihodnosti potreboval, bi bilo skladišče, nekoga, ki bi sprejemal naročila, in dostavno službo. Nobe nih prodajalk, kamer za nadzor trgovine, dragih najemnin, tiskanih katalogov, aranžerjev izložb, čistilk. Na drugi strani pa bi lahko kupec prek interneta opravil zelo racionalen nakup z digitalnim denarjem, se podrobno informiral o izdelku, pregledal ponudbo najrazličnejših ponudnikov brez utrujajočega tekanja iz trgovine v trgovino in na koncu brez problema kupil najugodnejše, blago pa kmalu dobil pred vrata s pomočjo dostavne službe. Nakup iz domačega fotelja. Sprehodi po virtualni trgovini. Za kapitalista torej nič lepšega, možnost izrazite minimizacije stroškov in sčasoma ustvarjanje maksimalnega profita. Podobno velja tudi za potrošnika. Pogoj je le razvito omrežje in množica uporabnikov. In medtem ko v ZDA prodaja po internetu počasi dobiva velikanske dimenzije, je za nas še neodkrito polje.

Internet bo tudi pojmu konkurence dal čisto nove razsežnosti. Kupec bo namreč s primerno programsko opremo zlahka našel najcenejšega ponudnika za določeno blago. Prav preglednost ponudbe trgovin prek interneta bo uničevala trgovine, ki ponujajo predrago, slabo blago. To je popolna zmaga potrošnika, začetek nove ere poslovanja.

Dolenjska podjetja prav tako žal še ne poznajo službe na domu, ki za delodajalca pomeni konec skrbi za izgradnjo poslovnih prostorov, pisarn, parkirnih mest in garaž, velikih jedilnic in kuhinj, zaposlenemu pa daje možnost izbire delovnega prostora po želji in manjšo odvisnost od časa, lasten urnik.

Podobno velja za časopise in revije, ki bi jih lahko hitro prebirali na internetu in tako dobili informacijo, prebirali povezane teme, izbirali po geslih, brali zbrane članke določenih avtorjev, stara gradiva, arhive, dobili več slikovnega gradiva, celo zvok, se udeleževali intervjujev z znanimi osebnostmi. Časopis bi dobil neposreden odziv bralstva, se skupaj z njimi vključil v svet, pridobil novo bralsko skupino, brali bi ga lahko Dolenjci po vsem svetu, dobil bi nove oglaševalce, pocenil izdelavo, ne imel problemov s prostorom in ne nazadnje bi imel možnost pošiljati specifične novice naročnikom, ki jih zanimajo le določene rubrike. Cyber časopis bi postal poceni interaktiven svetovni medij za Dolenjce, hkrati pa bi bil zelo ekološki, ker bi padlo manj dreves za njegovo izdelavo.

Podobno velja za večino dolenjskih političnih strank, ki še niso spoznale možnosti, ki jih nudi internet. Tudi v zvezi z volilnim bojem in propagando. Ni se jim še zdelo pomembno vzpostaviti neposrednega stika z organsko raščeno, računalniško pismeno generacijo, ki je

zrasla ob spectrumih, commodorjih, morda celo appliih in sedaj ob vedno sposobnejših pecejih preživi lep del dneva. To je generacija, ki ji sicer politika ne diši, bo pa s svojimi sposobnostmi odredjala prihodnost.

In kako bi se izraba te tehnologije odrazila v življenju navadnega prebivalca?

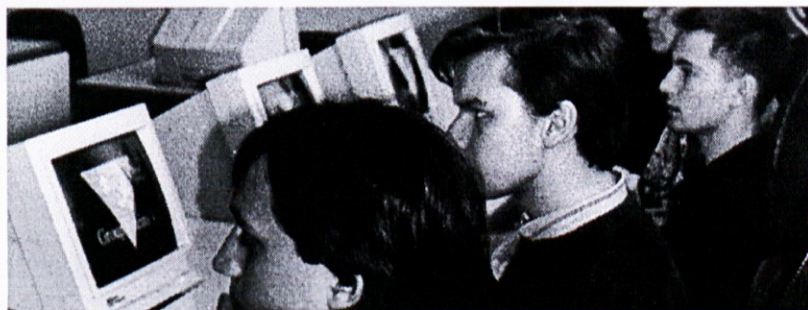
Predvsem bi se mu zmanjšala potreba po nepotrebnih potovanjih z avtomobilom in drugimi prevoznimi sredstvi. Danes vemo, da prometna sredstva onesnažujejo okolje tako posredno kot neposredno. Vzroke za potrebo po prevozu internet lahko močno zmanjša, še posebno vožnjo po nakupih, opravkih in na delovno mesto. Ob dobri izrabi tega komunikacijskega sredstva bi se lahko močno zmanjšale avtomobilske kolone na cestah, kar pomeni tudi manjšo potrebo po izgradnji cest in manjše onesnaženje okolja.

Tudi problem dostopnosti se z računalniškim omrežjem manjša. Cyber meščan bi lahko s pomočjo računalniškega omrežja, morda zgolj mestnega, urejal mnoge birokratske zadeve, ki mu sedaj jemljejo živce in čas, komuniciral bi z županom, postavljajl vprašanja in zahteve oblastnikom, do katerih se sedaj stežka prebije, in od njih hitro dobival odgovore. Tudi ostale upravne in storitvene dejavnosti bi se lahko v večji meri vklapljale v omrežje, da bi bilo poslovanje s strankami poenostavljeno. Življenje meščana bi se pocenilo.

Najpomembnejši življenjski prostor bo postalo stanovanje oziroma hiša in neposredna okolica. Stanovanje bo torej vse, kar je sedaj, ob tem pa še pisarna, nakupovalni center itd. Postalo bo hiperfunkcionalno in s tem se bodo nujno morali zvišati stanovanjski normativi. Izoblikovala se bo zahteva po kar najbolj prostornem, komfortno opremljenem stanovanju s primerno urejeno in opremljeno neposredno okolico.

Vsem, ki bodo intenzivno živeli z internetom, se bodo spremenili viri ustvarjanja socialnega kroga. Močan generator prijateljstev, znanstev je sedaj delovno mesto, kjer je mnogo pisarn, konferenčnih dvoran, produkcijskih hal, hodnikov, kjer je skupna jedilnica. Vsaj pisarniško in intelektualno delo se bo lahko selilo kamorkoli, zato bo treba toliko bolj intenzivno razvijati druge socializacijske prostore in ponuditi kvalitetne možnosti. Zagotovo bo pri tem našel svoje mesto prosti čas. Šport, rekreacija, obiskovanje kulturnih prireditev, zabava, izletništvo, potovanja ipd. bodo ciljne vsebine ljudi. Izgradnja možnosti za kvalitetno življenje bo torej pomembnejši cilj planiranja urbanega prostora, kar že tako in tako je. Problemi so predvsem pri realizaciji.

Če je res, da bo v prihodnosti živ le človek, ki mu bo služil internet ali kaj podobnega, je najbolje, da se že danes izstrelite v cyber prostor. Danes boste prvi. Biti prvi pa v sodobni družbi neredko pomeni veliko.

ANTON POSTL

SV. FRANČIŠEK KSAVER KRŠČUJE ZAMORSKEGA KRALJA
olje na platnu, 123 x 88 cm; Dobrnič, ž. c. sv. Jurija

RAST – L. VIII.
ŠT. 7 – 8 (53 – 54)
DECEMBER 1997

V

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

RASTOČA
KNJIGA

Franc Bučar

REKA KRKA, NARAVNA IN ZGODOVINSKA ZNAMENITOST

Oris pomena in stanja reke Krke za Slovenijo ter izvor njenega imena

Čolnarji na izviru Krke, potem ko so z razmeroma težkim lesenim čolnom priveslali iz Kostanjevice. Od leve: Jože Jankovič, Štefan Tančak in Franc Rabuse; foto: Franc Rabuse, okrog 1930

Reka Krka na Dolenjskem, imenovana tudi “dolenjska lepotica” ali “zelena lepotica”, je najdaljša in po vodnem obilju največja reka, ki po celotni svoji dolžini, 111 km, teče po ozemlju Republike Slovenije, in je torej najdaljša in največja povsem slovenska reka. Že samo zaradi tega ji je treba posvečati vsestransko pozornost in predvsem zagotoviti ustrezno zaščito te naravne znamenitosti in izjemne dediščine. Morda bi jo bilo že iz omenjenih razlogov, tako kot Triglav, imeti za enega od simbolov države Slovenije. Tako se naravnost ponuja razglasitev reke in neposredne okolice ali celo vsega povodja za naravni (krajinski, narodni) park, vsaj podobno, kakor se načrtuje krajinski park za reko Kolpo (Ivanovič, 1996), čeprav je slednja le delno slovenska reka in še to mejna reka z Republiko Hrvaško. Razglasitev reke Krke za naravno in zgodovinsko znamenitost ter dediščino v celoti narekujejo še naslednje pogloblitve posebnosti in edinstvenosti Krke. Teče prav po meji med dvema talno različnima področjema, alpskim in kraško-dinarskim, ter ima zato dve ali tri povsem različne podobe, dolinsko in ravninsko ter deloma mešano. Obrežje njenega korita in njena okolica sta praktično še popolnoma naravna in neokrnjena, skratka prvinska. To ponuja izredno slikovitost in pestrost krajine ob njej, neponovljivost vedut, čudovita čolnarska, kopalna in plavalna doživetja, posebej še za športne ribiče. Poleg tega so ob njej številne zanimive zgodovinske posebnosti, kot so nekdanji in obstoječi gradovi in graščine, še številni leseni mostovi, nekdanji mlini in žage, njena slikovita okolica s posebnim avtohtonim vinogradništvom in vinarstvom (pridelava cvička) idr. Morda pa je najpomembnejše, da je Krka tako rekoč ostala zunaj velikih tehniških sprememb in objema gradbenih mastodontov, ki so pri drugih velikih rekah, ki tečejo le delno po ozemlju Slovenije, vizualno onesnažile prvotno krajino, to je korenito spremenile prirodnost njihovih strug, obrežij, bližnje in daljne okolice, morda tudi podnebja.

Kot zaščito Krke pa nimamo v mislih samo omenjenega, ampak tudi varovanje pred industrijskimi, kmetijskimi, komunalnimi in vsakršnimi drugimi onesnaženji, ki so v tem trenutku njen največji problem in občasno mejijo že na ekološko katastrofo. Po podatkih v Robarjevem televizijskem filmu “Krka. Poročilo o njenem zdravju” je namreč reka v gornjem toku v drugem kakovostnem razredu, v spodnjem toku pa v drugem do tretjem, občasno in mestoma pa v tretjem do četrtem razredu. Z največjim možnim občutkom za prirodno prvinskost reke se je danes in v prihodnosti odločati o gradnji sodobnih tehniških objektov in dosežkov, ki bi utegnili razvrednotiti njeno naravno vidno podobo, to je pri odločitvah za betonske mostove, za betoniranje brežin, za masivne regulacije pri zavarovanju brežin in pri zavarovanju pred prevelikimi poplavamami, za gradnjo industrijskih in podobnih objektov v njeni bližnji in daljni okolici, za gradnjo krajevnih, industrijskih in komunalnih čistilnih naprav ipd. Zasluži res vso pozornost v vseh njenih razsežnostih, začenši z njenim imenom in

poznavanjem njegovega izvora, o katerem so mnenja deljena zaradi različnih imen v zgodovini.

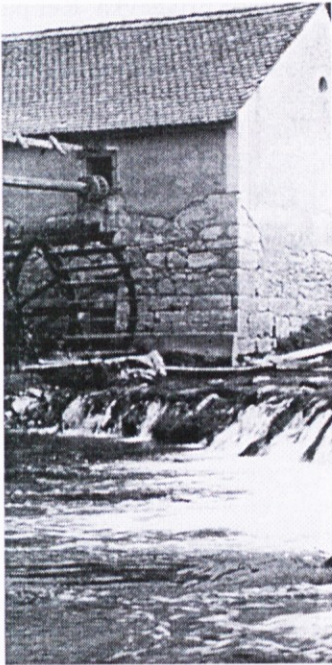
Oris pomena reke za Slovenijo in njene prirodnosti ter razpravljanje o izvoru njenega imena je osnovni namen tega prispevka. Ker pa je v pisnih virih o dolenski Krki in njenih pritokih, zlasti ob njenem spodnjem toku, mogoče zaslediti nekatere netočnosti, sem se odločil, da s tem in z enim prihodnjih prispevkov poskusim nanje opozoriti in kar najkrajše pravilno umestiti in označiti. Npr.: Bezljaj (1956) na osnovi podatkov v Krajevnem leksikonu Dravske banovine navaja, da se vodotok Lokavec izliva v Savo pri Leskovcu pri Krškem, v resnici pa se izliva v Krko pod vasico Koprivnik nad Kostanjevico na Krki. Podobno piše, da se Krka izliva v Savo pri Krškem, v resnici pa pod Čatežem pri Brežicah. Podobnih netočnosti je v raznih virih še precej. Sedanja zemljepisna imena in drugi ustrezni podatki o njih so v tem prispevku povzeti po Atlasu Slovenije (1986), če v posameznem primeru ni drugače navedeno.

Dolina Krke v zgodovini

Po dolini celotne Krke so bile bržčas že v predantičnem razdobju speljane važne prometne povezave v smereh vzhod - zahod in sever - jug ter obratno, saj je savska soteska bila v tedanjih časih mnogo manj primerna oziroma, lahko bi rekli, neprehodna, druge smeri pa manj ustrezne. V dolnjem toku so na Krki in v njeni bližnji okolici bila v predantiki starodavna selišča in gradišča ter druge naselbine in v antiki rečna pristanišča, morda mostovi in brodovi, zanesljivo pa brodišča in cestne postaje. Reka je bila s prikladnimi plovili namreč tudi plovna (rimsko pristanišče v Kostanjevici /Pirkovič - Kocbek, 1986/ in rimski in srednjeveški pristan pri Otoku - Gutenwerd /Šribar in Stare, 1977/. V srednjem veku so bile ob njej središča fevdalnih gospoств in posestev z gradovi in pozneje z graščinami ter samostana (kartuzijanski v Pleterjah in cistercijanski v Kostanjevici ter drugi samostani in cerkvene institucije v Novem metu). S svojimi prehodi (mostovi, brodovi, plitvine, prikladne za brodenje) je Krka bila primerna za mitnice in za nadzorne točke v okviru t.i. obveznih oziroma predpisanih poti (Strassenzwang), ki so bile uvedene v srednjem veku (Zwitter, 1929). Nadalje je tu bil freisinški trg Otok ali Gutenwerd in mesti Novo mesto ali Rudolfswerth oziroma Neustadtl (z vrsto drugih imenskih različic) ter Kostanjevica ali Landestrost ali Landstrass (s številnimi drugimi imenskimi različicami). Prvo je bilo povzdignjeno v mesto leta 1365, Kostanjevica pa že leta 1252 in bo čez nekaj let slavila 750-letnico prve omembe kot mesta v zgodovini. Ta leta mineva tudi 700 let od uveljavitve t.i. kostanjeviškega mestnega prava, prvega pisnega mestnega prava na tedanjem Kranjskem, ki je bilo pozneje v enakem besedilu podeljeno tudi drugim mlajšim kranjskim mestom (Zwitter, 1929). V dolini Krke in njeni bližnji okolici je bilo v Valvasorjevih časih okrog 65 gradov in graščin, od katerih številni žal ne obstajajo več. Zato se je v preteklosti doline Krke oprijel tudi vzdevek "dolina gradov" in je zaradi tega še danes zelo zanimiva turistična in zgodovinska zanimivost.

Povodje Krke

Povodje Krke je še malo raziskano zaradi kraškega značaja obsežnih območij oziroma ozemlja, odkoder reka zbira vodo. Domneva se, da površina celotnega povodja meri okrog 2000 km. Razprostira se od

Mlin ob slapovih pri Žužemberku;
foto Franc Rabuse, okrog 1930

1 Pri vasi Izvir pod Stojdrago je bilo v antiki vodno zajetje (njegoví ostan-ki so še danes vidni) in iz njega speljan vodovod čez Krko do pomembnega rimsko - keltskega upravnega središča Municipium Flavium Latobiorum Noviodunum (pri današnjem Drnovcu) ob tedanjem rokavu Save.

kočevske in ribniške doline, preko Radenskega polja, Suhe krajine, trebanjske doline, do Posavskega hribovja levo in Gorjancev desno od njenega spodnjega toka.

V zgornjem dolinskem toku je Krka značilna kraška reka, ki zbira vodo v glavnem podzemno z Radenskega polja pri Grosupljem, iz Suhe krajine in Roga. Nadzemno ji na razmeroma dolgi poti dovajata vodo le dva oziroma trije pritoki. Levi Višnjica z izlivom kmalu pod izviro-rom Krke pri Krški vasi prispeva vodo iz višnjegorske doline. Globočec, kratek potok z izlivom pri Zagradcu, je desni pritok. Zanimiv je desni pritok Tomičev izvir, ki prihaja izpod Roga, in se takoj po izviro izliva v Krko nad Sotesko. Iz Suhe krajine sta torej le dva skromna nadzemna pritoka, reka pa je razmeroma bogata z vodo.

V srednjem toku je več nadzemnih pritokov, večinoma desnih iz-pod Roga in Gorjancev. Desni pritoki z izlivi so: Radeščica pri Meni-ški vasi, Sušica pri Dolnjem Gradišču, Potok pri vasi Potok, Težka voda v Novem mestu, Slatenski potok pri Grabnu in Rateški potok pri Otočcu. Leva pa sta: Temenica pri Zalogu, potem ko privre na dan kot ponikalnica pri Luknji, in Bršljinški potok v Novem mestu.

Za spodnji ravninski tok je značilno, da ima precej več nadzemnih pritokov. Glavni desni pritoki z izlivi so: Brezovski potok nasproti Kronovega, Čadreški potok pod vasjo Čadraže, Kobilica pri Dolnji Go-mili, Draškovski potok nad Draškovecem, Lačni potok pri Dolnji Pre-kopi, Studena pri Kostanjevici, Kolarica pri Selih, Sušica pri Podbočju, Piroški potok pri Pirošici in Globočec pri Velikih Malencah. Levi pa so: Lešnica nasproti graščine Struga, Toplica pri Kronovem, Radulja pri Dobravi, Račna pri Hrvaškem Brodu, malo niže od izliva Račne Lakovec, zahodni krak Sajeveca nad Koprivnikom, Lokavec pod Ko-privnikom, južni krak Sajeveca pri Sajevcu, Senuša pri Brodu in Mra-ševski potok pri Velikem Mraševu. Večina pritokov združuje vodo iz več manjših vodotokov. Bogati z vodo so zlasti desni pritoki, ki priteče-jo izpod Gorjancev in Žumberške gore, in so nepresahljiv vir vode za Krko kljub kraškemu značaju obeh pogorij¹. Opis glavnih in drugot-nih pritokov Krke ter izvor njihovih imen bo prikazan v posebnem prispevku v eni naslednjih številki te revije.

Oris toka Krke

Krka izvira z obilno količino vode nekaj sto metrov nad istoimen-skim naseljem Krka, med zaselkoma Gradiček in Trebnja Gorica, jugovzhodno od Grosupljega. Nato teče kot dolinska reka proti jugo-vzhodu mimo naselij Fužina, Zagradec, Žužemberk, Dvor, Soteska do Straže. Ta del reke imamo za njen zgornji tok.

Pri Otočcu se začne njen spodnji ravninski tok po Šentjernejskem in Krškem polju ali Krški kotlini s številnimi okljuki, ko reka teče mimo naselij Bela Cerkev, Dobrava, Mršča vas, Koprivnik, Kosta-njevica in Brod pri Podbočju (nekdanj Sv. Križ). Zatem izgleda prehod skozi nižjo pregrado, imenovano Cerkljanski hrib (tudi Brda in Rim-ski breg) med vasema Gazice (na levem bregu) in Znanovci (na desnem bregu) ter teče naprej mimo Cerkelj, Boršta, Velikih Malenc in Krške vasi ter se pod Čatežem pri Brežicah izliva v Savo.

Lok Krke od izvira do izliva pri Brežicah z najnižjo točko pri Straži na južni strani in podoben lok Save od Litije do Brežic z najvišjo točko pri Trbovljah na severni strani omejujeta kot nekakšen zemljepisni romb Dolenjsko gričevje (nekdanjo Spodnjo Kranjsko ali nemško Unter Krain) ali Dolenjsko v ožjem smislu z najvišjim vrhom Kumom.

Temeljne značilnosti reke

V zgornjem toku je reka Krka, kot že zapisano, dolinska reka, mestoma skoraj kanjonska. Na tem delu so številni višji ali nižji pragovi iz lehnjaka (lahkovca ali travertina). Krka je namreč edina kraška in slovenska reka, bogata z raztopljenimi karbonati (okrog 200 mg/l), ki se odlagajo na vodnih rastlinah in tako sčasoma oblikuje krhek lehnjak. Na zgornjem toku ti pragovi oblikujejo slapove, brzice in včasih jezove za nekdanje zelo razvito žagarstvo in mlinarstvo na vodni pogon, na spodnjem toku pa v glavnem podvodne tvorbe, ki zavirajo pretok vode. Zaradi brzic in slapov in zaradi razmeroma velike višinske razlike med izvirom pri Gradiščku in Otočcem, 114 m, je tok reke mestoma živahen. Zaradi živahnosti in sorazmerno nizke temperature vode je Krka na začetnem delu predvsem voda za postrvi in nekaj nižje za lipane (po leg drugih običajnih vrst sladkovodnih rib).

V nasprotju z gornjim živahnim tokom reke je njen tok v spodnjem delu ob normalnem stanju vode počasen in v glavnem len. Približna višinska razlika med Otočcem in Krško vasjo pred izlivom je namreč le okrog 23 m. Že v rimskem času je bilo prav o tem lenobnem toku spodnje Krke zapisano naslednje: "Flumen Corcora fluit cum tanta lenitate, ut videri non posset in utrem partem fluit". V prevodu: "Reka Krka teče tako počasi, da se ne more videti, v katero smer teče." Na plitvinah se reka poleti segreva in se v najbolj vročih poletjih pri Kostanjevici ogreje tudi na temperaturo 28°C. Seveda jo na njeni poti občasno ohlajajo zelo hladni pritoki zlasti izpod Gorjancev, kajti nekateri imajo pri izviru zelo nizko temperaturo 9°C.

V ravninskem delu je reka v zgodovini naravno ali umetno spremenjala ali podvajala strugo in oblikovala rokave, slepe rokave in druge vode, otoke in otočke idr.²

Tako je otoček, na katerem danes stoji graščina Otočec, umetno oblikovan, južna struga je pravzaprav prekop. Zaradi rokava ob glavni strugi je nastal razmeroma velik otok pri Dolnjem Kronovem. Pod Belo Cerkvijo in Drago ter pri Ruhnji vasi se je od rimskih časov do danes reka odmaknila za 100 do 180 m proti jugu (Šribar in Stare, 1977). Popolnoma je izginil otok pri Drami, na katerem je bilo v antiki rimsko pristanišče in pred 500 leti gospodarsko cvetoč in od Turkov porušen (1463) ter nikdar obnovljen freisinški trg Gutenwerd. Sedaj so na ledini, ki se danes imenuje Otok (Šribar in Stare, 1977), borne ostaline srednjeveškega trga ter mnogo pozneje zgrajena cerkvice. Na Krki najbolj znan otok (domnevno in neznanokdaj prekopan Krkin okljuk) je otok, na katerem leži današnje staro jedro mesta Kostanjevica na Krki, edino otoško mesto v Sloveniji. Sicer pa so po ravninskem delu reke posejani številni slikoviti majhni otočki in naplavine pri naseljih in ledinah Struga, Cizelj, Gorica, Karlče, Brod, Znanovci, Cerklje, Krška vas idr., v glavnem samozasajeni z mogočnim vrbovjem in drugim drevjem. Spodnja Krka je bogata in znana po plemenitih ribah, kot so somi, ščuke, menki idr., v njej pa je tudi običajnih sladkovodnih rib, klenov, platnic, mren, podusti idr. Žal je tega življa mnogo manj kot pred drugo svetovno vojno, ko so ribiči zakupniki lovili tudi z mrežami in se poklicno preživljali z ribolovom.

Za spodnjo Krko je znana še kmetijsko in še kako drugače neugodna, vendar po svoje mikavna značilnost, pogostne večje ali manjše poplave. Na ravninskem delu, kjer sta bregova reke razmeroma nizka, in zaradi majhnega padca reka že ob malo obilnejšem deževju napolni korito, prestopi bregova, se razlije in poplavi večje ali manjše zlasti

2 Morda so ob poplavah in po njih zaostala za dalj časa in pozneje izginila tudi jezera, za kar bi lahko govoril toponim Zusec (Mlinarič, 1987) in Zusihof (Valvasor, 1689), danes ledinski imeni Cizelj ali Cezelj nad Kostanjevico na Krki. Morda je takšnega izvora tudi Štritovsko jezero pod Bučko in v preteklosti pogosto omenjana mlaka Valenčovka in še obstoječe močvirje Trstenik, oboje v Krakovskem gozdu v bližini Kostanjevici na Krki.

3 Tako je Josip Jurčič v uvodu svoje znane povesti Kloštrski žolnir o povodnjih v Kostanjevici napisal naslednje: "In nastalo je otočno mestece Kostanjevica, opasana z vodo okrog in okrog. Da se je na otoku lepo stanovalo pa je bilo vse; tega ustanovljenci niso dosti šteli, če jim bo Krka od leta do leta delala nadloge, pri vsaki po-vodnji jim zalivala hiše ter jih tako podila od gorke peči v hribe in v-zvišene kraje."

travniške površine ob njej. Med visokimi in najvišjimi poplavami zalije Krkino vodovje tudi številna naselja, med katerimi je po povodnjih najbolj znano mesto Kostanjevica na Krki³, ki je v primeru zelo visoke povodnji v Krki in ne na njej. Prav zaradi tega se je mesteca med dvema vojnama ali morda že prej oprijel vzdevek "Dolenjske Benetke". Zaradi raznih, sicer neškodljivih posegov v strugi reke Krke na spodnjem toku (porušenje in odstranitev pogostih in obsežnih podvodnih ovir iz lehnjaka in nekaterih jezov, ki po opustitvi mlinarstva in žagarstva na vodni pogon niso bili več potrebni) in zaradi regulacije Save pod izlivom Krke po drugi vojni naraslo Krkino vodovje malo hitreje odteka. Zato tistih najvišjih povodnji že nekaj desetletij ni več, zelo visoke povodnji pa niso več tako pogostne. Občasno pa vendarle še ogrozijo večji ali manjši del priobrežnih kmetijskih površin, naselij in prometnic.

Vode z imenom Krka

Rek, rečic in potokov z imenom Krka v Republiki Sloveniji in na širšem etničnem slovenskem ozemlju je več. Najprej je seveda naša dolenjska in v celoti največja slovenska reka Krka, o kateri je doslej že nekaj napisanega.

Naslednji Krki v Sloveniji sta manjši reki Velika Krka (izvir pri Čepincih) in Mala Krka (izvir pri Kuštanovcih) na Goričkem v Prekmurju. Potem ko nekaj časa tečeta po našem ozemlju proti vzhodu, prestopita slovensko - madžarsko mejo, kjer se preimenujeta v Nagy Kerka in Vis Kerka ter se tam tudi združita v vodotok Kerka. Reka teče naprej vseskozi po madžarskem ozemlju proti jugu in se izliva v Ledavo, ki je na tem mestu mejna reka. Slednja se kmalu zatem izlije v Muro.

Krka je tudi rečica (potok) v Slovenskih goricah, ki izvira v bližini Juršincev, teče proti jugu in se izliva v Pesnico.

Naslednja reka Krka je na avstrijskem Koroškem, nemško imenovana Gurk. Izvira pod gorsko skupino Krške Alpe (Gurktaler Alpen) in po Krški dolini (Gurktal) v gornjem toku teče proti vzhodu. Pod mestom Strassburg zavije proti jugu in se izliva v Dravo približno na pol poti med Celovcem in Velikovcem. V Krko se pri Št. Janžu (St. Johann) na Koroškem izliva rečica Krčica (nemško Gorschitz).

Zunaj zgodovinskega slovenskega etničnega ozemlja je znana reka Krka v Dalmaciji. Izvira v podnožju gore Dinara in teče mimo Knina v notranji Dalmaciji proti jugu ter se izliva pri Skradinu v Prokljansko jezero. Pred izlivom tvori lepe in znane slapove Skradinski Bug.

Znani so seveda tudi toponimi Krka in izvedenke iz njega. Krka se imenuje naselje pod izviro. Izvedenke pa so ime mesta Krško, ime na naselij Krška vas pri izviro in Krška vas pred izlivom, ime podzemne jame Krška jama nad izviro in ime ravnice Krško polje oziroma na novejših zemljevidih Krška kotlina. Toponimi na avstrijskem Koroškem so naselje Krka (Gurk), Krška dolina (Gurktal) in Krške Alpe (Gurktaler Alpen). V Madžarski pa so toponimi ob reki Krki naselja Kerka-Nemethfallen, Kerka-Szent Miklosz (sedaj Tornyszentmiklosz) in Kerkateskand (Handatlas, 1913). Zanimivo je, da se vas Čepinci, blizu katere izvira Velika Krka, v madžarščini imenuje Kerkafa.

Različni zapisi imena Krka

V zgodovinskih pisnih dokumentih, povzeto po Bezlaju (1956), so za dolenjsko Krko navedena v glavnem imena, izvedena iz nemškega

imena Gurk. Vendar je to ime, kot bo videti pozneje, izvedeno iz slovenskega imena Krka. Tako so od leta 1208 do 1477 v listinah zabeležena naslednje različice: Gurk, Gurka, Gurca, Gurke, Gurgka, Gurch, Gurgi, Gurk, Gurkg. Že zelo zgodnja, leta 1295, navedba imena Kierka, "... circa aquam dictam Kierka..." dopušča sklep, da so ime Krka uporabljali slovenski priseljenci oziroma prebivalstvo v srednjem veku pred germanizacijo in med njo oziroma kolonizacijo in se je ohranilo do današnjega dne.

Tudi Valvasor (1689) zapiše nemško ime Gurek, vendar tudi slovensko Kerka. V Jožefinskih zemljevidih (1765 - 1787) je zapisano ime Gurk Fluss in skrajšano Gurk Fl. V 19. stoletju se v publicistiki in na zemljevidih uveljavlja namesto nemške Gurk ime Kerka, npr. na Kozlerjevem zemljevidu (1853) in v članku Ravnikarja (1848) v listu Slovenija. Pisna oblika Kerka se takrat uveljavlja po analogiji s pisno obliko besed z oznako črkovno zvezo -kr-, kot smrt - smert, trta - terta, vrh - verh ipd.

Za Krko na današnjem avstrijskem Koroškem so podobno pisali različice osnovnega nemškega imena Gurk, in sicer se od leta 831 do 1264 navajajo pisarske različice Curca, Gurca, Gurka, Gurkeh, Gurch, Gurga, Gorka in seveda Gurk. Podobne so različice za Krčico (majhno Krko), pritok Krke na Koroškem, zabeležene v listinah od leta 831 do 1269: Curciza, Kurciza, Kurkiza, Gurzica, Guruza, Corsitz, Gorsitz, Gvrzista in Gorschitz.

Za reki Krki v Prekmurju ni zgodovinskih podatkov, za Kerki na Madžarskem pa se med letoma 1257 in 1387 omenjajo različice: Karaka, Carka, Karaka, Kareka in današnja Kerka.

Za rečico (potok) Krka v Slovenskih goricah ni historičnih podatkov v listinah in zemljevidih.

Zgodovinski toponimi, izvedeni iz Gurk in Krka, so naslednji. Nad izviro se navaja ime gradu Verch Kerka ali Ober Gurck (Valvasor, 1689) (danes o gradu, ki bi mu verjetno rekli Vrh Krka ni več sledu), Kerschka vas pod izviro, danes Krška vas, naselje Kerka, danes Krka blizu izvira, Gurkfeld ali Gurk Feld danes Krško polje, Gurkfeld danes mesto Krško, Gorschka vas in Kerschka vas danes Krška vas nad izlivom v Savo. Že so omenjeni toponimi iz Gurk iz Krka na avstrijskem Koroškem in iz Kerka oziroma Krka na Madžarskem.

Izvor imena Krka

V tej zvezi velja najprej omeniti mišljenje (verjetno nemškega izvora), da je nemško ime Gurk izvedeno iz latinske besede gurges, -itis, ki pomeni vir, vrtinec, globoka voda, tolmun ipd., preko nemškega glagola gurgeln, ki pomeni grgrati, brbotati. Gurk naj bi pomenilo reko ali vodo, ki ima buren izvir ali tok, ko je slišati nekakšno grgranje, bruhanje vode ipd. Vendar je takšna teza malo verjetna. Dolenjska Krka je, gledano v celoti, reka s pretežno mirnim tokom in le ob velikem deževju je njen izvir nekoliko bolj buren, saj voda prihaja tudi iz Krške jame, celoten tok, z izjemo slapov in brzic, pa je tudi ob visokem vodostaju razmeroma umirjen, vendar precej hitrejši. Podobno Bezljaj (1956) sodi, da mišljenje nemških etimologov, da je Gurk neposredno izveden iz nemškega krajevnega imena Kurkus ali Kurken nesprijemljiv.

Bezljaj (1956) obsežno utemeljuje, da je ime Gurk izvedeno iz slovenskega imena Krka, in sicer v glavnem po naslednji poti. Severna koroška narečja imajo -g- za slovenski -k- in je v koroških narečjih

Poplavljen Mali plac (sedanja Oražnova ulica) v Kostanjevici na Krki; foto: Franc Rabuse, 1939

Gurk sprejeto iz slovenskega imena Krka. Isti etimolog meni, da vsa v prejšnjih poglavjih navedena imena, ki so povezana z Gurk in Krka, sodijo skupaj in so zasnovana na slovenskem nadomestku Krka za antično ime Κορκοραζ (grško: izgovori korkoras), kakor zapiše grški zemljepisec Strabon (živel med leti 63 do 20 pr.n.š.). Podobna so še druga, pretežno latinizirana imena, ki se pojavljajo v antičnih zapisih za Krko: Corcas, Corcora, Carcorus, Cancorus, Corcara. Najverjetneje sodi v to skupino imen tudi Corca - Kokra. Vendar, da ne gre le za antični, ampak za še starejši izvor imena Krka, je domnevati iz več razlogov. V predantiki so se posamezniki (trgovci ipd.) in plemena med selitvami in potovanji ter pohodi premikala v glavnem po dolinah in ravninah ob večjih vodotokih ter so tako večje reke s svojimi imeni bile bolj ali manj zanesljivo in razpoznavno vodilo in kažipot ter so že takrat imela svoja imena. Tako je splošno znano, da so bolj ali manj znana antična imena rek in nekaterih rimskih mest najverjetneje predantičnega izvora, npr. za današnje Savo: Σαον (grško: izgovori saon) in Savus (latinsko); za današnje Dravo: Δραβος (grško: izgovori drabos) in Dravus (latinsko); za današnje Kolpo: Κολαπις (grško: izgovori kolapis) in Colapium, Culpa (latinsko). Da so omenjena imena predantičnega izvora, govori tudi ilirsko etnično ime Κολαπιανοι (grško: izgovori kolapianoi, poslovenjeno Kolapiani). To ilirsko pleme je bilo naseljeno ob Savi, spodnji Krki in Kolpi ter so bili sosede ilirskega plemena Japodov, naseljenega na prostoru današnjega Gorskoga Kotarja, in ilirskih plemen Latobiki ter Noriki na Štajerskem in Koroškem okrog leta 800 pr.n.š. (Grafenauer, 1965). Še več. Bezljaj (1956) celo meni, da je izvor imena Krka treba iskati ne le v praindoevropski, ampak celo v paleoevropski jezikovni plasti. Dodaja, da je izvor številnih rečnih, krajevnih in gorskih imen v rimski dobi najverjetneje paleoevropski. To svojo domnevo utemeljuje s tem, da so v Evropi pogosta imena s korenem ker-, kor- in kr-, morda tudi kar-, kakor npr. etnično ime Κορκοντοι (grško: izgovori korkontoi) Krkonoi na Češkem, kakor Κορκυρα (grško: izgovori korkira) ime za otok Krf (grško tudi Κερκυρα, izgovori kerkira), v Španiji Coconte in Corcuera itd. Če sledimo tej tezi, je takšnega izvora morda tudi ime reke Korana, ki priteče iz Plitvičkih jezer in se izliva v Kolpo pri Karlovcu. Ni nemogoče, da so istega paleoevropskega izvora tudi krajinska in pokrajinska imena Carusadius - Kras, Carantanum - Koroška ipd., imena pokrajin in celo zgodovinskih držav, vojvodstev in podobnih tvorb. Tudi izvor etnika Karni (keltsko pleme) in posledično pokrajinskih imen Carnia, Carniola in Creina, kasnejši Kranjska in Krain ter toponim Carnium (za mesto Kranj), sega morda v paleoevropsko jezikovno plast.

Bezljaj, dosleden opisani tezi o paleoevropskem in ne indoevropskem izvoru imena Krka, meni, da imena Krka ni mogoče povezovati s hidro- in toponimi praindoevropskega izvora na Bližnjem vzhodu, katere bi bilo mogoče zaradi podobnosti povezovati z imenom Krka in njenimi zgodovinskimi različicami. To so topo- in hidronimi v bližnjevzhodnih državah, kot Kerkuk ali Kirkuk v Iraku, Kherka wadi v Palestini, reka Kercha in krajevna imena s podobnimi koreni v Iranu.

In končno še nekaj o imenu dalmatinske Krke. Etimologija hidronima reke Krke v Dalmaciji ni raziskana (Ladan, 1996). Za to reko je znan zgodovinski zapis iz poznejšega srednjega veka "... flumen Kar-ka...". V antičnih virih so za to reko navedena imena Tit(i)us flumen in Nestos flumen (oboje latinsko) ter Καταρβατης (grško: izgovori

VIRI

..... Atlas Slovenije. 1986. Mladinska knjiga, Ljubljana, Geodetski zavod SR Slovenije

Bezljaj F. 1956, 1961. Slovenska vodna imena. I. in II. del. SAZU, Ljubljana

Dorin F. 1992. Krka. Poročilo o njenem zdravju. Film RTV Slovenija.

Ivanovič Mira. 1996. Parki za življenje. Krajinski park Kolpa. Rast, (VII), 3/4, 257

Klemenčič J. 1965. Krka od izvira do izliva (fotomonografija). Spremenjeno besedilo: Bogataj J. KZD Kmečki glas

Kos M. 1985. O prevzemu krajevnihih imen na slovenskem ozemlju. V: Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev. Ur.: Grafenauer B. Slovenska matica, Ljubljana

Kozler P. 1853. Zemljovid Kranjske dežele. Reprint. 1995. Ljubljana

Ladan T. 1996. Osebna informacija. Ravnikar M. - Poženčan. 1848. List Slovenija. Citat po: Zadnikar M. 1994. Kostanjeviški kloster. Založba Družina, Ljubljana

Pirkovič - Kocbek Jelka. 1985. Zgodovina urbanih oblik Kostanjevice na Krki. Razprave FF, Ljubljana

Skok P. 1972. Etimološki riječnik. II. JAZU, Zagreb

Šribar V., Stare Vida. 1977. Spremembe rečnega korita v srednjem toku Krke. Zbornik Krško skozi čas, Krško

Valvasor J.V. 1786. Slava Vojvodine Kranjske. Reprint: Krajec. Novo mesto, 1877/1879

katarbates) (Bezljaj, 1956). Kot je že rečeno, izvor teh dveh latinskih in grškega antičnega oziroma različnost imen ni raziskana. Morda je do spremembe antičnih imen v ime Krka in možnih različic prišlo po naslednji poti. Po mnenju Skoka (1972) je do ljudskega imena mesta Korčula prišlo iz grških imen Κορκουρα (izgovori koirkoira) in Κορκρα (izgovori koirkra), kakršni je zapisal Porfirogenet (bizantinski cesar Konstantin v 10. stoletju). Ta imena pa so zelo podobna imenom oziroma izvedenkam iz imena, ki ga je zapisal Strabon, in zelo blizu razmišljanju Bezljaja (1956). (V mljetskem jeziku je zatem iz teh grških imen nastalo ime Curzola in končno v ljudski hrvaščini Korčula).

Za imeni otoka in mesta Krk bi zaradi bližine bilo pričakovati enak ali podoben razvoj kakor za reko Krko. Vendar Skok (1972) meni, da je izvor teh dveh imen popolnoma drugačen. Izvedeni naj bi bili iz antičnega imena Curicum (etnično ime je Curicta, ki pomeni Krčan (slovensko) in Krčanin (hrvaško) - prebivalec Krka (otoka in mesta).

Sklepne misli

Reka Krka oziroma dolenska ali zelena lepota je največja po celotni dolžini slovenska reka. Zaradi svoje prirode in narave ozemlja, po katerem teče, in morda zaradi sorazmerne zaostalosti tega področja se je po vsej dolžini na srečo izognila velikim tehničkim posegom in vizualnim onesnaženjem ter skoraj v celoti ohranila naravni tok, naravno obrežje, bližnjo okolico in krajino. Ta prirodna prvinska reka in krajina je nenadomestljive vrednosti in je naravna dediščina, ki jo kaže za vsako ceno ohranjati in seveda le ustrezno izkoriščati. Tehniški posegi in mastodontske zgradbe so (prav ali neprav) bolj ali manj prizadeli naravne tokove in vizualno spremenile krajino ob drugih rekah, ki so le deloma slovenske, vendar smo Slovenci na vsaj nekatere njihove prirodno neokrnjene dele tudi ponosni. Zakaj naj bi še posebej bili na Krko, ki je cela samo naša in še prvinska ter jo kot tako ohranili prihodnjim rodovom? Večina naših rek je obremenjena tudi z fizikalnimi, kemičnimi in drugimi onesnaženji, ki v tem trenutku močno ogrožajo tudi Krko. Iz vseh omenjenih razlogov je treba storiti vse, da se v kar največji meri ohrani ta prirodna slikovitost in prvinska ter zato reka razglasi za narodni (naravni) park, z vsemi ustreznimi zaščitnimi ukrepi. Slednje je treba zastaviti predvsem tako, da se preprečijo vsa vizualna onesnaženja krajine in neposredna ter posredna (pritoki) fizična, kemična in biološka onesnaženja vode Krke.

Današnje ime dolenske reke Krke in njene nemške in madžarske različice so v osnovi substitucija za antično ime Κορκορας (grško: izgovori korkoras) in njene latinizirane različice Corcora, Carcora ipd. Vendar etimološki izvedenci sodijo, da omenjena antična imena niso izvor današnjega imena, ampak da njihov praizvor sega daleč v predantiko. Pri tem prevladuje mišljenje, da tudi niso indo- in s praindoevropskega izvora, pač pa, sodeč po nekaterih korenih, sodijo v paleoevropsko jezikovno plast. Podobno menijo tudi o imenih nekaterih drugih večjih slovenskih in evropskih rek ter o izvoru imen nekaterih gora in nekdanjih rimskih mest, npr. Teurnije na Koroškem idr. Zanesljivo bi bilo umestneje uporabljati omenjena starodavna imena reke kot našo dediščino v vseh njihovih možnih različicah za poimenovanja podjetij, firm, klubov in drugih institucij v njeni bližnji in daljni okolici, kakor pa se zatekati k uporabi naši dediščini povsem neustreznih in neprirodnih ter tujih snobovskih imen.

EX VOTO, 1804

olja na platnu, 48 x 39 cm; Vesela Gora pri Šentrupertu

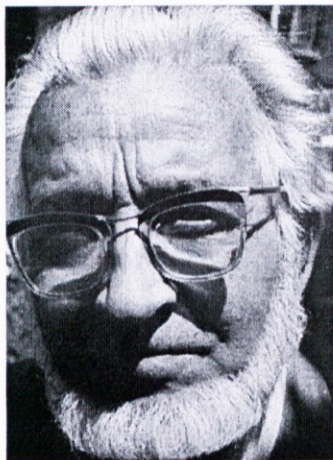
RAST – L. VIII.
ŠT. 7 – 8 (53 – 54)
DECEMBER 1997

VI

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

**ODMEVI
IN ODZIVI**

Govor ob odkritju spomenika Francetu Goršetu v Sodražici

France Gorše (1897 - 1986)

Spoštovani!

Dovolite, da se pridružim današnji slovesnosti in Vas pozdravim v imenu Slovenske akademije znanosti in umetnosti in v svojem imenu. Kot eden izmed govornikov želim povedati le nekaj besed, nekaj misli. Veliko tehtnega in strokovno utemeljenega smo že slišali.

Najprej čestitam pobudnikom zamisli, da se postavi spomenik akademskemu kiparju Francetu Goršetu. Čestitam vsem, ki so uspešno uresničili to zamisel in omogočili današnje srečanje v Sodražici. Narod, ki prostovoljno postavlja spomenike umetnikom, je svoboden, kulturno osveščen narod in spoštovanja vreden. Kot je spoštovanja vreden France Gorše, človek, zavezan resnični umetnosti, ustvarjalec v pravem pomenu. Biti tak ustvarjalec pomeni čutiti in doživljati življenje bolj intenzivno, bolj ponotranjeno, bolj duhovno kot drugi. In hkrati imeti sposobnost izraziti poglobljene in poenkratene predstave o življenju na visoko estetski način. Gorše je bil tak ustvarjalec. Bil je umetnik po milosti božji.

Kipar Gorše je bil Slovenec in svetovljan. Slovenec, ker je ves čas ohranil globljo povezanost z našo ljudsko ustvarjalnostjo v motivih, v načinu oblikovanja, celo v materialih, ki jih je uporabljal. Vendar Goršetove slovenskosti ne kaže odkrivati zgolj v konkretnih plasteh njegove umetnosti, tudi miselna vsebina njegovega kiparstva izraža - čeprav neredko subtilno in prikrito - narod-

nega duha. Prav tako ni mogoče razložiti svetovljanstva njegove umetnosti z ugotovitvijo, da pripada ekspresionizmu, ki ni slovenski izum, kot ni slovenskega izvora nobena slogovna smer v razvoju umetnosti. Celo dvajsetletno bivanje zunaj domovine - v Ameriki - samo po sebi ne podeljuje Goršetovi umetnosti svetovnega državljanstva. Splošnočloveška duhovna vsebina njegovih portretov, aktov in žanrskih motivov, ki se prepleta z nacionalno, pa vesoljno evangelijsko sporočilo v njegovi sakralni umetnosti je tisto, kar daje kiparjevemu delu nadnacionalno, tj. univerzalno izrazno razsežnost.

Dejstva povedo, da je bil France Gorše v svoji domovini v povojnem času prezrt in zamolčan. Za tak odnos do kiparja seveda ni odgovoren slovenski narod, temveč totalitarna politična oblast, ki je vladala pri nas in v državah vzhodne Evrope. Šele leta 1987 - po Goršetovi smrti - je Moderna galerija v Ljubljani prelomila zaukazani molk in pripravila veliko retrospektivno razstavo kiparjevega umetniškega dela. Odkritje spomenika Francetu Goršetu danes - pod pokroviteljstvom predsednika države - je potrditev prelomne manifestacije pred desetimi leti in še več. Današnji dogodek pomeni legitimno priznanje Goršetove osebnosti v celoti, njegove umetniške in človeške usode. France Gorše sodi kot eden najpomembnejših slovenskih kiparjev 20. stoletja v panteon likovne umetnosti.

*Mrzel veter tebe žene
drobna ptičica od nas*

V naslovu bi moral dodati slovenske rožice, ker so cvet slovenskih deklet (žena) iz daljne Kanade. Živijo v Torontu in okolici. Trinajst (na turneji enajst) jih, zbranih v dekliškem zboru Plamen, pod veččo taktirko Marije Ahačič - Pollak prepeva predvsem slovenske pesmi v materinem jeziku in tako Plamen prižiga zdomcem nostalgčna čustva do domovine in jim jo pomaga ljubiti.

V poletni slovenski turneji so v domovino prinesle pojoči pozdrav kanadskih Slovencev in vero, da naš jezik, jezik maloštevilnega naroda, ne bo potonil, pač pa v svoji lepoti ostal živ ob boku velikih svetovnih jezikov; saj ga ohranja - poje že druga generacija kanadskih Slovenk. Ko pregledamo imena pevk in kje so njihove korenine (rojstni kraji mater in očetov), najdemo naše dolenske kraje: Novo mesto, Brežice, Sodražico, Krško vas, Zilje pri Vinici, Griblje.

"Zgodba dekliškega pevskega zbora," pripoveduje Rosemary Fotticev, "se je začela poleti leta 1991, ko smo štiri dekleta slovenskega porekla začela uresničevati svoje sanje; rade bi se naučile peti pesmi svojega izročila. Na srečo smo si našle nadarjeno voditeljico, ki je združila naša srca, duše in pesmi, in tako so sanje zaživele.

Čez tri leta je nastal zbor Plamen, ki se je razširil v sestav dvanajstih deklet in postal ambasador Slovenije v multikulturni deželi Kanadi. Je nekaj posebnega. Pevke prihajajo iz oddaljenih krajev: Metropolitana, Toronta, Hamiltona, Georgetowna, Mont Alberte in Pickeringa (od 60 do 120 km). Čas, potreben za zborovsko delo, se vrva med šolo, študij in drugo delo, zdaj tudi že družinsko življenje. Mnoge od nas nismo imele glasbene izobrazbe, zato se moramo zdaj še bolj potruditi, da obvladamo glasbeno gradivo in dosežemo visoko raven, ki jo naša voditeljica zahteva od nas.

Pojavljamo se na manjših nastopih in proslavah ter cerkvenih slavnostnih pa tudi na samostojnih celovečernih koncertnih prireditvah. Pohvalimo se lahko s kar ugledno kon-

certno kariero, ki sta jo letos maja kronala odmevni nastop na kanadski nacionalni TV in stoječe ovacije tisočglavega poslušalstva na konvenciji Torontske lige v hotelu Plaza International v Torontu.

V izjemnem spominu smo ohranile slovensko turnejo leta 1994, ko smo prvič prikazale svoj značilen repertoar slovenskih in kanadskih ljudskih pesmi, duhovne glasbe in popularnih melodij. Zdaj pojemo že v štirih jezikih. Posebnost pa ves čas predstavljajo angleška besedila slovenskih popevk in slovenski prevodi angleških uspešnic, delo Marije Ahačič - Pollak, ki na samosvoji način uresničuje skladnost in sobivanje različnih kulturnih izročil.

Imamo torej moč, zavezale smo se in naše sanje živijo, ko si prizadevamo ne le za priznanje naše slovenske skupnosti, temveč tudi za priznanje našega kanadsko-slovenskega izročila."

Od sedmih koncertov, ki so jih imele na svoji drugi slovenski turneji, sta bila dva na našem koncu dežele, in to v biserih naše kulturne dediščine: v Viteški dvorani v gradu Brežice in Lutrovski kleti na sevniškem gradu. Poslušalcem, ki so do zadnjega kotička napolnili dvorani, je bilo poklonjeno blagozvočno darilo srca v izpovedni globini slovenskih ljudskih pesmi v prvem delu koncerta in v drugem delu tujih pesmi v slovensščini, angleščini, francoščini in celo v svahilščini.

Slovenske narodne so bile zapele s tako odličnostjo, ki jo redko doživimo in so vse poslušalce nekajkrat dvignile na noge. Najbolj jih je prevzela ena najlepših in občutenih naših pesmi - koroška narodna Lastovki v slovo, ki je med našimi izseljenci posebno priljubljena. Zagotovo njihovo petje v prostranstvih Kanade naši ljudje dožive še globlje, do neskritih solza in jim je domača beseda kri - tekočina, ki ohranja življenje; zato pesem negujejo, cenijo in čuvajo.

V drugem delu koncerta so zapele tuje pesmi, nekaj prevedenih v slovenski jezik, ki jih je z veliko profesionalnega občutka za jezik in glasbo pripravila Marija Ahačič Pollak. Starejša generacija se je bo spomnila

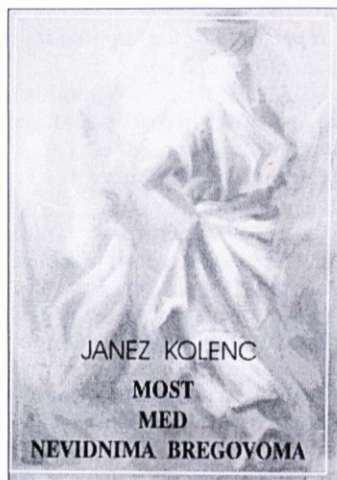
kot ene prvih dam slovenske narodnozabavne glasbe - pela je v ansamblu Avsenik zelo priljubljeno pesem Tam, kjer murke cveto. Tako smo slišali znane melodije musicalov in črnske duhovne pesmi, med njimi pesem Sit down in the rose, za katero same pravijo, da jo najraje pojo v slovenščini, češ da v slovenščini bolje zveni kot v originalu. Kar prislovičen opomin za nas tu doma, ki kar preradi pojemo po tuje, saj že skoraj ni rojstnega dne, da ne bi zapeli Happy birthday to you.

Lahko rečemo, da je Plamen odličen zbor dobro šolanih pevk, tako v zborovskem kot tudi solističnem nastopu. Njihove interpretacije so dozorele, barve glasov razkošne, di-

namika svetleča. Navdušujoča je izpovedna globina široke duše slovenskih ljudi, razpetih med korenine domovine in realno življenjsko tujo srenjo. V lirično toplem repertoarju zborovske pesmi so duhovna izrednost solistični pevski deli, ki dajejo zboru umetniški in poustvarjalni pečat, seveda pod večasih rahlim in drugič silovitim dinamičnim vodenjem.

Koncerta sta bila prava pevška pozlata posavske kulture v letošnjem poletju. Med ovacijami in ploskanjem razgretih dlani so solistke in zbor morale ponoviti nekaj pesmi. Enkratno, navdušujoče kulturno-umetniško doživetje. Ostaja nam čudovit spomin in goreča želja: še pri-di, drobna ptičica, do nas.

Z JANEZOM KOLENCEM NA MOSTU MED NEVIDNIMA BREGOVOMA

Janez Kolenc (1922) je gotovo najplodovitejši literarni ustvarjalec med sodobnimi avtorji, ki prihajajo z Dolenjske, saj je v času, malo daljšem od desetletja, objavil vsaj po eno pesniško zbirko na leto, včasih pa tudi po več: tako so mu leta 1985 izšle kar štiri v obliki pesniških listov - v taki obliki je izdajal pesmi v osemdesetih letih, medtem ko jih je v devetdesetih izdal v knjižni obliki, večinoma pod psevdonimom (npr. v drugi polovici šestdesetih let v Pavlihi, pozneje v letnih poročilih Gimnazije Novo mesto, kjer je poučeval slovenski jezik in književnost).

Sicer pa se je Janez Kolenc prvič oglasil v širši javnosti z objavo v *Domu in svetu* (1943), nato pa še v *Zborniku Zimske pomoči* (1944). Temu je sledil dolg javni molk, kar pa ne pomeni, da je molčal tudi ustvarjalno. O tem pričajo, kot rečeno, številne zbirke, napolnjene tudi s pesmimi iz tistega časa.

Kolenčev izhodiščni odnos do sveta je v vsem njegovem literarnem delu romantičen, usmerjen k iskanju absolutnega; svet je, zlasti v svoji družbeni pojavnosti, daleč od avtorjeve predstave o tem, kakšen naj bi bil, zato izzove v njem pogosto revolt. Nasploh Kolenc skoraj ne pozna srednjih poti in umirjenosti, pač pa je njegov odnos do upesnjene vsebine takorekoč vedno strasten. Njegove pesmi pogosto delujejo kot vulkanski izbruh, včasih že kar patološko občutenega bremena, pogosto pa tudi jeze in gneva.

Zdi se, kot da za njegov ustvarjalni postopek ne velja formulacija Kajetana Koviča, «da dokler boli, ni trohej ne jamb» (t. j. pesem), torej misel, da se pesem rojeva iz ustvarjalne distance in discipline, če hoče zasijati kot poezija.

Kolenc se v svojem delu kaže v

nasprotju s tem kot izrazito impulzivni ustvarjalec, ki mora svojo bolečino in vsebino direktno izkričati v besedo. V besedo skuša - to pogosto eksplicitno izraža v svojih pesmih - ujeti resnico in lepoto. Vsi ti trije pojmi: beseda, resnica, lepota so mu nosilci absolutnih vrednot, pisanih z veliko začetnico. Verjame v moč besede in literature, toda le take, ki je prepojena s pristno vsebino iz ustvarjalčeve prsti in krvi.

Sokov globlje resnice življenja pa ne črpa le iz svojega »živega« življenja, ampak tudi iz iskanj zlasti besednih ustvarjalcev naše in svetovne književnosti, s katerimi na svojevrsten način komunicira in vibrira v pesmih, zbranih v zbirki *Žarčenja* (1995). Še pogosteje so mu vir miselnega presnavljanja sicer fizično mrtvi, a v njegovem spominu duhovno še kako živi ljudje. Meditacije z njimi in o njih je zbral v zbirki *Pogovor z mrtvimi* (1992). Lahko bi se celo reklo, da je smrt, ki je zaznamovala njegovo življenje že v mladosti s tem, da mu je še otroku vzela starše, osrednja os pesniškega snovanja. Mrtva mati mu v duhu žari s podeseterjeno močjo, mu senči in presvetljuje življenje, predvsem pa ostaja stalen vir človeškega in pesniškega spominjanja in premišljevanja, pogosto prežarjena že kar z mitičnimi razsežnostmi. Lahko bi celo rekli, da je Kolenc iz svoje mrtve matere oblikoval v pesmih svoj osebni človeški in pesniški mit.

Če so pesmi v zbirki *Pogovor z mrtvimi* spominjanja in premišljevanja o in ob bližnjih, ki so stopili v brezno večnega molka (ki pa se »živemu« pesniku kaže še kako zgovoren), pa se Kolenc v zadnji zbirki *Most med nevidnima bregovoma* (Erro Novo mesto, 1997) ukvarja s svojo »kratko večnostjo« (življenjem) na prehodu (mostu) z enega brega na drugega - na poti v molk večnosti.

Prvi od treh razdelkov v zbirki zaznamujeta predvsem dva ciklusa: *Zapiski iz bolniške sobe št. 13* in *Letni časi*, oba posvečena zdravnikoma,

prvi dr. Janezu Kramarju, drugi dr. Meti Novakovi. Oba ciklusa rasteta iz žive izkušnje doživljanja bližine smrti v bolniški sobi. Zlasti sugestiven je prvi cikel, pisan kot svojevrsten bolniški dnevnik v pesmih. (Nasploh je iz Kolenčevih pesmi pogosto čutiti dnevniško - doživljajsko in premišljevalsko dokumentarnost lastnega življenja.) Iz pesmi je čutiti živ in pristen utrip avtorja v nihanju med »črno nočjo« in »belim upom«, ki je zaznamovan s slutnjo »lesene prsti«, ko čuti, da je »jaz je (le še) praznega okvir«. Toda močnejši od smrtnega je klic: »Živi!«

Življenje znova »zadiši po brajdi«, trpka življenjska epizoda in cikel pa se končata z najlepšimi verzi v zbirki: ti sugestivno slikajo vrnitev iz okušanja sveta »razkrojene« brezčasnosti oziroma večnosti v svet časnosti, ki kljub vsemu ostaja naša edina kolikor toliko trdna oaza, na kateri uspevajo, rastejo in utripajo konkretne barve, vonji in glasovi našega edinega zanesljivega življenja:

Iz brezčasovja ura kaže spet - devet.

*In hči, a nova hči, se prismeji,
in ženi, novi ženi, glas drhti,
prijatelj, čisto drug, me z avtom
čaka,
kot da Pomlad me pelje v sva-
tovanje.*

*Po ulicah, ljudje in mesto, vse je
novo,
in manem si oči: kaj sem od
mrtvih vstal,
da svet, ljudi na novo bi
spoznal?*

Drugi cikel *Letni časi* je premišljevanje o preživelih bolniški epizodi, s hvaležnostjo do zdravnice, ki mu je pomagala ostati »v času«:

*In sadež na času -
moj topli spomin.*

(4.)
Topel spomin, kajti dana sta mu
radost in razkošje, da zori, da živi:
*Zorenje ... zorenje.
Ajdo dišim
in v hruški zorim
in točim se v krvi
trte izžete:
Živim!*

(5.)
Živi, toda z zavestjo, da napačen
udarec po tipkovnici na utripajočem
ekranu življenja lahko ugasne tudi
spomin. (6.)

V miselnem vzdušju in občutju
drsenja minut, sekund . . . pomladi,
poletja . . . misel znova (kot tolikokrat
že) zaplava k mrtvi materi:

*Povsod, povsod
soj sinje sledi,
kot da od nekod
me zro oči.*

*. . . si prišla (žanjica) pogledat,
če v meni pšenica zori?*

(Spomin)

V zavest o minljivosti pa udarja
še vrsta vprašanj, npr.:

*Kam se bo izgubila lepota,
ko bom odšel?*

(Samospraševanje)

Drugi (pretežno sonetni) razdelek
oziroma cikel *Pogovor pred mostom*
prinaša nadaljevanje samospraševanj
in samogovorov o moči in nemoči
dojeti življenje, večnost, neskon-
čnost, prinaša panteistično doživ-
ljanje boga kot »pojočega diha Vse-
ga«.

Napor dojeti sebe in svet, ju os-
misliti v sozvočju in harmoniji pa
ostaja neuresničen:

*Ne morem . . . Hočem . . . Nekaj
zadržuje.*

*Rad bi v umirjenje, a dvomov
peza,*

*bolj ko lovim se, globlje me pog-
reza,*

*bolj ko želim si . . . bolj mi vse je
tuje.*

(8.)

Cikel ob misli »čas drhti in molče
odšteva« izzveni v popolni črni
nemoči:

Vse se črni.

*Bolj črno od črnega
leze v oči . . .*

(18.)

In vendar zaključni razdelek z ne-
koliko paradoksalno zahvalo, ki pa
izraža avtorjevo veliko navezanost na
življenje; značilno sicer tudi za zbirko
kot celoto:

Življenje,

hvala za smrt,

ki me je pustila toplega.

(Hvala)

V verjetno najboljši pesmi zad-
njega razdelka le-ta izzveni v avtor-
jevi želji po umiritvi in udomljenju
v varnem domu sredi grozeče brez-
končnosti:

V sebi nosim

slast mesa,

vesolje prosim

za mir duha.

(...) brezkončnost prosim
za varen dom.

(V sebi nosim)

Zbirka Most med nevidnima bregovoma Janeza Kolencja izpričuje veliko navezanost na življenje v trenutku, ko človeku dihne za ovratnik hladen dih večnosti iz ust smrti, izraža zavedanje o bogastvu trenutkov, iz katerih je stkana naša kratka časovna večnost, predvsem pa izraža napor svojemu bivanju poiskati smi-

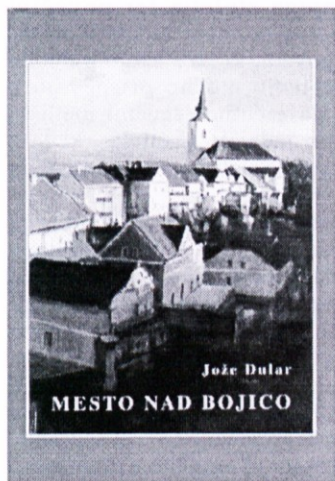
sel v labirintih lastnega duha in sveta.

V nekaterih pesmih je Janezu Kolencu poleg prepričljive razgrnitve svojih miselnih nihanj in iskanj uspelo ustvariti tudi besedne stvaritve, ki izžarevajo lepoto z močjo pristne poezije.

Vsekakor pa bo prava moč njegovih najboljših pesmi prišla do polnega izraza takrat, ko bodo ob gostejšem in kritičnejšem situ izbrane, skoncentrirane in pretehtano urejene v antologijskem izboru.

Tomaž Koncilija

MESTO NAD BOJICO JOŽETA DULARJA

V založništvu Dolenjskega lista je nedavno izšla nova knjiga dolenjsko-belokranjskega rojaka, pisatelja, pesnika in publicista Jožeta Dularja, ki je pred dvema letoma praznoval svojo osemdesetletnico in nekako v tistem času tudi spisal svojo, lahko bi rekli, romansirano kroniko Metlike - mesta nad Bojico, kjer živi in dela zadnjih pol stoletja.

Verjetno ni potrebno posebej omenjati Dularjeve leposlovne proze, ki je tematsko vpeta med rodno dolenjsko pokrajino ob Krki (Ljudje ob Krki, Krka umira, Krka pa teče dalje, Na drugi strani Krke) in Belo krajino (Udari na gúdalo, Jandre, Prošel je pisani vuzem idr.) in ki ob njegovi poeziji, številnih strokovnih izdajah ter obsežnem publicističnem prizadevanju predstavlja gotovo vrh Dularjevega ustvarjanja.

In zdaj k mestu nad Bojico. Dular v pripovedi zajame čas od sredine do konca 19. stoletja v Metliki in njeni bližnji in daljni okolici, pri čemer ostaja Metlika in njeni prebivalci vsekoli tisto središče, ki je na različne načine povezano z bližnjimi belokranjskimi kraji, Novim mestom, Ljubljano, Karlovcem ter celo z bosanskim Tešnjem in cesarskim Dunajem. Pred bralcem vstanejo ljudje iz mesa in krvi, od najzaslužnejših meščanov do tistih z dna družbene lestvice, posebnicev in revežev, ki jim je vsem pisatelj s prefinjeno natančnostjo kronista in na

drugi strani z umetelnim umetniškim peresom dal obilno mero človekosti, da lahko zaživijo vzeti iz zgodovine, arhivov, krstnih, poročnih, mrliških knjig in drugih dokumentov, zapisov in pisem, ki jih je avtor moral natančno preučiti za svoje delo.

Dular opisuje usode cele vrste oseb, med katerimi izstopajo metliški graščak Josip Savinšek z ženo Karolino, rojeno Pipitz, njuna hčerka Ida in sin Gustav, metliški župan Feliks Hess in njegova žena Antonija Wanka, plemenita Lenzenheim, zdravnik in kasnejši župan Ferdinand Salloker, zagreti narodnjak in poslanec Anton Navratil, metliški prošti od Vincenca Vovka do Danijela Terčka in Franja Dolgana, komendski oskrbnik Johann Kapelle, mnoge častitljive metliške dame in vdove, pa tudi preprosti ljudje, grajski konjar Jovo, mestni stražniki in celo posebneži - silaka Robas in kovač Rokel, čudaški Morat, ki je cvrl in jedel svinjska čreva, krovec Marincelj, ki si je kar sam s slamo povezal počeno glavo, in drugi. V pripoved Dular zajame tudi ljudi, ki so bili na kakršenkoli način povezani z Metliko: Janeza Trdino, ki je prijateljeval z Navratilom in poleg njega obiskoval tudi okoliške literarno navdahnjene župnike, nadalje Dunajčana Pipitza, ki je z ženo prihajal obiskovat hčerko Karolino Savinškovo in čigar zveze so pripomogle pri modernizaciji metliške požarne brambe, srbske Uskoke iz

Bojancev in Marindola, žumberške Vlahe, okoliške duhovnike, veleposestnike in karlovške oficirje, ki so radi zahajali v Metliko na čitalniške večere in zabave. Ne pozabi niti na slavna metliška kaplana, Friderika Barago, kasnejšega misijonarja med severnoameriškimi Indijanci, ki menda ni bil naklonjen pustnim norčijam, in Janeza Puharja, ki naj bi prav v metliškem župnišču izumil postopek fotografiranja na steklo.

Poleg zasebnega življenja teh ljudi, ki ga je Dular do določene mere umetniško preoblikoval in ga s tem približal bralcu, se srečujemo tudi z razgibanim družbenim in družabnim javnim življenjem v Metliki zadnjih petdesetih let preteklega stoletja, ki ga zaznamujejo predvsem ustanovitve prve narodne čitalnice, požarne brambe, nemškega pogovornega društva, prve dolenjske posojilnice in prvega kranjskega svilnega društva, nasprotja med narodnjaki in nemškutarji, politični problemi in narodnostno vprašanje v tedanji Avstriji in kasneje Avstro-Ogrski ter končno tudi narodni običaji ob različnih priložnostih in praznikih, ljudski shodi na romanjih in žegnanjih pri Treh farah, veselje v vinomerskih goricah pa še marsikaj.

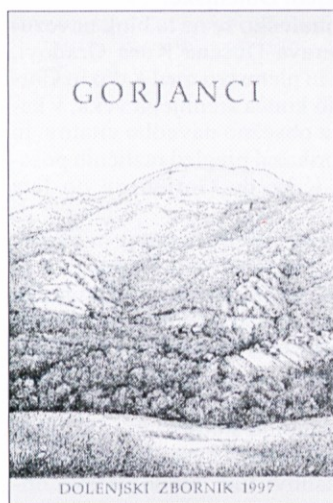
Zvrstno bi Dularjevo Mesto nad Bojico lahko opredelili kot kronikalno pripoved z zanimivo pripovedno tehniko, saj naj bi pisatelj zapisal zgodbe o nekdanjih Metličanih ter njihovem in svojem mestu po fiktivnem pripovedovanju gospe Antonije Wanke, plemenite Lenzenheim, prvič poročene Fux, drugič Hess, prvotne prebivalke hiše, v kateri sam prebiva danes, po več kot sto letih od opisanih dogodkov. Na ta način vzpostavi Dular hkrati povezavo s svojimi nekoč resnično živečimi someščani in na drugi strani distanco do upovedenega, kar se kaže v sicer ne prepogostih domišljajskih prizorih kramljanja ob čaju med gospo Antonijo in pisateljem, ki se ponavadi končajo z vdanim spoznanjem o minevanju vsega. Zdi se, da služijo ti nerealni prizori vsaj dvojemu; namreč prepuščajo določeno odgovornost in stališče okvirne pripovedovalčeve perspektive gospe Antoniji, ki je, če-

prav nekoč resnično živeča ženska, pravzaprav oseba iz knjige. Obenem pa so to mesta, kjer se lahko sprostiti tudi pisateljeva intimna razmišljanja o življenju, minevanju in smrti. Vtis vložene Antonijine pripovedi zbledi ponavadi ob naslednji poudarjeni inicialki, ko pisatelj hote ali nehote začne sam pisati zgodbo, te okrepljene velike začetnice pa so edina grafična znamenja, s katerimi zaznamuje nekakšne sklenjene epizode iz življenja Metlike in njenih prebivalcev, ki jih večasih diahrono, včasih sinhrono zлага eno poleg druge. Druga pomembna pripovedna tehnika pa je vključevanje citatov iz starih časopisov, dnevnikov, pisem, nagrobnikov ipd. v besedilo, kar podeljuje knjigi zadostno mero verodostojnosti.

Dularjev slog v Mestu nad Bojico odlikujejo izjemno bogata leksika, izvrsten posluš za jezik in besedje prejšnjega stoletja ter povečini kratke, navidez neprizadete in objektivne povedi, ki pa s svojo globoko čustvenostjo močno prispevajo k temu, da začutimo tedanji metliški utrip, in izdajajo pisatelja, ki je z vsem srcem navezan na te ljudi in kraje.

Mesto nad Bojico nima pravega literarnega junaka. Nihče ne izstopa tako, da bi temu morali posvetiti več pozornosti. Morda je najpretnesljivejša in še najbolj romaneskna zgodba o Savinškovi Idi, hčerki metliškega graščaka, ki se zaljubi v konjarja Jova, Uskoka iz srbskih Bojancev, pa ji domači preprečijo to "nezaslišano" ljubezen ter jo omožijo z domnevno odličnim huzarskim podporočnikom Laszлом Gergelyjem, ki pa Ido že od vsega začetka vara in celo pretepa, kar jo končno požene v samomor. Pač pa je junak mesto samo. Metlika, njene izbe, kjer se rojevajo, njene ulice, hiše in trgi, kjer živijo in umirajo, in zemlja na pokopališčih pri Treh farah in sv. Roku, kamor drug za drugim legajo njeni ljudje. Ta neogibni krog, ki mu nihče ne more ubežati in se mora konec koncev z njim pomiriti, se zdi rdeča nit Dularjeve pripovedi o mestu nad Bojico, knjige, ki je gotovo ne bodo vzeli v roke le Metličani in Belokranjci, ampak, upam, širše slovensko bralstvo.

GORJANCI - DOLENJSKI ZBORNIK 1997

Ob koncu avgusta 1997 je prišla iz tiskarskih in knjigoveških strojev nova knjiga iz zbirke Dolenjski zbornik, tokrat tematsko posvečena Gorjancem. Od ideje do uresničitve so res pretekla skoraj štiri leta, zato pa je rezultat dela tridesetih sodelujočih avtorjev nad vse zanimiva in pestra vsebina zbornika, ki v marsičem na novo ali z bistvenimi dopolnili k dosedanjemu poznavanju prikaže značilnosti in posebnosti naravne in kulturne dediščine Gorjancev, dežele Trdinovih bajk in povesti, gozdov, v katerih se skriva keltski škrat Taus, dolin in grebenov z obeh strani meje.

Ideja, ki nas je združevala, je ustrezna oblika in način zavarovanja in ohranjanja tega naravno tako dobro ohranjenega in pestrega ter kulturno tako povezanega in enotnega prostora, ki jo razumemo pod pojmom Krajski park Gorjanci. Taka oblika pravnega zavarovanja ima v sistemu razglašanja parkov vgrajene najbolj blage režime varovanja in ohranjanja naravne in kulturne dediščine. Ti omogočajo razvoj dejavnosti, ki so sprejemljive in usklajene z naravnim okoljem, saj ohranjajo pestrost in onemogočajo posege, ki so v nasprotju s tradicionalno rabo prostora.

Lahko rečemo, da je v nekem smislu ideja o krajinskem parku rasla iz kritike študije o razvojnih možnostih Gorjancev, ki je v Novem mestu nastajala v začetku devetdesetih let in ki je v svoji vsebini predstavljala prepotentne, za stopnjo ohranjenosti naravnega okolja in naravnih danosti prostora preveč agresivno načrtovane programe in z njimi povezane infrastrukturne in ostale objekte. Nekaterih kvalitet smo se tedaj že zavedali, še več jih je bilo potrebno raziskati in znanstveno utemeljiti. Tako je bilo glede zastavljene teme dodatno pregledana in prevrednotena vrsta arhivskih podatkov, opravljene so bile nekatere naravovarstvene raziskave, ki jih za območje Gorjancev doslej sploh nismo poznali, nastale so zanimive študije z arheološko, geografsko, umetnostno-zgodovinsko, etnološko in gospodarsko tematiko, ki bodo, v to sem prepričan, med bralci učvrstile zavest o

izjemnih kvalitetah, ki jih Gorjanci imajo, ne le za rekreativni turizem in planinstvo, ampak tudi za sonaravni in trajnostni razvoj nekaterih drugih dejavnosti.

Da smo projekt izpeljali od zamisli do objave člankov v knjigi, ki je pred nami, gre zahvala v prvi vrsti odzivu avtorjev - raziskovalcev, ki so se bodisi posebej ob tej priložnosti bodisi že dalj časa ukvarjali s tem prostorom. Finančni prispevek nekdanje stranke Zelenih Novega mesta je omogočil prve resne dogovore o izvedbi osnovnih terenskih raziskav, nadaljevanje in tisk pa so omogočile še finančne podpore Mestne občine Novo mesto iz fonda za raziskovalno dejavnost, Ministrstva za okolje in prostor ter sponzorski prispevki Dolenjske banke, Krke in Zavarovalnice Triglav. Slovenske tekste je lektoriral Peter Štefančič, prispevke hrvaških kolegov je prevedel prof. Jože Sever, povzetke sta v angleščino prevedla prof. Dragica Breščak in dr. Phil Mason, naslovnico je oblikovala Anđelka Fortuna, za oblikovanje prispevkov in računalniški prelom pa sta poskrbela Drago Rustja in Dolenjski list. Zbornik sta izdala in založila Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto in Dolenjska založba, natisnila pa ga je Tiskarna Novo mesto v nakladi 500 izvodov.

Naravnogeografske značilnosti Gorjancev je opisal Karel Natek, ki je posebej opozoril na temeljno posebnost tega območja v celotnem slovenskem prostoru, to je prepletenost panonskih in kraških pokrajinskih značilnosti, kakršnih drugod ni, k tem posebnostim pa je veliko prispeval tudi drugačen zgodovinski razvoj.

Angelca Rus je predstavila socio-geografske značilnosti območja Gorjancev, kjer je zlasti zanimiva primerjava podatkov o spremembah v zemljiskih kategorijah, gibanju prebivalstva in šolski izobrazbi. Ugotavlja, da je celotno območje demografsko ogroženo, obenem pa opozarja na razvojne možnosti, ki jih poleg turizma predstavlja tudi oživitve nekaterih tradicionalnih obrti in priridev, ki

so nekdanje imele velik pomen za to območje.

Sodobne procese v poseljenosti Podgorja (Gorjancev) obravnava Marjan Ravbar, ob tem pa opozarja na skrb pri urejanju prostora in oblikovanju naselij. France Drobne prikazuje Gorjance kot pomembno skladišče neoporečne podzemne vode. Celotno območje predstavlja veliko zalogo potencialno pitnih voda, zato je potrebno še pred detajlnimi raziskavami vpeljati načela preventivnega varstva, ki jih v članku posebej navaja. Na primerne načine upravljanja gozdov in ohranjanja naravne dediščine ter omejevanja neprimernih posegov opozarja Lojze Čampa v prispevku Gorjanski gozdovi. Avtor je velik poznavalec tega prostora, saj je bil že eden od nosilcev spominskega območja Žumberk - Gorjanci.

Do priprave zbornika je bila povsem neraziskana palinološka podoba Gorjancev. Na dveh močvirnih lokacijah, na Gorjanskem jezeru pri Miklavžu in v dolini Reke na Gorjancih, sta opravila vrtanje Metka Culiberg in Alojz Šercelj ter opisala pelodna diagrama, ki kažeta prevladujoče bukove gozdove v vseh obdobjih, ki jih vrtini obsegata, to je 400 - 500 let. Zanimiva je prisotnost peloda ajde, ki se je razširila iz Azije, k nam pa so jo verjetno prinesli Uskoki.

Predvsem nove so bile tudi raziskave ptic, ki jih je opravil Janez Gregori, in malih sesalcev na tem območju, ki jih je opravil Tomi Trilar. V zapisu Za ptiči po Gorjancih je Gregori prikazal zanimivo podobo ptičjega sveta, ki je ob popisu obsegal kar 72 vrst, od njih 44 vezanih na gozd. Sesalci (mammalia) Gorjancev štejejo 50 vrst, od katerih jih je kar 22 uvrščenih na rdeči seznam ogroženih sesalcev v Sloveniji. Posebej opozarja na največjo znano kolonijo južnega podkovnjaka, vrste netopirjev, ki živi v Kostanjeviški jami. Glede na njegovo naseljenost v jami in obdobje vzgoje mladičev bi kazalo razmišljati o omejitvi obiska in raziskav.

Arheološki blok predstavljajo članki Janeza Dularja Gorjanci v prvem tisočletju pred našim štetjem, Želimirja Škoberneta Budinjak, gradišče in grobišče iz starejše železne dobe, Danila Breščaka Gradec nad Mihovim in Zorana Gregla Rimska najdišča v Žumberku. V njih

je podan pregled naselitve Gorjancev in Žumberka od prazgodovine do zgodnjega srednjega veka. Arheološki podatki kažejo na tesno povezanost Gorjancev, tudi Žumberka, s področjem Dolenjske.

Kronološko se na ta blok navezuje razprava Dušana Kosa Gradovi, dvorci in plemstvo med Krko in Gorjanci do konca srednjega veka, v kateri je z obsežno navedbo citatov in virov prikazal pregled različnih posesti od Krke do Gorjancev do leta 1500.

O kostanjeviški opatiji in pleterški kartuziji ter njuni posesti in pravicah na Gorjancih in v Žumberku piše največji strokovnjak za to področje slovenske zgodovine in arhivistike, prof. Jože Mlinarič. Njegov zgoščen tekst temelji na izvrstnem poznavanju in študiju virov, ki jih je temeljito obdelal in za obe samostanski ustanovi tudi monografsko objavil.

Zgodovinski del zbornika zaokrožata gospodarski razpravi Staneta Grande Življenje v Podgorju v prvi polovici 19. stoletja in Ivica Križ Soseski Šentjernej in Vrhpolje v prvi tretjini 19. stoletja, sledita pa članka Miloša Jakopa Steklarna na Gorjancih in Tadeja Brateta Gozdne železnice na Gorjancih. Oba vpeljeta v čas zgodnjega razvoja posameznih industrijskih panog, v tem primeru steklarstva, bolje glažutarstva, in lesno predelovalne industrije.

Od cerkva na območju Gorjancev so v zborniku obdelane tri. Damjan Lapajne piše o obnovitvenih delih na ruševinah cerkve sv. Ilije, ki jo le nekaj metrov in državna meja loči od cerkve sv. Jere na Trdinovem vrhu. O njenem zgodovinskem razvoju in pomenu, omembah v vizitacijskih zapisnikih kakor tudi o času njenega propada in zaščitnih delih na ruševinah, ki so bila opravljena v letih 1992 in 1993, piše Marinka Dražumerič. Robert Peskar je pripravil študijo Gotska poslikava Miklavževe cerkve nad Pangrč Grmom. V njej je najprej orisal stavbno zgodovino cerkve, nato pa obravnaval obe fazi poslikave in prizore pasijona.

Prispevek Aleksandre Muraj je naslednji, ki govori o hrvaški strani Gorjancev, torej o Žumberku. Članek Žumberk - paradirna ruralnost je zgrajen na dolgoletnem opazovanju, ki ga je avtorica izvajala v tem predelu od šestdesetih let dalje in temelji

na treh osnovnih značilnostih: ruralnih vaških naseljih, kmečkem gospodarstvu in družbenih relacijah v skupnosti. Irena Rožman je z Analizo porodne moči v nekdanji občini Brusnice 1900 - 1945 odprla doslej redko obravnavano področje v etnologiji, sledi pa etnomuzikološka skica vasi Oštrc O zvoku pod Opatovo goro izpod peresa Igorja Cvetka.

Slediti velja tudi zapisu Borisa Paternuja Trdino bo treba brati znova. Vsaka doba je tega pisatelja brala po svoje. Najprej Fran Levec, ki je bajke objavljaval v Ljubljanskem zvonu, nato Ivan Cankar, ki je v Trdinovih tekstih ločil kvalitetna, literarno zanimiva dela od pokmetene domačijske književnosti, in nato Anton Mahnič, ki je v teh delih videl "kloako, v katero se zliva vse, kar se da misliti najbolj ostudnega in kosmatega..."

Zaključni prispevki v zborniku, to so članki Vladimirja Jagariča Planinstvo na Gorjancih, Janeza Pence Spoštljivo stopanje po naravnih poteh, Željka Štahana Naravni park Žumberk in Samoborsko gorje, predstavitev naravne in kulturne dediščine Gorjancev, ki je skupno delo več avtorjev z Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, smiselno uvedejo zadnjega, v katerem se Andrej Hudoklin sprašuje: Gorjanci - Krajinski park? Odgovor je seveda da! Gorjanci z vso svojo pestrostjo flore in favne, naravne in kulturne dediščine, svojega gospodarskega potenciala, ki ga je potrebno usklajevati in podrežati varstvenim principom, vsekakor potrebujejo in zaslužijo zavarovanje v kategoriji "krajinski park". Tak odgovor je, potem ko preberete prispevke v Zborniku, povsem logičen.

Franci Šali **NOVOSTI DOLENJSKE ZALOŽBE**

Ignac Kamenik POPOTOVANJE GOSTAČA GREGORJA Utva, 26. knjiga

Pravzaprav Dolenjska založba z romanom *Popotovanje gostača Gregorja* sklepa pred petimi leti začeto prizadevanje, da izda trilogijo Ignaca Kamenika, ki jo tvorijo poleg že navedenega dela še nadaljevanji *Jutro novega dne* in *Sledi preklanih sivin*. Slednji sta bili natisnjeni leta 1993 oziroma 1996. Vsekakor malce nenavadna pot do cilja, kar po svoje razodeva razmere, v katerih je morala založnica projekt uresničevati. Državne podpore ni bilo, le solidarnost nekaterih štajerskih in koroških občin ji je dajala toliko moči, da je bilo moč obvladati vse grafične stroške.

Ignac Kamenik res ni pisatelj, ki bi rinil s komolci v ospredje, vendar s tem, ko je in kakor je v svojih treh delih slovenskemu bralcu približal novejši čas oziroma obdobje med obema velikima vojnama in povojni utrip skoraj do konca socializma na Slovenskem, še posebej tamkaj pod Pohorjem, na Koroškem in Štajerskem, bo v sodobni slovenski literaturi vse bolj razviden ne le kot pričevalec duha in manir slovenske social-

ne in politične scene, pač pa tudi kot izreden izpovedovalec človekove težnje, da živi svoje življenje svobodno, odgovorno - po svoji vesti.

V gostaču Gregorju oziroma v Gregorju, ki je osrednja osebnost v vseh treh omenjenih delih, je prepoznati osebno življenjsko izkustvo avtorja - torej Ignaca Kamenika. Trilogija je pravzaprav njegova romansirana življenjska cesta - vse od prazračeta, otroštva, mladosti do zrelosti in starosti. Ljudje z njim in ob njem imajo pač svoje mesto, kakršnega so osmislili in zapustili v njegovi duševnosti. Čas njegovega otroštva in zorenja je zajet v prvi knjigi, *Popotovanje gostača Gregorja*; prihod iz partizanov, mladostno prebujanje ljubezni, povojni politični in kulturni aktivizem in razkol z njim je zajet v drugi knjigi, *Jutro novega dne*, v tretji, *Sledi preklanih sivin*, pa je zaobjeta njegova intelektualna in etična drža, ko mu resnico življenja izpolnjuje boj za človekovo dostojanstvo in osebno duhovno svobodo, in mu je bolj malo mar tisto, kar hoče

politika ali pa kar se kaže kot plehko potrošniško užitekstvo. Seveda ga na koncu prav takšno življenje stre in brene v kot. Čeprav ima dom, je v njem brezdomec, čeprav ima družico, je sam in s sabo in izven vsega socialnega dogajanja. Izgorel je svoj ogenj, pod pepelom še zadnji živi ogorek usiha, krepeni, se seseda vase. Vse to se dogaja v zadnjem romanu trilogije, Sledi preklanih sivin, potem ko z ženo zgradita svojo hišo/nedom, ko tragično zgubi sestro, in ni več sposoben opravljati svojega gledališkega dramaturškega dela. V tem, prvem romanu trilogije, ki pa je izšel kot zadnji, pa je zajet čas njegovega otroštva in šolanja ter prve ljubezni, ki mu je usojena za vse življenje. Tu Gregor deli usodo svoje družine in takratnih političnih razmer. Mati drži družino vkup in stori vse, da bi pomagala možu/očetu v prizadevanju, da se kot državni uradnik/obmejni carinik nekam prerine s poštenim in vestnim delom, kar seveda raznim špekulantom, ki jim stopa na prste, ni prav. Pa še naprednjak, sokolaš, je bil povrh vsega. Zato se morajo večkrat seliti po kazni, a očetu nazadnje le uspe in celo svoj dom/hišo si zgradijo. Gregor nima lahke poti do izobrazbe, celo da bo misijonar, mora podpisati, da mu je olajšano bivanje v Ljubljani, a pretolče se in bi končal študije, da ni vse skupaj pretrgala krvava druga svetovna morija.

Njegovo blodno spominjanje svojega partizanstva, skoraj čudežne ozdravitve po zaslugi materine nege, zagnano mladostno mladinsko kulturno agitpropovstvo, ki je ljudem po vaseh prinašalo vsaj malo sprostitev in duhovne vedrine, ljubezen in

odhod na študij slavistike v Ljubljano je zajeto v drugi knjigi, Jutro novega dne. To je čas, ko mladi Gregor odkriva zlaganost in pogubnost eno-umne pritlehne politike, ki duši življenjskost, duhovno raznolikost. Z občuti, da so ljudje od nje prizadeti, večkrat ponižani na gole izvrševalce, pokorneže ideološke volje, kar ga vse bolj vznemirja in žene v opreko z njo.

Kot človek, ki zna in hoče misliti, presoja in ukrepati s svojo glavo, po meri človečnosti in pripadnosti stoletnim narodnim težnjam Slovencev, začne svojo profesuro med mladimi gimnazijci na Ravnah, kjer redči sivine, razpira mladim občutek za svobodomiselnost, samostojno mišljenje in etično držo, da ga od tod neljube razmere preženejo, jo potem nadaljuje, že bolj umirjen in že malce zagrenjen, a še zmeraj zagnan, v podeželski Slovenski Bistrici, kjer si ustvari tudi družino in od koder ga usoda, ki jo uravnava tudi njegova žena, potegne v gledališki Maribor, kar vse je že zgodba romana Sledi preklanih sivin. O drugem romanu sta spremni besedi napisala dr. France Zadavec in dr. Marjana Kobe, ki je svoje misli posvetila tudi tretjemu, to je zadnjemu delu trilogije, upajoč, da bo založba izdala tudi njen prvi del, ker so prav v njem, kakor pravi, globlje zarisane temeljne vsebine Kamenikove literature. Te pa naj bi bile ... problem POTI/POTOVANJA kot prisposodbe življenja, ... zamotanost razmerja med človekovo INTIMO in DRUŽBENIM ANGAŽMAJEM ... ter eksistencialna stiska ... občutek gostajstva kot nasprotju DOMU, ki je ... eno najpomembnejših plasti ... Kamenikove trilogije.

KULTURNO IN PROSVETNO DELO ŽENSK MED NOB (več avtoric, avtorjev) Zunaj zbirk

Vzvratno ogledalo zavesti, spomin, nam pokaže štiri knjižice, in sicer Dobrnič ob 50-letnici I. kongresa Slovenske protifašistične ženske zveze - prvi zvezek (1993) in drugi zvezek (1994), Delo žensk na zdravstvenem in socialnem področju v NOB (1996), Kulturno in prosvetno delovanje žensk v NOB (1997).

Slednja natisnjenska je še tako blizu zdajšnjosti, komaj dva meseca je preteklo od njenega promocijskega krsta, da je tole pisanje o njej prvo v revialnih beležkah. Le dnevno časopisje ji je namenilo nekaj vrstic in seveda novomeški TV kanal.

Čeprav je brošurica na videz "srednjerasla" - ne tanka ne debela - z osemdesetimi stranmi, je po svoji notrini vse prej kot drobnica. Bralcu namreč razodeva obilo živih, neposrednih vesti o tem, kaj so ženske kot posameznice počenjale v NOB na področju kulture in prosvete - same ali skupaj z moškimi. Knjižica je torej dragocen vir osebnih pričevanj sedemnajstih žensk o njihovem kulturno-prosvetnem delu in delu drugih spominjanih žensk, ko se je bilo treba Slovencem skozi neizprosno spopad prisvojiti pravico do obstoja in enakopravnosti na tleh Evrope. Nekaj pričevanj o tem so prispevali tudi trije moški, Bogdan Osolnik s svojim uvodnim prispevkom Kulturno prosvetno delovanje žensk v NOB, Ciril Cvetko z besedo o komornem zboru SNG takrat in Štefan Suhi z opisom svojega kulturnega dela/sodelovanja z ženskami; ne gre pa prezreti tudi bibliografskega prispevka Ike Pečan o ženskem odporiškem tisku. Vse druge prispevke bi lahko razvrstili v dva temeljna razdelka: delo žensk v umetnosti in propagandi ter delo žensk v partizanskem šolstvu.

Na dlani je, da je partizanski svinčeni boj sobojevala in plemenitila ljudska in profesionalna umetniška tvornost. V tem pogledu so se v njem ohranjale, razvijale in utrjevale kali vseh umetnosti - od literature, glasbe, likovništva do gledališča, plesa, fotografije in filma, čeprav slednji (film) zgolj v takrat možni dokumen-

tarni podobi. Pričevanja Milene Bakšc, Nade Dragan, Rape Šuklje, Zore Konjajev, Alenke Gerlovič, Mare Kralj, Ivanke Mežan, Marije Vidmar-Suhy, Vere Hreščak-Bebler so izredno plastična - polna osebnih doživetij. Ne vzemo le marsikaj o tem, kako so se spočenjale posamezna dela, ampak tudi to, kako so nastajale in delovale posamezne umetniške skupine oziroma kulturne institucije. Omenim naj še prispevek Mare Rupene-Osolnik, Zime Verščaj in Marije Javornik-Simčič o nastajanju in delovanju ženskega tiska ter o "šolanju" bodočih novinarjev, strojepisk in stenografinj. Povsod je bilo pač treba izrabiti obstoječe znanje in narojevati novo/nov kader, še zlasti pa poskrbeti za tiskano besedo, za duhovno prevlado resnice o partizanskem boju za svobodo in boljše življenje, kar je celovito utelovljala Osvobodilna fronta slovenskega naroda.

Enako pomemben, čeprav avtorsko skromnejši, je v knjižici razdelek o partizanskem šolstvu. O tem spregovore Slavica Pavlič, ki oriše to šolstvo nasploh, in pa Olga Ravbar ter Ivanka Križnar, ki se spominjata svojega učiteljstva na Primorskem oziroma na Gorenjskem v okolici Kroke. Posebej kaže opozoriti na obilico slik o kulturno-prosvetnem delovanju žensk v narodnoosvobodilnem boju, na umetniško sliko na naslovnici slikarke Therese de Groot, rojene Zinke Haider-Babi, ter na številne pesmi žensk, ki so nastale v letih 1941 - 1945, bodisi v partizanih bodisi v zaledju ali pa v zaporih, taboriščih in izgnanstvu - skoraj vse pa so vzete iz štirih zajetnih knjig Slovensko pesništvo upora 1941 - 1945, katerih urednik je dr. Boris Paternu, in so, razen prve, izšle pri Dolenjski založbi. Te pesmi izpričujejo srčno resnico boja za svobodo, ki pove, kako boleč, trpeč, pa vendar upanja poln je bil ta svinčeni čas - po eni strani do skrajnosti razčlovečen, po drugi strani pa ves srčen in toplih dlani ter žrtvovanja.

Želeti je, da bi to ne bila zadnja tovrstna knjižica v spomin na "ženski" Dobrnič.

Študijski krožki so oblika izobraževanja, ki vključujejo ljudi različnih starosti in poklicev, čeprav so bili prvotno namenjeni zlasti starejši populaciji. Najprej so se začeli razvijati na Švedskem. V različnih oblikah so poznani po vsej Evropi in svetu. Projekt študijskih krožkov je stekel v Sloveniji v letu 1992, ko je bilo prvo izobraževanje vodij in mentorjev. Ti delujejo pod okriljem Andragoškega centra Slovenije, na lokalnem nivoju pa v okviru ljudskih univerz ali drugih izobraževalnih ustanov. V Črnomlju je lokalni organizator krožkov Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj.

Lokalni vodje in mentorji krožkov morajo predhodno opraviti poseben tečaj, kjer pridobijo ustrezna znanja za delo z ljudmi, kot so n. pr. oblike in načini vodenja, motiviranje, organizacija dela v krožku in drugo. Vloga mentorja v krožku je, da povezuje in usmerja znanja v določeno aktivnost, ki bo pripeljala do željenega cilja. Cilj vsakega krožka mora biti, da je pridobljeno znanje tudi koristno uporabljeno. V njem si člani predvsem dopolnjujejo znanje, ugotavljajo nove interese, iščejo poti reševanja problemov z namenom, da dosežejo končni cilj delovanja krožka. Krožki so torej namenjeni razvijanju ustvarjalnosti na katerem koli področju, ki si ga člani izberejo. Udeležba je povsem prostovoljna. Delo se razvija in dopolnjuje, skladno z interesi članov. Program dela v krožku tako nastaja nevsiljivo, ni vnaprej začrtan in opredeljen do potankosti. To seveda ne pomeni, da se člani zberejo kar tako. Okvirno zasnovano oz. program dela in cilj je dolžan pripraviti mentor, metode in oblike dela pa nastajajo postopno. Tu ni vnaprej danega števila ur, ne imen predavateljev, ne njihovih tem, kajti študijski krožek ni tečaj in na koncu ni ne izpitov ne testov.

Študijski krožki so v bistvu sociokulturna animacija ljudi, da nekaj naredijo, da si dopolnijo znanje ali osvojijo novo znanje. Študijski krožek mora imeti zelo konkretne cilje in deluje po načelu "doing by learning, learning by doing". Rezultat uspešnega krožka je zadovoljstvo čla-

nov, da so se nekaj naučili oz. naredili.

V Sloveniji je v lanskem letu delovalo 114 krožkov, vanje je bilo vključenih 1200 oseb.

V letu 1993 sem opravila omenjeni tečaj za vodenje študijskih krožkov in leta 1995 pričela z mentorstvom študijskega krožka z naslovom *Prehrana v Velikem Nerajcu*. Krožek je bil torej zasnovan tematsko. Temo sem določila sama. Zakaj sem se odločila za takšno temo? Kakor ponavadi vsaki odločitvi botruje splet okoliščin, tako je tudi tej. V obdobju od leta 1992 do 1995 sem se kot referentka za kulturo v tedanji občinski upravi zelo pogosto srečevala s problematiko naravne in kulturne dediščine. Tako sem bila tudi seznanjena s problemi Krajinskega parka Lahinja. Park so pričeli tedaj kar precej številčno obiskovati razni izletniki, pojavljati se je pričela ponudba hrane. To pa je pomembno tako zaradi lačnih in žejnih popotnikov kot zaradi dodatnega zasluzka domačinov. Ponudba naj bi tudi temeljila na tradicionalni domači hrani, navsezadnje iščejo popotniki vedno neke posebnosti ali preprosto nekaj drugega, kot imajo doma, sami pa smo dolžni ohranjati svoje izročilo, saj sodi tudi hrana v sklop naše dediščine. Tako se je nekako kar sama ponudila tema za študijski krožek: raziščimo tradicionalno hrano v parku Lahinja, saj prav gotovo potrebujemo takšno gradivo zaradi opisanih razlogov. Zaradi lažjega dela, se pravi lažjega sestajanja članic krožka, sem izbrala največjo vas, ki sicer ne leži v samem parku, je pa tik ob robu in s parkom dejansko življenjsko povezana (kmetje imajo njive in travnike v parku, vas je eno od vstopnih mest v park). V delo krožka se je vključilo šest članic. Cilj je bil zbrati čimveč podatkov o hrani in objava gradiva v posebni publikaciji. Delo je potekalo na sestankih v obliki pogovorov, članice so doma pripravljale zapiske o hrani ter navadah in običajih, spraševali smo vaščane, zbirali stare fotografije. Študijski krožek je zbral veliko podatkov, in sicer: o pridobivanju in o vrstah hrane skozi delovno in praznično leto, ob življenjskih mejnikih,

o nakupih in prodaji, o kuhinjah in njihovi opremi, o shranjevanju in odnosu do hrane itd. Krožek je imel doslej 17 srečanj. Sestajali smo se pri dveh članicah na domu. V začetku oktobra smo pripravili predstavitev svojega dela z manjšo razstavo jedi v informacijskem centru parka, ki je v stari hiši sredi vasi.

Delo je bilo vselej sproščeno, ob prijetnem vzdušju v domačem okolju. Pomembno pri tem je, da so članice bolj poglobljeno in celoviteje spoznavale dediščino svojega kraja, vsaka pa je k tej celoti prispevala svoj del. Pozitivno so pričele vrednotiti svojo dediščino, dejansko svojo lastno kuhinjo in kuhinjo svojih mater. Marsikaj se jim prej ni zdelo dovolj pomembno. Ni bilo redko prepričanje, da drugod boljše kuhajo, da imajo veliko različnih jedi, da sami nimajo nič posebnega. Na koncu pa smo vendar-

le o tem "nič posebnem" zbrali podatke za celo knjigo. Tako se je počasi krepil občutek za vrednotenje tega, kar imamo doma, da velja popotniku ponuditi to, kar kuhamo in pripravljamo sicer sami zase danes ali pa so kuhale naše stare matere, popotniki pa naj kar sami ocenijo, v čem smo posebni. Ta spoznanja se pri dejanski ponudbi hrane obiskovalcem parka že s pridom uporabljajo.

Študijski krožek Prehrana v Velikem Nerajcu je primer, kako se da tudi tako spodbuditi ljudi, da se sami nekaj naučijo in nekaj naredijo. Rezultati pa ne bodo koristili samo tem vaščankam, ki so bile vanj vključene, ampak vsemu kraju in širše. Sama sem izpolnila svoj cilj, da poskušam nekaj dati kraju, ob tem pa sem si pridobila dragocene praktične izkušnje pri vodenju krožka in veliko znanja o belokranjski kuhinji.

Marjan Dvornik

NOVOMEŠKA SEVERNA MAGISTRALA

Stroka ali politika

Devetdeseta leta so prinesla v razvoju prometnic v naši občini, predvsem pa v samem mestu, vrsto izboljšav, ki jih sprejemamo nekako samoumevno. Izgradnja Šmihelskega mostu je preusmerila promet iz mestnega jedra, posodobitev magistralne ceste, sedaj Seidlove, pa je s postavitvijo semaforjev in z razširitvijo vozišča bistveno povečala pretočnost. Niti pomisliti si ne upam, kako bi danes tekel promet brez vsega tega. A čas narekuje nove zahteve. Dnevna migracija se tudi zaradi novih delovnih mest in oblikovanja novih trgovinskih središč povečuje. Ponovno se odpirajo pred leti utečene transportne poti. Uporabnike naših cest ni potrebno prepričevati, da je prometna zagata vsak dan večja, nekoliko težje pa je to v Ljubljani. V času dela na Ministrstvu za promet in zveze sem podprl program potrebnih ukrepov, ki jih je predlagala občinska uprava v Novem mestu. V zadnjih dveh letih smo pripravili vrsto dokumentov, odkupovali zemljišča, pridobili delno gradbeno dovoljenje za most pri Cestnem podjetju v Bučni vasi, vzpostavili proračunsko postavko in izvedli razpis za izbor izvajalca. Ta projekt je tesno navezan na celovito re-

ševanje prometnih tokov in usklajen z bodočo gradnjo avtoceste, ki se danes žal že kar preveč umika v konec naslednjega desetletja. Prav tako je predstavitev mestne magistrale skladna z izhodišči urbanističnih zasnov.

Prometna infrastruktura Mestne občine Novo mesto se je vedno razvijala s časovnim zaostankom glede na razvoj prometnih tokov, razen konec petdesetih let, ko je bila zgrajena t.i. "avtocesta bratstva in enotnosti". 40 let po njeni izgradnji lahko mirno trdimo, da je bila ta cesta okno v svet za ambiciozne dolejnjske gospodarstvenike, ki so razvili industrijo, ki uspešno premaguje tudi take pretese, kot je prestrukturiranje po popolni zamenjavi trgov, in še vedno ustvarja 17-odstotni delež slovenskega izvoza. Država in njeni uradniki pa kot da tega nočejo videti. Kokoš, ki nese zlata jajca - v državni proračun plačuje trikrat več, kot ji država mačehovsko vrača - ne bi smeli pustiti hirati. A to niti ne bi bilo tako kritično, če ne bi zaostajanje v razvoju cestnih povezav že ta trenutek močno povečevalo transportne stroške našim podjetjem in onemogočalo snovanje sodobnih, racionalnih in ekološko sprejemljivejših rešitev:

uvredbo javnega potniškega prometa, varovanje mestnega središča pred težkim transportom in učinkovito urejanje mirujočega prometa. V sedanjih razmerah, denimo, se sploh ni smiselno truditi za povečevanje kolesarskega prometa, saj je na edini cesti, ki prihaja s severne strani, prek 21.000 vozil dnevno. Da bi šolarje v takih razmerah posadili na kolesa? Ne, hvala! Zgled, ki ga dajejo nekatere države, kot sta Nizozemska in Velika Britanija, tako ostaja do izgradnje razbremenilnega sistema cest le teoretični razmislek.

Prostorski dokumenti so že pred več leti jasno opredelili, da je treba težki promet in vse dejavnosti, ki so z njim povezane, umakniti iz ožjega območja mesta. Potrpežljivost uporabnikov je dosegla vrelišče in sedaj je resnično zadnji čas za dejanja.

Okrogla miza, ki jo je julija letos pripravilo Društvo za ceste, je prikazala resnično sliko razmer, njen namen pa je bil tudi, da spodbudi odgovorne politike v vladi in strokovne službe, da bi resno in hitro reševali naloge, ki so v državni pristojnosti. Lokalna skupnost je že doslej pokazala izjemno veliko volje za sodelovanje, saj je s svojim angažiranjem nevtralizirala večino problemov, ki v drugih okoljih zavlečejo izvajanje gradnje cest za več let.

Doslej opravljeno delo obsega več pomembnih dokumentov. V prvi vrsti bi omenil primerjavo variant projektnih rešitev z vidika investicijskih stroškov, ki je omogočila, da je bilo izbrano izvennivojsko križanje z železnico s premostitvijo in ne s predorom in grobim posegom v strugo potoka. Drug dokument, ki odgovarja na dileme o upravičenosti gradnje, je izračun ekonomske učinkovitosti. V izdelavi je bil skoraj celo leto in po nekajkratni reviziji tudi usklajen do te mere, da povzema vse bistvene elemente.

V obravnavo investicijskih stroškov smo vnesli:

Reševanje tehničnih vprašanj Mirnopoške ceste R-331 v Bršljinu, to je potrebne rekonstrukcije ceste z mostom preko potoka Bezgavšek, ki predstavlja hud prometni zamašek za težke tovornjake, ki morajo priti do Češče vasi, kjer opravljajo špediterska in carinska opravila. Teh vozil je dnevno do 100, pretežno v dopoldanskem času, kar redno povzroča prometne zastoje.

Sedanje nivojsko križanje z železnico je drugi moteči element v prometu. Meritve so pokazale, da so podnevi zapornice spuščene 32 minut na uro. Glede na sedanjo prometno obremenitev, ki znaša na regionalni cesti preko 11.000 vozil dnevno, so izgube uporabnikov ceste zelo velike. Z izgradnjo povezave med Ljubljansko cesto M-4 v Veliki Bučni vasi in Mirnopoško cesto R-331 pri Muhaberju bo mogoče ta prehod zapreti in s tem pridobiti dragocen prostor za razvoj podjetništva ob progi.

Gradnja severne magistrale je pomembna tudi za učinkovito delo dveh državnih institucij: vojašnice v okviru Ministrstva za obrambo in nove policijske postaje v okviru Ministrstva za notranje zadeve, ki s to izgradnjo bistveno izboljšata sposobnost ukrepanja. Celo več, ta cesta je pogoj za njuno učinkovitost.

Izgradnja ceste pomeni vzpostavitev možnega obvoza pri gradnji avtoceste vsaj za osebna vozila. Priključek na bodočo avtocesto severno od Mačkoveca bo s povezavo na severno magistralo razdeljeval ciljni promet mimo mestnega jedra.

Tretji dokument, ki je bil izdelan v tem času, je Prometna študija Novega mesta, ki jo je naročila občina skupaj z Direkcijo Republike Slovenije za ceste. V veliki meri predstavljajo njeni rezultati presenečenje predvsem za državne uradnike, ki so doslej uporabljali pri analizi bistveno nižje podatke o dnevnem prometu. V izračunu ekonomske upravičenosti je bilo upoštevano povprečno 13.000 vozil dnevno na Ljubljanski cesti na območju Velike Bučne vasi, prometna analiza pa je pokazala, da je na delu bodočega križišča že danes preko 19.000 vozil in na delu pred Šmihelskim mostom preko 21.000. Če upoštevam, da je izračun ekonomske učinkovitosti že sedaj dal vrednost preko 18 odstotkov, bi z resničnimi izhodiščinimi podatki ta rezultat bil preko 26 odstotkov, kar praktično pomeni, da se po izračunani vrednosti investicija povrne v 5,5 leta, po resnični prometni obremenitvi pa prej kot v štirih letih.

Strokovnim izhodiščem res ni kaj dodati. Na potezi je država! Na podlagi zakona o javnih naročilih mora minister v imenu investitorja podpisati investicijski program, ki je osnova za izvedbo gradnje. Ključni del

tega elaborata je usklajena dinamika financiranja. Za ponazoritev naj povem, da ima ministrstvo za promet za investicije in investicijsko vzdrževanje cest predvideno v tem letu več kot 11 milijard tolarjev. V novomeški občini je 2,74 odstotka državnih cest, kar bi po zgolj teoretičnem modelu, da so ceste po Sloveniji povsod enako slabe, moralo omogočiti letno dinamiko zagotovljenih sredstev v višini več kot 300 milijonov tolarjev. Če pa upoštevam, da je to istočasno tudi glavna povezovalna smer za Belo krajino in Reški zaliv v turistični sezoni, bi ta sredstva morala biti vsaj 25 odstotkov večja. Že prva vrednost omogoča, da je prva faza zgrajena v dveh letih, celotna severna magistrala pa v petih letih. To pa je skrajni rok, da ulovimo začetek gradnje avtoceste, s čimer vnaprej preprečimo prometni kaos.

Na koncu moram posebej pouda-

riti, da bo severna magistrala je v prvi vrsti razbremenilna cesta in bo z dolgoročno preusmeritvijo prometa in navezavo na bodočo avtocesto prestrukturirala prometne tokove tako, da bo mogoče zastaviti razvoj mesta veliko bolj smotno in prijazno do prebivalcev.

Magistralne ceste so v državni pristojnosti in pričakujemo samo to, da država reši svoj problem, mi bomo svoje prav gotovo veliko hitreje.

Na vrsti sta torej politika in država. Bo zaradi političnih ambicij ta projekt žrtvovan? Ali si upa sedanja oblast prevzeti politično odgovornost za neizvedbo gradnje?

Podnaslov tega prispevka ni napisan v prazno, saj že prihajajo glasovi, da bodo razpis razveljavili in ponovno začeli usklajevati dogovore, ki so že dosegli konsenz. Želim si, da bi čas moje dvome zavrnil.

Boris Ziherl

TELEKOM SLOVENIJE SE SPREMINJA

Telekom Slovenije je bil kot samostojno podjetje ustanovljen na začetku leta 1995 po razcepitvi nekdanjega PTT-ja na dva dela - na Pošto in Telekom. Samostojen se dosti lažje prilagaja spremembam, ki so posebej na področju telekomunikacij zelo velike. Najprej je določil načine in načela svojega delovanja ter si oblikoval svojo lastno podjetniško filozofijo in vizijo. To v spremenjenih okoliščinah delovanja, ko se še zlasti po sprejetju slovenskega zakona o telekomunikacijah odpira trg telekomunikacijskih storitev, ni bila lahka naloga. V tem obdobju se je Telekom Slovenije začel usmerjati iz storitveno-tehničnega podjetja v sodobno korporacijo nacionalnega pomena, usmerjeno k uporabnikom.

Najpomembnejša naloga Telekoma Slovenije je priprava za učinkovito poslovanje v konkurenčnem okolju. Zaradi tega se je lotil pospešene gradnje telekomunikacijske infrastrukture, predvsem na območjih, kjer je zaenkrat še preslabo razvita. Kot nacionalni operater telekomunikacij mora poskrbeti za enakomeren in skladen razvoj na območju celotne Slovenije. Druga pomembna naloga je digitalizacija omrežja, ki pomembno vpliva na kako-

vost storitev. Nanjo sta vezana tudi dopolnjevanje in uvedba novih, sodobnih telekomunikacijskih omrežij in storitev, ki jih omogoča sodobna telekomunikacijska tehnologija. Uporabniku je treba zagotoviti celovito ponudbo vseh telekomunikacijskih storitev.

V spreminjajočih se razmerah na trgu telekomunikacijskih storitev poteka tudi proces lastninjenja Telekoma Slovenije in preoblikovanja v javno podjetje v delu, v katerem bo ohranil monopol do konca leta 2000. Končan bo še letos. Kot delniška družba bo Telekom Slovenije glede na svoj položaj in gospodarsko moč postal zanimivejši za domače in tuje investitorje. Telekomunikacije nasploh veljajo za izjemno obetavno dejavnost, ki prinaša zanesljive in visoke dobičke.

Do konca leta 2000 v vsako gospodinjstvo telefon

Od osamosvojitve Slovenije pa do danes je bil v razvoju telekomunikacij narejen ogromen korak naprej - večji kot prej v dolgih desetletjih. Vgrajene zmogljivosti in število vključenih telefonov so se v tem obdobju povečali za dobro tretjino. Zmogljivost telefonskih central naša že skoraj devetsto tisoč priključenih

točk. Sedemdeset odstotkov central je že digitaliziranih, preostale pa bodo v naslednjih dveh do treh letih.

Izkoriščenost central je več kot osemdesetodstotna, tako da ima Telekom Slovenije danes že okrog 705.000 telefonskih naročnikov ali 35 na sto prebivalcev. Po razvejenosti telekomunikacijskega omrežja in po številu priključkov je Slovenija že vstric z nekaterimi, sorazmerno slabše razvitimi državami Evropske unije, kot sta, recimo, Irska in Portugalska. V prihodnjih letih bo Telekom Slovenije na leto vključil v promet v povprečju okrog 50.000 novih priključkov, tako da jih bo imel na prelomu stoletja in tisočletja okrog 900.000 ali 45 na sto prebivalcev. Tako je sedanje povprečje zahodnoevropskih držav. Prišteti je treba še javne telefonske govornice. Po uspešno končanem projektu 1.500 govornic na kartice s čipom v letu 1995 se je gradnja takih govornic nadaljevala, tako da jih je danes že okrog 3.500.

Prezreti ne gre niti mobilne telefonije, za katero skrbi Telekomova hčerinska firma Mobitel. Razpolaga z že uveljavljenim analognim mobilnim omrežjem, ki se mu je lani pridružila tudi digitalna veja GSM. V Sloveniji je okrog 70.000 naročnikov mobilnih priključkov v obeh sistemih.

V zadnjem času se je začelo opazno zmanjševati tudi število prošelj za nove telefonske priključke. Konec lanskega leta jih je bilo prvič manj od števila na novo vključenih telefonov, taka težnja pa se je nadaljevala tudi letos. Danes imajo v Telekomu Slovenije zabeleženih še okrog 30.000 prošelj za nove telefone. Če bo šlo vse po načrtih, bodo potrebe po osnovnih priključkih pokrite v prihodnjih dveh letih. V nekaterih regijah in predelih Slovenije že danes skorajda ni več povpraševanja po osnovni telefoniji, kar še zlasti velja za Gorenjsko in delno tudi Primorsko.

Čas novosti, čas storitev

Zaradi tega prihajajo v ospredje zahteve po novih omrežjih in storitvah. Temu primerno je svojo ponudbo popestril tudi Telekom Slovenije. Konec leta 1995 je bil v promet vključen prvi priključek v digitalnem omrežju ISDN, ki zagotavlja z enotnim priključkom kakovosten in hiter prenos govora, besedil, podat-

kov in (video)slike. Slovenska telekomunikacijska infrastruktura je zavita do stopnje, ki omogoča sorazmerno hitro nadgradnjo omrežja s funkcijo ozkopasovnega ISDN-ja. Širokopasovno omrežje ATM, ki omogoča še bistveno večje hitrosti in kakovost prenosa in bo v prihodnosti posrkalo vase vsa doslej znana omrežja, pa je v poskusnem uvajanju.

S hitrim razvojem računalništva in informatike raste tudi potreba po sodobnih podatkovnih komunikacijah in omrežjih. Telekom Slovenije ponuja za te potrebe svoje elastično in podatkovno omrežje. Enako velja tudi za internet in elektronsko pošto. Na področju interneta v Sloveniji konkurenca že obstaja, Telekom Slovenije je le eden izmed ponudnikov teh storitev. Prihaja čas, ko bo odločilno vlogo na tem področju odigrala kakovost nudenja internetnih storitev, pri čemer je nacionalni operater telekomunikacij v prednosti.

Pred tremi leti je začel Telekom Slovenije ponujati in tržiti še nekatere druge dodatne storitve govorne telefonije. Predvsem gre za dve skupini števil, ki se začenjajo z 090 in 080. Pri prvih gre za ponudbo različnih informacijskih, svetovalnih in razvedrilnih storitev, pri čemer Telekom Slovenije te storitve tehnično le omogoča, ponujajo jih drugi. V drugem primeru pa gre za vedno bolj uveljavljeno storitev brezplačnega klica. Hkrati s tem Telekom Slovenije širi, dopolnjuje in izboljšuje tudi svoje informacijske servise po vseh poslovnih enotah. Začel je tržiti tudi storitev hitrega beleženja klicev, tako imenovani televoting, ki je zlasti primeren za različna glasovanja in anketiranja. Vzlih slovenskih regijah je odprl tudi svoje informacijsko-prodajne centre ali teletgovine, ki jih je že dvanajst in katerih mreža se bo v prihodnjih letih širila naprej.

Devetdeset milijard za razvoj

Srednjeročni naložbeni načrt Telekom Slovenije 1996 - 2000 je ovrednoten na okrog 90 milijard tolarjev ali 700 milijonov ameriških dolarjev. To ga uvršča med tri največje slovenske investitorje. V prvih dveh letih je bil načrt izpolnjen. Poleg vlaganj v osnovno infrastrukturo, lokalna omrežja in nove storitve ter zamenjavo analogne tehnologije za digitalno je poudarek tudi na mednarodnih, tranzitnih in medkrajevnih zmogljivostih, kabelskih in prenosnih

sistemih. Ker se hoče Telekom Slovenije uveljaviti in utrditi kot zanesljiv tranzitni operater in pomemben telekomunikacijski center za območje srednje in vzhodne Evrope, pravkar gradi in končuje tako imenovani slovenski optični križ. To je zagotovo ena najpomembnejših naložb na slovenski ravni, vredna okrog pet milijard tolarjev, ki pomeni hrbtenico telekomunikacijskega sistema v državi in pogojuje položaj Slovenije kot pomembne tranzitne države. Gre za obsežen kabelski in prenosni sistem po optičnih vlaknih v dolžini okrog 800 kilometrov, ki bo segal od Italije do Madžarske ter v dveh krakih od Avstrije do Hrvaške. Vključeval se bo v podobna evropska omrežja. Zgrajen je že skoraj v celoti, saj ga manjka le še nekaj kilometrov. Omogočil bo tudi kakovostne in hitre telekomunikacijske povezave Italije s Slovenijo in naprej s srednjo in vzhodno Evropo.

Liberalizacija in konkurenca

Zakon o telekomunikacijah je zelo pomemben tako za državo kot za Telekom Slovenije. Z njim je bila na tem področju dokončno pretrgana popkovina s starim političnim sistemom, gre pa tudi za prilagajanje z zakonodajo Evropske unije. Z njim se približuje tudi konec monopola Telekoma Slovenije, ki mu ga pogosto povsem brez potrebe očitajo. Tudi zamorcev (ponavadi) ne zmerjamo, da so črni. Gre pač za naravni ali državni monopol, ki je sicer zelo daleč od iz ekonomske vede izpeljanega pojma popolnega monopolista. Do nedavnega so bili taki monopoli značilni skoraj za vse države na svetu. Šele v zadnjem času se v najrazvitejših državah po večletnih, če ne celo desetletnih temeljitih pripravah odločajo za liberalnejšo zakonodajo in prihod konkurence v telekomunikacije. ZDA so izjema. Nasploh je pri tem zelo pomembna splošna razvitost države in njene telekomunikacijske infrastrukture. Če je ta popolnoma dograjena oziroma omogoča uveljavitev standardov, ki jih predpisuje država, je konkurenca vsekakor dobrodošla. Če pa so telekomunikacije slabše razvite in še ne zagotavljajo enakopravne dostopnosti javnih telekomunikacijskih storitev vsem državljanom, lahko konkurenca povzroči več škode kot koristi. Nekateri primeri iz držav na prehodu v tržno gospodarstvo so dovolj pouč-

ni. Zgodba o grdem monopolistu in dobri konkurenci se utegne na področju telekomunikacij končati drugače, kot si marsikdo obeta.

Zakon predvideva uvajanje konkurence v telekomunikacijah, razen na področju govorne telefonije, telefaksov in telesnega prometa, kjer bo Telekom Slovenije do konca leta 2000 ohranil monopol. Telekom Slovenije se mora do konca tega leta preoblikovati v javno podjetje. Ob tem se zastavlja nekaj tehtnih vprašanj. Kako bo država natančno določila, kaj je v telekomunikacijah javna dobrina, ki jo mora zagotavljati vsakemu državljanu, javno podjetje pa omogočiti? Kako bo poskrbela, da bo res dostopna vsakomur? Bo breme enostavno preložila na Telekom Slovenije kot doslej, pa naj se ta znajde, kakor ve in zna? Bo gradnjo priključkov in storitve, ki bodo določene kot javne, krila iz proračuna, z višjimi cenami storitev, nižjimi davki nanje ali kako drugače? Ali bo javna dobrina samo navaden telefonski ali telefakсни priključek in ozek frekvenčni pas, ki omogoča telefonske pogovore in prenos telefaksov? Kaj bo z že uvedenimi omrežji in storitvami, ki omogočajo bistveno več kot zgolj pogovore? Nemogoče je pričakovati, da bomo svoja, sorazmerno dobro razvejena omrežja in naprave komurkoli kratko malo podarili ali razprodali.

V prvem obdobju je pričakovati konkurenco predvsem v tistih delih telekomunikacijske dejavnosti, ki so visoko dobičkonosne. Gradnja infrastrukture, njeno vzdrževanje in opravljanje storitev, ki bodo opredeljene kot javne, pri sedanjih cenovnih razmerjih to zagotovo ni. Od tod najbrž tudi zakonsko določilo o preoblikovanju Telekoma Slovenije v javno podjetje. Težko bi bilo pričakovati, da se bodo potencialni konkurenti najprej zagnali na področja, kjer je treba največ kapitala in vlaganj, pri čemer je donosnost vprašljiva. Pri sedanjih cenah osnovnih telekomunikacijskih storitev, če bo pri njih seveda tudi ostalo, se Telekomu Slovenije pretirano ni bati konkurence. Nižjih cen skoraj ne bi mogli imeti. Da o naložbenih potrebah niti ne govorimo. Težko bi našli podjetje, ki (pravnoformalno še) ni javno, a mora opravljati javno službo in za naložbe izdajati skoraj polovico vseh svojih prihodkov

ANTON POSTL

SV. KOZMA IN DAMIJAN ZDRAVITA BOLNIKA
olje na platnu, 196 x 77 cm; Ribnica na Dolenjskem, župnišče

RAST – L. VIII.
ŠT. 7 – 8 (53 – 54)
DECEMBER 1997

VII

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

**GRADIVO ZA
DOLENJSKI
BIOGRAFSKI
LEKSIKON**

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON (49)

Dodaj v 44. nadaljevanju (Rast VII/1996, št. 5/6, str. 482) geslo:

SKRABL - MATKO ZORKA arhivarka in zgodovinarica

R. 24. apr. 1948 v Novem mestu. Tu je obiskovala osnovno šolo in gimnazijo ter 1967 maturirala. Na ljubljanski univerzi je študirala zgodovino in sociologijo ter 1972 diplomirala. Nato je nastopila službo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana in prevzela vodstvo v njegovi novomeški enoti. S članki sodeluje v Dolenjskem listu in reviji Rast, objavila pa je tudi publikacije: Hranilništvo in posojilništvo na Dolenjskem in v Beli krajini (1983); Arhivski dokumenti iz zgodovine Novega mesta (soavtorica kustodinja Meta Matijević), (1988); 100 let dolenjske proge (1994); Arhivska zapuščina Marjana Kozine (1996). - Dodič, 225 let, str. 464. Osebni podatki.

SUPPANTSCHITSCH (ŽUPANČIČ) FRANC odvetnik in župan

R. leta 1811 v Ljubljani, u. 16. sept. 1889 v 79. letu starosti prav tam. Po končanem pravu in promociji 1838 se je vrnil v Ljubljano kot odvetniški aspirant in po razpisu podeželskih advokatur na Kranjskem napravil v Celovcu odvetniški izpit in dobil istočasno kot njegov starejši znanec pesnik Prešeren v Kranju advokaturu v Novem mestu. Po B. Hochmayerju je postal tudi novomeški župan, nasledil pa ga je Anton Rohrmann. Suppantschitsch je bil tisti "prijatelj dr. S.", ki je Francu Levcu dal informacije o okoliščinah, zaradi katerih je pesnik tolikokrat brez uspeha prosil za samostojno advokaturu. Suppantschitsch je bil po preselitvi v Ljubljano dolga leta predsednik odvetniške zbornice in ustanovnik Slovenske matice. - F. Kidrič: Prešernov album, str. 283. Laibacher Zeitung 19. apr. 1889, str. 750 (podatki o kraju in času smrti, ki so bili doslej neznani). Novo mesto skozi čas, str. 55 Picigas, list 17.

Luka Svetec

SUSTIČ JOSIP kmetijski pisatelj in združni organizator

R. 21. jan. 1889 v Tolminu, u. 4. jun. 1974 v Ljubljani. Klasično gimnazijo je obiskoval v Gorici, sadjarsko in vinogradniško šolo pa v Klosterneuburgu, bil med prvo svetovno vojno na ruski in italijanski fronti in po vojni končal specialno živinorejsko šolo na Bavarskem. Služboval je na posestvu grofa Barba na Rakovniku pri Dobu, bil med drugo vojno pregnan v Liko, se vrnil in bil 1943 do 1945 vodja okrožne kmetijske službe v Novem mestu. S članki je sodeloval v Kmečkem listu, Oraču, Kmečkem glasu in 1961 dobil v Klosterneuburgu naziv kmetijskega inženirja. Je soavtor knjige Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah. - SBL III, str. 553. Prim SBL 15. snopič, str. 487.

SVETEC LUKA pisatelj in politik

R. 8. okt. 1826 v Podgorju pri Kamniku, u. 21. jan. 1921 v Litiji. V Ljubljani je študiral licej in filozofijo, nato pravo in na Dunaju diplomiral. Kot pravnik je služboval med drugim v Mokronogu in Kočevju in imel do smrti notarsko pisarno v Litiji. V mladosti je objavljial pesmi in prozo v Novicah pa tudi jezikoslovne spise. Ko je 1864 izšla Jenkova pesniška zbirka, jo je v ostri kritiki odklonil, kar je bil tudi eden od vzrokov, da Jenko poslej ni več pesnikoval. Svetec je tudi prevajal, med drugim srbske narodne pesmi. Mnogo je prispeval tudi k enotnosti slovenskega knjižnega jezika. - SBL III, str. 558.

SVETEK FRANCE združni delavec in politik

R. 26. nov. 1892 v Ljubljani, u. 26. dec. 1965 prav tam. Tu je dovršil pet razredov osnovne šole, en razred realke in obrtno nadaljevalno šolo, v Pulju pa strojno tehnično šolo. Deloval je v Zvezi socialno demokratske mladine in se kot predstavnik delavskih sindikatov udeležil I. konference dela v Wa-

shingtonu. L. 1941 se je priključil narodnoosvobodilnemu gibanju, bil član Vrhovnega plenuma OF, odšel 1943 v Kočevski Rog in se 1944 udeležil I. zasedanja SNOS v Črnomlju. L. 1925 je izdajal list Delavec. - SBL III, str. 560.

SVETEK LEV pravnik in pesnik

R. 15. febr. 1914 v Gornjem Logatcu (nečak Franceta). Osnovno šolo je obiskoval v Logatcu, gimnazijo pa v Novem mestu in Ljubljani ter 1932 maturiral na III. državni realni gimnaziji. L. 1937 je diplomiral na pravni fakulteti v Ljubljani in leto kasneje promoviral. L. 1943 je odšel na osvobojeno ozemlje, bil politični komisar v Ljubljanski brigadi, tajnik okrožnega sodišča za srednjo Primorsko in nato za zahodno Primorsko, po vojni pa docent za delovno pravo na pravni fakulteti v Ljubljani. V partizanih je objavljaval pesmi pod imenom Zorin, napisal zbirko reportaž Po Reziji in Slovenski Benečiji, po vojni pa je objavljaval članke in razprave s področja delovnega prava in socialnega zavarovanja. - SBL III, str. 561.

SVETINA ANTON zgodovinar in prevajalec

R. 12. jul. 1891 na Vrnskem, u. 17. maja 1987 v Ljubljani. Osnovno šolo je obiskoval v Gornjem Gradu in Pliberku, maturiral v Mariboru (1910), študiral pravo na Dunaju (1910 - 1915) in 1943 promoviral v Ljubljani. Služboval je med drugim tudi v upravni službi v Črnomlju (1918 - 1919) in 1939 - 1942 kot okrajni glavar. Na podlagi raziskovanja arhivskega gradiva je napisal knjigo Metlika, dve razpravi iz pravne zgodovine mesta in okolice (1944) in po vojni več člankov o zgodovini Ljubljane. Prevajal je v nemščino Vladimirja Bartola in Prežihova romana Jamnica in Požganica, vendar sta deli ostali v rokopisu. - SBL III, str. 564. Zgodovinski časopis 42/1988, str. 458 (z bibliografijo).

Matej Svetličič

SVETINA STANKO pisatelj in prevajalec

R. 30. sept. 1888 v Razdrtem pri Šmarju na Dolenjskem, u. 16. jan. 1919 v Ljubljani. Šest razredov gimnazije je obiskoval v Ljubljani, nato študiral na trgovski akademiji v Pragi, bil 1912-14 v službi v uredništvu Dneva in med vojno uradnik pri ljubljanskem magistratu. Kot dijak je sodeloval v Domačem prijatelju, ki ga je urejala Zofka Kvedrova, nato pisal prozo pod vplivom Ivana Cankarja in Milana Puglja. Veliko je prevajal iz ruščine in deloma ukrajinščine. - SBL III, str. 566.

SVETLIČIČ MATEJ kanonik, Prešernov sošolec

R. 5. sept. 1799 v Idriji, u. 13. okt. 1866 v Novem mestu. Na gimnaziji je bil sošolec pesnika Prešerna. Kot ljubljanski bogoslovec je pripadal slovstvenemu društvu, ki je 1824 in 1825 nameravalo izdajati časopis Slavinja. S Prešernom sta se ponovno srečavala, ko je bil Svetličič podravnatelj ljubljanskega lemenata (1831-36). Ko je postal župnik šentpeterske fare, se je Prešeren 1840 verjetno zaradi njega preselil v to župnijo, ker je računal, da mu bo sošolec lažje dal primerno npravstveno spričevalo, ki ga je pesnik potreboval, ko je vlagal prošnjo za samostojno advokaturu. In res mu je Svetličič ustregel ter zapisal, da je bilo Prešernovo "življenje vedno brezhibno", čeprav je pblizhe poznal in se celo vtikal v Prešernovo razmerje z Ano Jelovškovo. Svetličič je umrl kot novomeški kanonik. - F. Kidrič: Prešernov album, str. 288, 37 - slika. SBL I. str. 337; SBL II. str. 551.

SZOMBATHY JOSEF arheolog

R. 11. junija 1853 na Dunaju, u. 9. nov. 1943 prav tam. Kot vodja Antropološko-prazgodovinske zbirke in član Antropološkega društva in Prazgodovinske komisije pri Akademiji znanosti na Dunaju je posegel v prazgodovinske raziskave na Slovenskem in imel stike z dolenskim arheologom J. Pečnikom in Ignacem Kušljanom. Sam je med drugim izkopaval v Podzemlju in Otoku, v Beli Cerkvi, Toplicah in Šempetru na Dolenjskem ter nadziral Kušljanova izkopavanja v Mihovem, Zagorici pri Čatežu in Novem mestu. Naravoslovni muzej na Dunaju se ima njemu zahvaliti za dragocene izkopanine iz Slovenije, ki so prišle tja, ker pri nas za to ni bilo denarja. - SBL III, str. 570.

ŠAFAR FRANČEK šolnik in prevajalec

R. 4. dec. 1914 v Novi vasi pri Ptuj, u. 15. apr. 1989 v Ljubljani. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval na Ptuj, se po maturi 1934 vpisal na slavistični oddelek ljubljanske univerze in 1940 diplomiral. Ob okupaciji se je iz Štajerske zatekel v Ljubljano, bil v internaciji v Gonarsu in 1943 odšel v partizane. Poučeval je slovensščino in ruščino na meščanski šoli v Črnomlju in sestavil učbenik ruščine. Po vojni je bil profesor v Ljubljani in predavatelj na Višji pedagoški šoli, profesor na učiteljski in od 1960 glavni urednik Državne založbe Slovenije. Sestavil je več ruskih vadnic in čitank za osnovne in srednje šole ter priredil rusko-slovenski slovar. Iz ruščine in srbohrvaščine je prevajal leposlovna, družbenopolitična in strokovna dela. - SBL III, str. 572. J. Moder: Leksikon novejšega prevajanja, str. 291. L. Menaše: Svetovni biografski leksikon, str. 937. D. Vončina: Kronika šolstva med NOB v Beli krajini, str. 348 - skupinska slika

ŠAJNOVIČ RAJKO romski pesnik

R. 10. dec. 1947 v Komarni vasi v Beli krajini. Živi v Novem mestu. Od ustanovitve (1981) vodi društvo za kulturno, prosvetno in socialno dejavnost "Rom", se občasno oglašuje v časopisju v zadevah Romov na Dolenjskem in pripravlja romsko-slovenski slovar. V reviji Rast je 1994 objavil šest osebnoizpovednih pesmi, naslednje leto pa še samostojno dvojezično slovensko-romsko zbirko POT/DRROM, - R. Šajnovič: POT/DRROM, 1995, knjižni ovitek - s sliko.

ŠALI - PER MARIJA igralka, Trdinova nagrajenka

R. 2. decembra 1923 v Novem mestu (žena Severina). Tu je končala osnovno šolo in štiri razrede gimnazije z nižjim tečajnim izpitom. Med vojno je bila aktivistka osvobodilnega gibanja, po vojni pa skoraj dve desetletji ena vidnejših igralk v amaterski skupini DPD Svoboda Dušan Jereb. Za 15-letno delo in dramske storitve je 1961 prejela Trdinovo nagrado. - Dolenjski list 22. jan. 1976 št. 4, str. 39 - s sliko.

ŠALI FRANCI družbenopolitični delavec, književnik in urednik

R. 17. jul. 1941 v Vavti vasi. Osnovno šolo je obiskoval v domačem kraju, učiteljske v Novem mestu in 1961 diplomiral, pet let kasneje pa še na filozofski fakulteti v Ljubljani iz sociologije. Več let je delal kot politični delavec v CK ZKS, bil ravnatelj Dolenjskega muzeja in predsednik skupščine Novo mesto. Kot urednik Dolenjske založbe je razvil nenavadno močno dejavnost, omogočil izid cele vrste pomembnih knjig, osnoval več zbirk in napisal številne ocene oz. poročila o knjigah svoje založbe v Rasti. Je avtor več razprav, polemik in publikacij, kipari in piše pesmi (zbirke: Razkošje, 1984; Svinčeni rez, 1989; Pivke, 1991). - Kdo je kdo za Slovence 1991, str. 251. F. Šali: Razkošje, knjižni ovitek - s sliko.

ŠALI SEVERIN pesnik, prevajalec, urednik, Trdinov nagrajenec

R. 22. okt. 1911 v Podliscu pri Dobrniču, u. 24. okt. 1992 v Novem mestu. Osnovno šolo je obiskoval v Nemški vasi, gimnazijo v Varaždinu in si služil kruh z ročnim delom. Ko je od 1938 služboval v Jugoslovanski knjigarni kot prodajalec, kasneje kot lektor in urednik, je začel v revijah Dejanje in Dom in svet objavljati pesmi in izdal zbirke Slap tišine (1940) ter Srečavanja s smrtjo (1954). Bil je tudi urednik znane zbirke Slovenčeva knjižnica. Po vojni je živel v Novem mestu kot svobodni književnik in prevajal iz skoraj vseh slovanskih jezikov in iz francoščine (J. Modra Leksikon novejšega prevajanja beleži do leta 1983 kar 115 Šalijevih prevodov). Vidno je njegovo delo pri prvi povojni Dolenjski založbi, od leta 1956 pa pri Mladinski knjigi v Ljubljani, kjer je bil lektor in urednik do upokojitve. Po vojni je izdal še pesniške zbirke: Pesek in zelenice, Pesnik na večerni poti, Sijoče mračine (1983), izbor dotedanjih zbirk, s spremnimi besedami Draga Šege. Priznanja: Nagrada mesta Ljubljane 1940, Trdinova nagrada 1954. - SBL III, str. 574 (izčrpen članek J. Dularja). J. Moder: Leksikon novejšega prevajanja, str. 293.

Franci Šali

Severin Šali

Jakob Šašel (Schaschel)

ŠARABON VINKO šolnik in geografski pisatelj

R. 5. dec. 1880 v Tržiču na Gor., u. 3. apr. 1946 v Ljubljani. Na dunajski univerzi je študiral zemljepis in zgodovino in 1906 promoviral. Kot srednješolski profesor je najdalj služboval na klasični gimnaziji v Ljubljani, v š.l. 1905/06 in 1909/11 pa v Novem mestu. Bil je plodovit zgodovinski in geografski pisec ter priljubljen predavatelj. Svoj čas je bila zelo priljubljena njegova knjiga *Vojska na Balkanu*. - SBL III, str. 382.

ŠAŠEL (SCHASCHEL) JAKOB puškar, graver in slikar

R. 25. jul. 1832 v Kapli pri Borovljah na Koroškem, u. 28. marca 1902 v Karlovcu. Pri očetu se je izučil puškarstva in se izpopolnjeval pri raznih mojstrih v Avstriji. Kot Knobleharjev misijonarski obrtnik je potoval v Afriko, se vrnil in bil 1855-6 puškarski mojster v Novem mestu in hkrati poučeval na gimnaziji risanje. Tu se je tudi oženil in se naslednje leto preselil v Karlovec. Kot puškar je slovel po vsej Avstro-Ogrski in je za cesarju podarjeno puško prejel 500 goldinarjev ter posebno priznanje. Bil je vsestransko nadarjen, lastnik lepe numizmatične zbirke, graver, slikar portretist in akvarelist, avtor oltarnih slik svetnikov, tihožitij itd. - SBL III, str. 584. Dodič: 225 let, str. 313, kjer pa je pomotoma označen kot pater.

Ivan Feliks Šašel

ŠAŠELJ IVAN FELIKS zgodovinar in etnograf

R. 13. maja 1859 v Mokronogu (nečak Jakoba), u. 15. okt. 1944 v Šentlovrencu ob Temenici. Osnovno šolo je obiskoval v Mokronogu in Ljubljani, gimnazijo v Ljubljani in 1879 maturiral. Po končanem bogoslovju je služboval kot kaplan v Št. Petru pri Novem mestu, od 1889 do 1922 kot župnik v Adlešičih, kot upokojenec živel v Šentlovrencu in opravljal do smrti službo kaplana. Napisal je "Zgodovino Šempetrske fare pri Novem mestu, Zgodovino Adlešičke fare, Marijina božja pota na Zaplaz na Dolenjskem" itd. Objavljal je narodno blago, predvsem iz Bele krajine. - SBL III, str. 586.

ŠAŠELJ MILAN EMIL duhovnik

R. 2. okt. 1865 v Mokronogu, u. 23. dec. 1926 v Žičah na Štajerskem. Bogoslovje je študiral v Gorici in bil posvečen 1891. Kot duhovnik je služboval pri Sv. Ivanu v Trstu, na Vatovljah, v Šmarju nad Koprom in v Klancu. 1923 je bil prisiljen oditi iz Italije in je postal provizor v Žičah. Bil je predsednik katehetskega društva za tržaško škofijo, ustanovitelj posojilnice in hranilnice ter kmetijskih zadrug. Sodeloval je v številnih slovenskih listih. Prim SBL 15. snopič, str. 510.

ŠAVELJ TONE kirurg

R. 19. marca 1924 v Kočevju. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Novem mestu in bil decembra 1941 zaradi dijaške politične akcije izključen. Nato je bil v internaciji v Gonarsu in Trevisu, ob razpadu Italije pa je na poti domov stopil v partizane. Po vojni je 1945 na tečajni gimnaziji maturiral, študiral na ljubljanski univerzi medicino in promoviral. L. 1952 je nastopil kot zdravnik v službo v novomeški bolnici ter opravil specializacijo iz kirurgije. L. 1969 je postal primarij. Po upokojitvi dr. Otona Bajca je prevzel vodstvo kirurškega oddelka in ga vodil pet let. Potem je postal direktor medicinske službe v Zdravstvenem centru Dolenjske. Za svoje delo je prejel več priznanj, tako Priznanje OF in Nagrado Novega mesta. - Zdravstveni vestnik 1982 št. 2, str. 63. Dolenjski list 13. dec. 1979 št. 50, str. 32. T. Gošnik: Prvih 100 let novomeške bolnišnice, str. 127, 180 - slika.

Franc Andrej Šega (Schega)

ŠEGA (SCHEGA) FRANC ANDREJ medaljer in slikar

R. 16. nov. 1711 v Novem mestu, u. 6. dec. 1787 v Münchnu. Pri očetu se je izučil puškarstva in graverstva. L. 1739 je postal v Münchnu dvorni mojster v kovnici denarja, 1751 pa dvorni medaljer bavarskih knezov. Zaradi oslepelosti je bil 1779 upokojen. V letih 1768 do 1770 je dosegel vrhunec svojega ustvarjanja, ko je izdelal vrsto portretnih medalj knezov Wittelsbachov. Sodobniki so ga prištevali med prve umetnike v portretnem medaljerstvu. - SBL III, str. 598. Jarčev zbornik, str. 179 - s sliko.

Ruža Šegedin Germ

ŠEGA (SCHEGA) JERNEJ vrezovalec pečatov

R. 22. avg. 1714 v Novem mestu (brat Andreja), u. ok. 1800 na Dunaju. Učil se je pri svojem bratu in živel do 1730 v Münchnu, od 1730 do 1740 pa na Dunaju z bratom Janezom Antonom, puškarjem in izdelovalcem matematičnih instrumentov. Znana je le njegova medalja Antona Klemensa de Toring. Stilno kaže vpliv brata Andreja, vendar ga ne dosega. - SBL III, str. 600.

ŠEGEDIN JOŽE pravnik, spomeničar

R. 19. marca 1911 v Novem mestu, u. 13 okt. 1973 v Ljubljani. Šolal se je na novomeški gimnaziji in se po maturi 1930 vpisal na pravno fakulteto v Ljubljani ter 1935 diplomiral. Po okupaciji se je vključil v NOB, odšel v partizane, bil pomočnik načelnika sodnega oddelka pri Glavnem štabu NOV in POS, predsednik vojaškega sodišča Cankarjeve brigade, vojni tožilec in od 1944 prvi sekretar višjega vojnega tožilca JLA v Beogradu. Po vojni je bil sodnik Vrhovnega sodišča SR Slovenije. - M. Dodič: 225 let, str. 388. Ko je ko 1970, str. 1021.

ŠEGEDIN - GERM RUŽA medicinska pisateljica, spomeničarka

R. 26. apr. 1913 (hči slikarja GERMA) v Novem mestu. Po maturi na novomeški gimnaziji je študirala medicino v Zagrebu, 1939 promovirala in 1943 odšla v partizane. Bila je upravnica Centralne partizanske bolnišnice v Kočevskem Rogu, po vojni pa na raznih dolžnostih v JLA v Ljubljani, nato v Beogradu. Po vojni je bila docentka ginekološke klinike v Ljubljani, poslanica republiške skupščine SRS, članica komisije CK ZKS za družbenopolitični sistem in pisala članke in razprave s področja spolne vzgoje in ginekologije. Za sodelovanje v NOB je prejela več odlikovanj in je nosilka spomenice 1941. - Ko je ko 1970, str. 1022. Zdravstveni vestnik 1973 št. 9, str. 432 - slika.

ŠEGULA RUDOLF kemik

R. 21. maja 1915 v Litiji. Po maturi na klasični gimnaziji v Šentvidu se je 1934 vpisal na kemijski oddelek tehniške fakultete v Ljubljani in 1940 diplomiral. Po vojni je služboval v tovarni Metka v Celju, nato pa v tovarni organskih barvil. L. 1961 je postal asistent na FNT v Ljubljani in se izpopolnjeval v tujini. L. 1970 je postal magister tekstilne tehnologije, 1974 pa doktor tekstilnotehnoloških znanosti in bil izvoljen za docenta. Z referati je sodeloval na simpozijih in kongresih v Ljubljani, Portorožu in na Češkem in je avtor strokovnih ekspertiz in člankov. - Univerza II, str. 288; III, str. 435.

ŠELHAUS EDI fotograf in reporter

R. 15. avg. 1919 v Podkraju nad Vipavo. Večino otroštva je preživel v Trstu, med obema vojnama pa se je preselil v Jugoslavijo in se je izučil za fotografa v Zagrebu. Med vojno je bil v partizanih in foto dopisnik, po vojni pa snemalec v Trstu, nato fotoreporter pri Slovenskem poročevalcu in Delu do upokojitve (1973). Napisal je več knjig: Stotinka sreče, Fotoreporter, Oj pusti me živeti. Iz vojnih let se je ohranilo več kot 1000 njegovih pomembnih fotografij, celotni njegov opus pa obsega nad milijon posnetkov. - E. Šelhaus: Stotinka sreče, knjižni ovitek - s sliko. Naša žena 1990 št. 7/8, str. 22.

ŠEME ALOJZ (LOUIS) pevovodja in pevski organizator

R. 16. maja 1901 na Polici pri Višnji Gori. Obiskoval je orglarsko šolo v Ljubljani istočasno z Ivanom Zormanom, kasnejšim izseljenskim pesnikom. Po končani šoli je pel v ljubljanskem opernem zboru, bil pevovodja v Grosupljem in 1930 odšel v Ameriko, kjer je ostal do 1945. V Clevelandu je učil trinajst pevskih zborov in ustanavljal in vodil tudi mladinske zборе pa tudi sam skladal na lastna in tuja besedila, npr. A. P. Krasne, I. Albrehta, D. Gorinška itd. - Slovenski izseljenski koledar 1968, str. 243.

ŠENICA N. prvi kapelnik novomeške godbe

U. julija 1867 v Novem mestu. L. 1854, kakor piše Janez Trdina, je Novo mesto dobilo svojo prvo mestno godbo, in sicer tako, da so združili šestnajst bršljinskih godcev in majhno godbo na Otočcu. Za prvega kapelnika so ime-

novali Šenico, ki je prejemal za svoj trud neznatno plačo 25 goldinarjev na mesec. Trdina poudarja, da gre velik del zaslug za uspehe prve novomeške godbe prav Šenici. - Novice 31. julija 1867, str. 256. K. Bačer: Iz dolensjske preteklosti, str. 55.

ŠENTJURC LIDIJA por. **KRAIGHER** družbenopolitična delavka, narodni heroj, spomeničarka

R. 18. marca 1911 v Hrastniku. Meščansko šolo je obiskovala v Krškem, učiteljsišče pa v Ljubljani in se kot študentka filozofije pridružila levičarskemu študentskemu gibanju, postala članica KPJ in 1938 diplomirala. Vmes je bila pred sodiščem za zaščito države obsojena na dve leti robije. L. 1941 je bila izseljena v Srbijo, se vrnila in 1943 odšla na osvobojeno ozemlje. Postala je članica CK KPS in SNOS, 1945 pa sekretarka CK KPS. Po vojni je opravljala razne družbenopolitične funkcije, bila republiška in zvezna poslanka, ministrica za prosveto, podpredsednica ljudske skupščine FLRJ itd. Odlikovanja: red narodnega heroja, narodne osvoboditve, zaslug za narod I. in II. stopnje, red junaka socialističnega dela itd. Je spomeničarka. - SBL III, str. 605.

Ljubomir Šercer - Ljubo Petrič

ŠERCELJ ALOJZ paleobotanik in prevajalec

R. 8. dec. 1921 na Gor. Polju pri Dol. Toplicah. Osnovno šolo je obiskoval v Soteski ob Krki, maturiral pa na klasični gimnaziji v Ljubljani 1941. L. 1948 je diplomiral iz biologije in geologije na ljubljanski univerzi ter se specializiral v palinologiji in lesni anatomiji. L. 1961 je promoviral, se izpopolnjeval v tujini, bil štipendist Humboldtove ustanove in postal univerzitetni profesor v Ljubljani. Poglavitno njegovo delo je preiskovanje kvartarne vegetacije Slovenije in lesnoanatomske raziskave materiala iz raznih arheoloških najdišč. Je avtor številnih člankov in razprav ter prevaja iz nemščine in angleščine. Od 18. maja 1989 je dopisni član SAZU. - SBL III, str. 606. Letopis SAZU 42/1991, str. 50. Proteus 54/1991, str. 198 - slika.

ŠERCER LJUBO(MIR) - LJUBO PETRIČ narodni heroj

R. 1. avg. 1915 v Braniku (Rihenberk), ustreljen 22. dec. 1941 v Tomišlju pri Igu, pok. v Trziču pri Trstu. Osnovno šolo je obiskoval na Vrhniki, gimnazijo v Ljubljani, vojno akademijo pa v Beogradu. Po razpadu stare Jugoslavije se je vključil v OF in 1941 odšel v partizane. Bil je mitraljezec, komandir Molniške, Mokriške in Loške čete. Kot komandant polbataljona je 19. okt. 1941 napadel Lož. Ko je odšel v Ljubljano poročat Glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet, je bil izdan, 16. nov. 1941 ujet, obsojen na smrt, nato pa s petimi partizani ustreljen in pokopan v Trziču pri Trstu. L. 1943 je bil razglašen za narodnega heroja. - SBL III, str. 606. Dolenjski list 10. apr. 1975 št. 15, str. 24.

ŠERINGER VINKO publicist in leksikograf

R. 26. marca 1862 v Črnomlju, u. 26. nov. 1945 v Zagrebu. Nižjo gimnazijo je obiskoval v Karlovcu, učiteljsišče v Zagrebu in učiteljeval v raznih krajih na Hrvaškem, nazadnje v Zagrebu. Povsod je organiziral pevsko, tamburaško, gasilsko društva, čitalnice in ljudske knjižnice. Bil je tudi sam pevec in dirigent in je pisal članke o pevski kulturi in šolstvu v razne hrvaške liste. Velik uspeh je imel s svojim slovarjem tujk, ki je doživel več izdaj. - SBL III, str. 607.

ŠERUGA (ANTON) ZVONE novinar in svetovni popotnik

R. 19. maja 1956 na Selu pri Ratežu. Osnovno šolo je obiskoval na Otočcu, gimnazijo pa Novem mestu in 1976 maturiral. Študiral je novinarstvo na FSPN v Ljubljani, hkrati pa se je odločil, da s popotovanji na motorju spozna ves svet. Sprva je potoval sam, potem z Romano Dobnikar, kasnejšo ženo, in končno še z njunim otrokom. Svoja doživetja je opisal v celi vrsti zajetnih knjig: Potovanje k ljudem, Drugačne zvezde, Prijazne poti, Nevarne poti, Indijanci brez perja (otroški potopis) itd. Leksikon Kdo je kdo za Slovence (1991, 1993) ga kot še več drugih pomembnih Dolenjcev ne pozna. - Z. Šeruga: Potovanje k ljudem, knjižni ovitek - slika.

Zvone Šeruga

GRADIVO ZA DOLENJSKI
BIOGRAFSKI LEKSIKON

Rast 7 - 8 / 1997

Frane Šešek

ŠEST OSIP (JOSIP) igralec, režiser in prevajalec

R. 23. jul. 1893 v Metliki, u. 22. maja 1962 na Golniku, pok. v Ljubljani. Osnovno šolo je obiskoval v Krškem in Cerknici, realko v Ljubljani, nato pa gledališko šolo na Dunaju. Od 1914 je bil redni član Ljubljanskega gledališča. Kot ruski ujetnik je med I. svetovno vojno igral v Rjazanu in v Moskvi in bil po povratku v domovino skoraj nepretrgoma do 1946 igralec in režiser v Slovenskem narodnem gledališču v Ljubljani. Odigral je okoli šestdeset vlog, po l. 1925 pa je bil predvsem režiser v Drami in Operi v Ljubljani. - SBL III, str. 609.

ŠEŠEK FRANC član Kettejeve Zadruga

R. 30. sept. 1880 v Senožčah na Krasu, u. 16. avg. 1903 v Kandiji. V osnovno šolo je hodil v Krškem, se s starši preselil v Novo mesto in 1899 z odliko maturiral eno leto za pesnikom Kettejem. Nato je na dunajski pravni fakulteti napravil prvi državni izpit, odslužil enoletni vojaški rok, kot rezervni poročnik odšel na orožne vaje, se prehladil in kmalu za jetiko umrl. Kot gimnazijec je pisal pesmi in prozo, bil tajnik dijaškega društva Zadruga in najboljši prijatelj Dragotina Ketteja. Po pesnikovi smrti je zbral njegovo pesniško zapuščino in nekaj odlomkov iz Kettejevih pisem njemu sporočil dr. Niku Županiču, pisma sama pa uničil. - Dolenjska prosveta II/1955 št. 1, str. 17 - s sliko. D. Kette: Zbrano delo II, str. 310.

Anton Postl: PROCESIJA K SV. ROKU, olje na platnu, 68 x 87 cm; Hrastovica pri Mokronogu, p. c. sv. Roka

GRADIVO ZA DOLENJSKI
BIOGRAFSKI LEKSIKON

Rast 7 - 8 / 1997

JEZUSA PRIBIJEJO NA KRIŽ

poslikava svetih stopnic; Žalostna gora nad Mokronogom

RAST – L. VIII.
ŠT. 7 – 8 (53 – 54)
DECEMBER 1997

VIII

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

KRONIKA

Avgust - oktober

METLIKA, 1. avgust - V okviru prireditev Pridi zvečer na grad je nastopil 42 - članski revijski orkester Music express Canada premier show band iz Kanade. Skupina, ki jo vodi Ernest Gerenda, je bila na turneji po Evropi, v Sloveniji pa je nastopila samo v tem belokranjskem mestu. Naslednji dan je na grajskem dvorišču pel Ljubljanski oktet.

MALA ILOVA GORA, 2. avgusta - Na družinski kmetiji Frbežarjevih je založba Mondena predstavila štiri nove knjige, in sicer Svetovi narave, Najboljše šale o blondinkah, Najboljše šale o odvetnikih, Mujo in Haso.

NOVO MESTO - Založba Erro je izdala pesniško zbirko Novomeščanke Vesne Bučar Milutinović Lažna igrača.

ČRNOMELJ, 2. avgusta - S koncertom ljudske glasbe, ki jo je izvajala glasbena skupina Tolovaj Mataj, so se pričele kulturne prireditve pod naslovom Poletje v Črnomlju, ki jih je pripravila Zveza kulturnih organizacij Črnomelj.

BREŽICE - Od 2. do 16. avgusta je bilo v Viteški dvorani Posavskega muzeja devet koncertov stare glasbe v okviru 1. festivala Brežice 1997. Prireditelj je odprl brežiški župan Jože Avšič, slavnostni gost pa je bil minister za kulturo Jožef Školč. Prireditelj se je pričela z Aronovimi viteškimi igrami, zvečer pa je bil prvi koncert, in sicer izraelskega ansambla Accademia Daniel Israel s solisti, ki je izvajal Bachove kantate. Naslednji večer je nastopila skupina Modus vivendi pod naslovom Zlata doba Španije. 5. avgusta se je predstavila La scatoia degli Aghi na koncertu Benetke in Neapelj iz časa poslikave Viteške dvorane; 7. avgusta skupina Svonare I cantare iz Pariza (Monteverdi in njegov čas - novi stil za naslednja tri stoletja); 9. avgusta Musica ad Rhenum iz Utrechta (Glasbeni posladek Sončnega kralja); 10. avgusta Romanesca iz Londona (Stile fantastico v Avstriji in Nemčiji); 12. avgusta Musica antiqua Koeln (Bachova družina v južnonemškem kontekstu); 14. avgusta The Dufay Collective iz Londona (Jonny, Cock thy Beaver (Angleška glasba 17. stoletja z dvora in taverne); 16. avgusta Ensemble Contilena Antiqua iz Bologne (Srednjeveška glasba Mediterana).

ČRNOMELJ, 8. avgusta - V okviru Črnomaljskih kulturnih prireditev se je v atriju črnomaljskega gradu predstavila skupina Huun-Huur-Tu, ki goji glasbeno izročilo Tuvancev, prebivalcev južnosibirske avtonomne pokrajine Tuva.

METLIKA, 9. avgusta - V okviru prireditev Pridi zvečer na grad je bil na dvorišču metliškega gradu večer metliškega amaterskega filma.

BRESTANICA, 15. avgusta - Skupina Machu picchu iz Peruja se je predstavila z igranjem ljudske glasbe. Koncert je bil v okviru prireditev Poletje na gradu Rajhenburg.

JANKOVIČI PRI ADLEŠIČIH, 15. avgusta - Na domačiji Raztresen so v okviru prireditve Pesem, platno, pisanice nastopile belokranjske pevske in tamburaške skupine in črnomaljska godba na pihala. Pripravili so sejem domače obrti, razstavo grafik belokranjskih hiš ter razstavo jedi in pijač.

GOSPODIČNA (GORJANCI), 15. avgusta - Ob prvi obletnici tragične smrti novomeškega alpinista Vanje Furlana sta Planinsko društvo Novo mesto in Mestna občina Novo mesto pripravila spominski pohod na Gorjanče in ob tej priložnosti so odkrili njegov kip, delo akademske kiparke Dragice Čadež Lapajne.

NOVO MESTO, 15., 16. in 17. avgusta so v okviru prireditev Večeri na Drski (na vrtu gostilne Jakše) nastopili Dolenjski oktet, KUD Nove arkade in drugi. Prireditelj je povezoval Rudi Škof.

BREŽICE, 18. avgusta - V Viteški dvorani Posavskega muzeja je imel koncert dekliški zbor Plamen iz Toronta z umetniškim vodjo Marijo Ahačič-Pollak.

SEVNICA, 20. avgusta - Dekliški zbor Plamen iz kanadskega Toronta je nastopil v Lutrovski kleti pod gradom.

ČRNOMELJ, 21. avgusta - V okviru prireditev Poletje v Črnomlju je nas-

AVGUST topil vokalno-instrumentalni kvartet, katerega člani so belokranjski študentje glasbe.

NOVO MESTO, 22. avgusta - V kapiteljski cerkvi je bil koncert baročnega tria (Igor Grasselli - violina, Igor Mitrovič - violončelo, Milko Bizjak - špi-net) v okviru Novomeškega glasbenega festivala.

RIBNICA, 22. avgusta - V galeriji Miklove hiše je razstavljal domači slikar Milan Čirovič - Čira. Na otvoritvi ga je predstavil Janez Debeljak.

SEVNICA, 23. avgusta - V okviru prireditev Sevniško grajsko poletje je bil koncert skupine Šukar in Zorana Predina.

MALA LOKA, 28. avgusta - Na gradu Mala Loka je bila otvoritev razstave 1. slikarske kolonije skupine študentov 1. letnika Visoke strokovne šole za risanje in slikanje. Razstavo so odprli dr. Mirko Juteršek, Milan Zinarič ter predsednica nastopajočega društva Arti Meta Trampuš.

NOVO MESTO, 28. avgusta - V atriju kapiteljske proštije je nastopil kvartet kitar Aleph, ki ga sestavljajo Andres Hernandez iz Španije, Roger Masov iz Francije, Wolfgang Schringer iz Nemčije in Novomeščanka Klara Tomljanovič. Koncert je bil v okviru Novomeških poletnih večerov.

Nastop kvarteta Aleph v atriju kapiteljske proštije v Novem mestu

ČRNOMELJ, 29. avgusta - S kitariskim koncertom se je predstavil Andrej Grafenauer, ki poučuje kitaro na Akademiji za glasbo in Srednji glasbeni šoli v Ljubljani. To je bila zadnja letošnja prireditev v okviru Poletja v Črnomlju.

SEPTEMBER

DOLENJSKE TOPLICE, 4. - 7. septembra - V taboru Zveze prijateljev mladine Novo mesto je potekal otroški folkorni tabor, ki so se ga udeležili otroci in mentorji otroških folklornih skupin iz vse Slovenije. Organizirala ga je Zveza kulturnih organizacij Slovenije.

BRESTANICA, 6. septembra - Društvo likovnikov Krško Oko in ZKO Krško sta v prostorih Ribniškega društva Brestanica pripravila otvoritev skupinske razstave likovnih del 45 udeležencev likovne kolonije Ribnik 1997, ki so nekaj dni ustvarjali pod vodstvom priznanih likovnikov Cvetke Miloš, Vladke Štoviček in Martine Fajt.

BRESTANICA, 6. septembra - V okviru letošnjih Jesenskih serenad na gradu Rajhenburg je s koncertom Klasiki 20. stoletja z violončelom nastopil violončelist Milan Hudnik.

DOBREPOLJE, 6. septembra - Dvajset slikarjev iz vse Slovenije se je udeležilo ektempora Dobrepolje 1997, ki je že šesto takšno srečanje, organizirala pa ga je slikarka Sandi Zalar, ki je razstavila 12 svojih slik s tematiko na pesmi Mihaela Zajca iz Višnje Gore. Na otvoritvi razstave v občinski dvorani na Vidmu so trem slikarjem podelili nagrade.

SEMIČ, 6. septembra - Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Dolenjska založba, revija Rast in Občina Semič so ob izidu zadnje, četrte knjige Slovensko pesništvo upora 1941-1945 v prostorih penziona

KRONIKA

Rast 7 - 8 / 1997

Smuk pripravili razpravo, v kateri so sodelovali prof. dr. Nace Šumi, akademik prof. dr. Boris Paternu in prof. dr. Dušan Nečak. Kasneje je bil še literarni večer belokranjskih pesmi upora, na katerem so sodelovali Jurij Souček, Tomaž Koncilija, Silvester Mihelčič in Marjeta Lipar.

SEVNICA, 6. septembra - Člani ansambla Melanholiki so v galeriji sevnškega gradu odprli likovno razstavo portretov Tadeje Gabrič - Muck. Razstava je spadala v program prireditev Sevnško grajsko poletje, ki ga je organizirala ZKO Sevnica.

GLOBODOL, 9. septembra - V Domu glasbene dediščine v Globodolu je v okviru prireditev Koncerti ob svečah nastopila harfistka Pavla Uršič.

KOSTANJEVICA NA KRKI, 12. septembra - V Galeriji Božidarja Jakca so odprli razstavo akademskega kiparja Matjaža Počivavška. O kiparju, ki se je predstavil s skulpturami v bronu in železu, je spregovil direktor Narodne galerije dr. Andrej Smrekar, ki je napisal tudi uvod v katalogu. V kulturnem programu je nastopil Slowind.

NOVO MESTO, 13. septembra - V novomeškem gostišču Kos je bila predstavitev drugega dela knjige Toneta Pavčka Čas duše, čas telesa. Pesnika in esejista je predstavil pisatelj Marjan Tomšič.

PIŠECE, 13. septembra - S slavnostno sejo Komisije Maks Pleteršnik so počastili 74 let od smrti velikega jezikoslovca Maksa Pleteršnika, ki so se je poleg stalnih članov udeležili tudi častni člani: dr. Peter Vencelj, dr. Jože Toporišič in drugi. Za kulturni program so poskrbeli učenci tamkajšnje osnovne šole in ljudski pevci.

PODSREDA, 13. septembra - Na gradu Podsreda je bila otvoritev 15. mednarodnega slikarskega in kiparskega simpozija, ki je potekal od 30. avgusta do 14. septembra, na njem pa so sodelovali umetniki iz različnih, predvsem srednjeevropskih držav, tudi Slovenci. V Sloveniji so gostovali na predlog stalnega člana simpozija, slikarja Jureta Cekute.

ŽUŽEMBERK, 13. septembra - V okviru poletnih grajskih prireditev so se na žužemberškem gradu s koncertom slovenskih narodnih in ponarodelih pesmi predstavili člani 12-članske vokalne skupine Prima iz Hinj z vodjem Alešem Makovcem. Program je povezovala Marta Petan, za prijetno vzdušje pa je poskrbel citrar Jože Zajc.

ČRNOMELJ, 14. septembra - Belokranjski muzej je izdal novo razglednico ob 110-letnici rojstva črnomaljskega slikarja Mihaela Kambiča, ki je muzeju podaril veliko svojih umetnin. Na nji je fotografija Kambičeve oljne slike na platnu z naslovom V Beli krajini.

NOVO MESTO, 16. septembra - Knjižnica Mirana Jarca je pripravila predstavitev knjige Milanke Lange-Lipovec Morje in ljubezen.

NOVO MESTO, 17. septembra - Na Bevkov rojstni dan in dan njegove smrti, ki je proglašen za dan zlatih knjig, so v Knjižnici Mirana Jarca z žrebanjem zaključili 6. mednarodni kviz za osnovnošolce občin Novo mesto, Šentjernej in Škocjan, tokrat na temo hrana. Gost srečanja je bil mladinski pisatelj Ivan Sivec.

ŽUŽEMBERK, 19. septembra - Na žužemberškem gradu je nastopil komorni pevski zbor Loka iz Škofje Loke. Program je povezoval Marko Črtalič.

SODRAŽICA, 21. septembra - V kulturnem parku v Sodražici je bila slovesnost z odkritjem doprsnega kipa upodobljenega akademskega kiparja iz Ribnice Franceta Goršeta, s katero so zaključili nekajmesečne prireditve v počastitev 100-letnice umetnikovega rojstva. Goršetov doprsni kip, ki ga je izdelal kipar Mirsad Begič, sta odkrila predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. France Bernik in ribniški župan Jože Tanko. Spominu na tega pomembnega slovenskega kiparja, ki je bil v svoji domovini desetletja namerno prezrt in zamlčan, so se dopoldne poklonili tudi v župnijski cerkvi, ko je mašo daroval ljubljanski nadškof in slovenski metropolit dr. Franc Rode.

NOVO MESTO, 23. septembra - V Galeriji Krka so odprli razstavo del akademske slikarke Klementine Golija, ki jo je na otvoritveni slovesnosti, na kateri je zaigral Slovenski sekstet klarinetov, predstavil umetnostni zgodovinar in likovni kritik Iztok Premrov.

BREŽICE, 26. septembra - V prostorih Dolenjske banke so odprli razsta-

Milko Bizjak v Domu glasbene dediščine v Globodolu

vo starih razglednic, ki jo je pripravil Posavski muzej Brežice, njena avtorica pa je Vlasta Dejak.

GLOBODOL, 26. septembra - Na osmem koncertu iz cikla Koncerti ob svečah v Domu glasbene dediščine v Globodolu je Milko Bizjak predstavil zbirko baročnih instrumentov s tipkami.

NOVO MESTO, 26. septembra - Dolenjski muzej in Župnijski urad Šentrupert sta v galeriji Dolenjskega muzeja pripravila otvoritev likovne razstave dolenjskega baročnega slikarja Antona Postla. Umetnika je predstavil avtor razstave in kataloga Ferdinand Šerbelj.

ŽUŽEMBERK, 26. septembra - Gledališka skupina KD Krka je v okviru grajskih prireditev na žužemberškem gradu nastopila v vinski kleti s pravljico igrano O bogatino in zdravilnem kamnu.

NOVO MESTO, 27. septembra - Skupina Zarja in sonce je ob svoji četrti obletnici delovanja pripravila koncert v šmihelski cerkvi.

PLETERJE - Na likovni koliniji Obrazi Slovenije in njenih ljudi, ki je prvi projekt Društva slovensko-poljskega prijateljstva iz Ljubljane, sta od 25. septembra do 6. oktobra sodelovala tudi dva dolenjska umetnika - Jože Kotar in Jože Marinč. Umetniki so ustvarjali v samostanu Pleterje, v Moravskih Toplicah in v Kranjski Gori.

OKTOBER

ČRNOMELJ, 1. oktobra - Glasbena šola Črnomelj je svoj 33. rojstni dan praznovala z otvoritvijo prenovljenih prostorov šole. Mladi črnomaljski glasbeniki so ob tej priložnosti pripravili koncert, poleg številnih solistov pa se je predstavil tudi tamburaški orkester, ki ga vodi Silvester Mihelčič, najmlajši.

BREŽICE, 2. oktobra - V Knjižnici Brežice je bila predstavitev knjige dr. Lee Buscaglie *Živimo, ljubimo in se učimo*. Delo je predstavila prevajalka Nadja Flajs, pogovor pa je vodil višji knjižničar Drago Pirman.

BRESTANICA, 3. oktobra - V galeriji na gradu Rajhenburg so v organizaciji Društva likovnikov Oko iz Krškega odprli prvo samostojno razstavo stvaritev ljubiteljske slikarke Vesne Zakonjšek iz Senovega. Avtoričina dela je predstavil sevniški pesnik in kipar Rudi Stopar, za glasbeno doživetje pa sta poskrbela saksofonist Lovro Ravbar in bobnar Boštjan Gradišek.

KOČEVJE - 3. oktobra - V okviru celomesečnih prireditev v počastitev kočevskega občinskega praznika so v Šeškovem domu pripravili osrednjo prireditev, na kateri so se predstavile domače ljubiteljske skupine: moški pevski zbor Svoboda, Plesni klub Kočevje, skupina Cantate Domino, Prifarski muzikanti ter še nekateri drugi nadarjeni posamezniki.

ŽUŽEMBERK, 3. oktobra - S pesniškim večerom z naslovom *Sence čez tančico suhega cvetja* so se v vinski kleti gradu zaključile letošnje poletne grajske prireditve. Svojo poezijo so prebiral Antonija Baksa-Srnec, Jurij Marussig in Mila Kačič, na prireditvi pa je spregovoril tudi organizator, predsednik Turističnega društva Žužemberk-Dvor Vlado Kostevec.

BREŽICE, 4. oktobra - V Viteški dvorani Posavskega muzeja je s koncertom umetnih in ljudskih pesmi gostoval ženski pevski zbor Petrol iz Ljubljane.

MIRNA, 6. oktobra - Ob svetovnem dnevu učiteljev sta na prireditvi v Narodni galeriji v Ljubljani minister za šolstvo in šport dr. Slavko Gaber in predsednica odbora za podeljevanje nagrad RS na področju šolstva prof. dr. Cveta Razdevšek-Pučko podelila deset nagrad najzaslužnejšim slovenskim učiteljem. To je za posebej uspešno delo v osnovnem šolstvu prejel tudi profesor slavistike in ravnatelj Osnovne šole dr. Pavla Lunačka v Šentrupertu Jože Zupan.

NOVO MESTO, 6. oktobra - V ljubljanski frančiškanski cerkvi je novomeški oktet Adoramus s celovečernim koncertom obeležil teden gibanja za življenje.

KOČEVJE, 7. oktobra - V kočevski knjižnici je Vasilij Polič predstavil svojo knjigo *Mavrica nad skupščino ali zgodbe malega zakonodajalca*, ki govori o ljudeh iz pravosodja, kulture in politike.

NOVO MESTO, 9. oktobra - V veliki čitalnici Knjižnice Mirana Jarca je bila predstavitev knjižne novosti Dolenjske založbe avtorice Mire Ružič z naslovom *Mozaik moje generacije*. S pisateljico se je pogovarjala Jadranka

Ljubiteljska slikarka Vesna Zakonjšek iz Senovega

Podžupan trebanjske občine Marjan Zupančič je v Galeriji likovnih samorastnikov odprl razstavo ilustracij Lucijana Reščiča

Otvoritev galerije-ateljeja Breza v Novem mestu

Matić Zupančič.

NOVO MESTO, 9. oktobra - V galeriji Luna je bila otvoritev slikarske razstave del akademskega kiparja Rajka de Reggija.

TREBNJE, 9. oktobra - Knjižnica Pavla Golie je v avli Centra za izobraževanje in kulturo pripravila koncert etno glasbe iz makedonskega in bosanskega ljudskega izročila. Nastopila je skupina Dertum.

METLIKA, 10. oktobra - Ljudska knjižnica Metlika je v čitalnici pripravila literarno-glasbeni večer s predstavitvijo pesniškega prvenca Anice Macele-Kolar Moje pesmi in voščila.

TREBNJE, 10. oktobra - V knjižnici Pavla Golie je potekal večer ljubezenskih pesmi domače avtorice Katje Režun, ki jih je prebirala njena sestra Milena Režun.

DOLENJE KAMENCE, 12. oktobra - Moški pevski zbor Ljubljana-Barje je nastopil v cerkvi sv. Janeza v Dolenjih Kamencih in v Henčkovem domu na Dobravi.

MALA LOKA, 12. oktobra - Predsednica Društva za spodbujanje ustvarjalnosti Arti Trampuš je na gradu Mala Loka odprla prvo samostojno razstavo mlade likovne ustvarjalke Metke Gosar iz Ljubljane. Umetnico je predstavil akademski slikar in likovni kritik Dušan Lipovec, v kulturnem programu pa so sodelovali še violinist Rado Štehar, violončelist Igor Švarc ter recitatorica Mara Vilar.

KOČEVJE, 15. oktobra - V okviru občinskega praznika so v tamkajšnji knjižnici predstavili knjigo Okameneli mož avtorja Jožeta Primca, ki v narečju in z zgodovinskimi viri opozarja, kje na Hrvaškem žive Slovenci. Izdala jo je založba Kmečki glas.

NOVO MESTO, 15. oktobra - V mali dvorani Dolenjskega muzeja je novomeški župan Franci Koncilija odprl razstavo del akademskega slikarja Eugena Kokota, profesorja na zagrebški Akademiji likovnih umetnosti, ki jo je pripravilo Hrvaško kulturno združenje. O umetniku je na otvoritvi, ki sta jo popestrila kitarista Berislav Cerinski in Radislav Bradič, govoril likovni kritik Milan Bešlić.

NOVO MESTO, 15. oktobra - Do nedelje je na Otočcu pri Novem mestu potekalo 18. Krkino srečanje slikarjev, ki se ga je poleg mnogih slovenskih slikarjev udeležil tudi Novomešan Janko Orač. Srečanje je strokovno spremljala umetnostna zgodovinarica Tatjana Pregel.

TREBNJE, 16. oktobra - Podžupan trebanjske občine Marjan Zupančič je v Galeriji likovnih samorastnikov odprl razstavo ilustracij samoraslega likovnega ustvarjalca Lucijana Reščiča. O umetnikovem delu je govoril Jožef Matijević, izbrane pesmi je prebirala Zvonka Falkner, za glasbeno popestritev pa so poskrbele pevke vokalne skupine Pušele.

RIBNICA, 17. oktobra - V počastitev občinskega praznika so v Miklovi hiši odprli razstavo del Janeza Bernika. Umetnika in njegovo delo je predstavil dr. Milček Komelj, nagovor je imel tudi ribniški župan Jože Tanko.

TREBNJE, 17. oktobra - V prostorih osnovne šole je Glasbena šola Trebnje pripravila klavirski večer Jane Kastelic.

VIŠNJA GORA, 17. oktobra - V galerijskem prostoru Čandkove domačije so odprli likovno razstavo domače ljubiteljske slikarke Melite Garvas, ki je večer popestrila tudi z branjem svoje poezije. O likovnem ustvarjanju je spregovoril akademski slikar Sašo Vrabič, ki je na kitaro zaigral nekaj lastnih skladb. V kulturnem programu, ki ga je povezoval Rudi Škof, je nastopil še cerkveni pevski zbor iz Višnje Gore, ki ga vodi Milan Jevnikar.

KRŠKO, 18. oktobra - Kulturni dom Krško je 20. obletnico svojega delovanja počastil s prireditvijo, na kateri je bil slavnostni govornik dr. Matjaž Kmecl. V umetniškem programu so nastopili: sopranistka Zora Fingušt Fatur, baritonist Emil Baronik, baletna skupina Marine Turcu, Veautiful Music Orchestra pod vodstvom Renata Ribiča, pianist Sergej Jasinski in otroški pevski zbor Stražun s solisti.

NOVO MESTO, 18. oktobra - Novomeška likovna ustvarjalka Jožica Škof je odprla zasebno galerijo-atelje Breza. Otvoritev so z glasbo in poezijo popestrili: Matej Škof, Andrej Bartelj, Lorena Mihelač, Miloš Genorio, Smiljan Trobiš. Program je povezovala Jerica Pezdich, ki je prebrala mnenje Jožefa Matijeviča o likovni ustvarjalnosti Škofove ter pesmi Marije Pilko.

BRESTANICA, 23. oktobra - V galerijskem prostoru gradu Brestanica je bila otvoritev prve samostojne razstave del domačega ljubiteljskega likovnega ustvarjalca Avgusta Fabjančiča. Razstavo je odprla predsednica brestaniškega kulturnega društva Svoboda Greta Marjetič, za prijetno vzdušje pa so poskrbeli člani zbora Ljudski pevci.

NOVO MESTO, 23. oktobra - V Kulturnem centru Janeza Trdine je nastopil orkester Slovenske filharmonije pod vodstvom dirigenta Lorisa Voltinija.

NOVO MESTO, 23. oktobra - Knjižnica Mirana Jarca je pripravila predstavitev zvočnih publikacij pogovorov publicista Andra Fine Skalerasa z dr. Antonom Trstenjakom.

NOVO MESTO, 23. oktobra - V predavalnici Dolenjskega muzeja je bila predstavitev najnovejših knjig nekdanjega mariborskega pomožnega in sedanjega naslovnega škofa dr. Vekoslava Grmiča z naslovom Moja misel in Iskanje resnice. Poleg avtorja je spregovoril tudi dr. Marjan Žnidarič iz Muzeja narodne osvoboditve Maribor.

NOVO MESTO, 23. oktobra - V športni dvorani Marof se je z večerom črnskih duhovnih pesmi in evangelija predstavil ameriški črnski zbor Mission of Praise. Nastop je poleg novomeških pevskih zborov popestril pevec zabavne glasbe Edvin Flisar.

JANKOVIČI, 24. oktobra - V galeriji Raztresen v Jankovičih pri Adlešičih je bila otvoritev risb Dašenke Frece, na kateri sta nastopila kvartet Triobadur iz Ljubljane in pevska skupina Kresnice iz Adlešičev.

MALA LOKA, 25. oktobra - Na gradu Mala Loka je društvo Arti pripravilo razstavo slikarskih del Špele Zorčič. O umetnici je govorila predsednica društva Meta Trampuš, za glasbeno popestritev sta poskrbela Tina Miličev in Tomaž Maher.

NOVO MESTO, 25. oktobra - V lokalu Pri slonu je letošnjo sezono jazzovskih večerov odprl trio Braco Doblekar.

NOVY BOR, 25. oktobra - Mešani pevski zbor Revoz je kot edini predstavnik Slovenije nastopil na 3. tekmovalnem mednarodnem pevskem festivalu mešanih pevskih zborov Crystalex Chor 1997 in prejel bronasto diploma.

VINJI VRH PRI SEMIČU, 25. oktobra - Prof. Jože Dular iz Metlike je na hiši, kjer je nekdaj stala rojstna hiša Ivana Simoniča, odkril ploščo v spomin temu belokranjskemu zemljepiscu, zgodovinarju in leksikografu. V hiši so odprli spominsko sobo, obenem je izšla tudi Simoničeva knjižica Šole in gradovi. Na slovesnosti je spregovoril predsednik Belokranjskega muzejskega društva Leon Gregorčič.

MARIBOR, 26. oktobra - Na 23. festivalu slovenskega gledališča - Borštниковem srečanju je Borštnikov prstan, najvišje slovensko priznanje za življenjsko delo v gledališču, dobila upokojena igralka SNG Drama Iva Zupančič, po rodu Trebanjka.

NOVO MESTO, 29. oktobra - V Domu kulture je arhitekt Samo Kralj odprl prodajno-razstavno galerijo. Otvoritev je pospremila razstava Novo mesto v podobah slikarjev. V kulturnem programu je nastopil glasbenik Lado Jakša iz Ljubljane.

NOVO MESTO, 31. oktobra - Na dan reformacije in v okviru Novomeškega glasbenega festivala je bil v Evangelijski cerkvi koncert baročne glasbe. Nastopila sta violončelist Igor Mitrović in Milko Bizjak, ki je igral na špinet.

LJUBLJANA, oktober - Komisija ministrstva za kulturo je po razpisu za novega direktorja Filmskega sklada Republike Slovenije izbrala novomeškega filmskega ustvarjalca Filipa Robarja Dorina.

SEVNICA, oktober - Sevniški kipar in pesnik Rudi Stopar je na razpisu mednarodnega natečaja ustvarjalcev haiku poezije japonske korporacije Iteo prejel 1. denarno nagrado.

Samo Kralj je v novomeškem Domu kulture odprl galerijo

ANTON POSTL

VSTAJENJE

poslikava svetih stopnic; Žalostna gora nad Mokronogom

LETNO KAZALO

LETNIK VIII, leto 1997, št. 1 (47) - 8 (54)

A) VSEBINSKO KAZALO

UVODNIKI

MARKELJ Milan: O strani, ki je nihče ne bere	291
MARKELJ Milan: Junaki volčjih noči	435
PETROV Nataša: Na začetku osmega letnika Rasti	34
Ujeti vredno in novo na straneh Rasti	163

LITERATURA

Poezija

CRČEK Helena: Zaprla sem okno, Vladimir	298-299
FRLAN Branimir: Disko	300
Kaj naj ti dam?	300
Ljubezen	300
GAČNIK-GOMBAČ Lidija: Kvadrat	294-295
GARANTINI Vlado: Zaliv	439
Živim	439
Poletni dan	439
GREGORČIČ Ivan: Rokopis sanj	166
Krila	166
Mrtvo morje	167
Čistina	167
HENIGMAN Urška: V meni	170
Valoviš	170
Bojim se	170
Ni pomoči	170
HOČEVAR Magda: Dan spomina na mrtve	443
HRASTELJ Stanka: Legla sva pred šotor	443
Kam z zdrobljenimi koleni?	443
KOLENC Janez: O sebi	438
Poletno jutro	438
KOVIČ Jurij: Baletka	8
Jogi	8
Pesnik	8
Modrec	8
Iz ciklusa Nebeščani in Zemljani	296-297
LESAR Ladislav: Zajezena divja smer	441
Na iskrem vrancu razpršen zenit	441
Iz Gorjanskih legend	442
Bojani Wraber in življenjski radosti	442
MATIČ-ZUPANČIČ Jadranka: Prizor	9
Vzratna luč	9
Palimpsest	9
PLAJNŠEK Irma: Skica	10
V okviru	10
PLUT Katja: Pesmi	10
PREŽELJ Cveto: Ne prepoznam življenja	13
Da se razgledam	13
Pretakanje	14
Vračilo darila	14
REPAR Primož: Tanka	169
REŽUN Katja: Smreka	11
Ko te čakam	11
Včasih	11
ROBIČ Rudi: Nemir noči	12
Odsevi narave	439
STRAŽAR VRHOVEC Iztok: Krik	300
Rojstvo	300
ŠKOFLJANEC Ivan: Jaz ne čutim	13

TROBIŠ Smiljan: Noč	440
Žalost	440
Moje pesmi	440
VOTOLEN Sonja: Prgišče	168
VOVK Peter: Že se mrači	12
ZIDARIČ Sonja: Španske stopnice	171
Prevodi	
BAUDELAIRE Charles: Starke	15-17
BERANGER Pierre Jean de: Slovo Marije Stuart	445
MUSSET Alfred de: Zbogom Sizon	444
Spominjaj se	444
Marija	445
Proza	
MESTNIK Ivanka: Drugače? Zakaj drugače?	305-307
OŽBALT Irma Marija: Dež gre	174-177
PLAJNŠEK Irma: Arheologi duš	301-304
PEČEK Stane: Medalja	450-465
REŽUN Katja: Pravljica o hrepenenju	24-25
SEVLJAK Jože: Mama, umrl bom	22-23
SMOLE Barica: Mladiči	448-449
ŠINIGOJ Damijan: 1991 (odlomek iz romana)	178-181
VOTOLEN Sonja: Imel si luno v očeh	172-173
ZIDAR Anica: Šatulja gospe Lote	18-22
KULTURA	
BOŽIČ Martina: Dr. Ignacij Knoblehar - Abuna Soliman	194-199
BREZOVAR Marjan: Beseda o profesorju Karlu Bačerju	200-204
BUČAR Franc: Pregled zgodovine osnovnega šolanja v Kostanjevici na Krki	28-40
Kaj je označevalo ime Gurcheuelt	338-345
CESAR Emil: O pesniku Šaliju in o cenzuri	314-326
GOŠNIK Tone: Podarjeno mi je bilo iskanje	472-478
JAKOPEC Miloš: Glasila osnovnih šol	352-355
JAKOPIN Franc: Slovanski filolog Rajko Nahtigal	41-44
KONCILIJA Tomaž: Govor Črneče vasi nad Kostanjevico na Krki ...	50-54
KRIŽ Borut: Cvetoči dolenski halštat	468-471
MATIJEVIČ Jožef: Jože Kumer	56-58
Alojz Konec	184-186
Lucijan Reščič	310-312
PESKAR Robert: Župnijska cerkev v Šentrupertu	346-351
SKRABL Zorka: Arhivska zapuščina Marjana Kozine	190-193
ŠERBELJ Ferdinand: Anton Postl, dolenski baročni slikar	480-485
ŠURLA Andrej: Miran Jarc in Dolenske novice	328-337
ŠVENT Rozina: Tone Brulc (1927-1996)	45 - 49
Neznani Jarčevi pismi in pesem	187-189
OMIZJE RASTI	
JURAK Mirko: Slovenska izseljenska literatura v Kanadi in med ameriškimi Slovenci	64-67
KOCJANČIČ Cvetka:	62-64
ŠABEC Nada	67-72
ŠALI Franc	72-73
NAŠ GOST	
DRAŽUMERIČ Marinka: Hodil po zemlji sem naši (Pogovor z dr. Marijanom Zadnikarjem)	488-497
MARKELJ Milan: Likovna umetnost na vseh njegovih kašiputih (Pogovor z dr. Andrejem Smrekarjem)	76-87
MARKELJ Milan	
RAVBAR Marjan: Ne kamni, ljudje tvorijo mesto (Pogovor s prof. Vladimirjem Bracem Mušičem)	208-221
ZUPAN Jože: Življenje s srcem - Pogovor z družbeno delavko Maro Rupeno Osolnik	358-365
DRUŽBENA VPRAŠANJA	
BEVC Ana: Zavodsko varstvo starejših in odraslih duševno	

prizadetih v občini Novo mesto	224-234
JOGAN Maca: Človeška stiska, neenakost, solidarnost	370-372
KRAJNC Ana: Kako živimo zadnjih trideset let življenja	90-97
LEVIČAR Tomaž: Internet in mesto	508-511
RAVBAR Marjan: Za skladnejši regionalni razvoj Posavja	500-507
ŠALI Franci: Podeželski človek v stiski	369-370
VIZJAK Igor: Razvoj vedno terja davek	374-375

RASTOČA KNJIGA

BUČAR Franc: Reka Krka, naravna in zgodovinska znamenitost ...	514-521
GABRIJELČIČ Janez: Še 1000 dni do leta 2000	100-109
NOVAK Peter: Diamantna družba za zdravo in ekološko čisto Novo mesto	238-248
STOPAR Rudi: Ambrozija dolenjskih bogov (Pogovor z enologom Zdravkom Mastnakom)	378-381

ODMEVI IN ODZIVI

BERNIK France: Umetnik po milosti božji	524
BORŠIČ Sandra: Lutkovni festival Klemenčičevi dnevi	389-390
BREŠČAK Danilo: Gorjanci - Dolenjski zbornik 1997	531-533
DVORNIK Marjan: Novomeška severna magistrala	537-539
GABRIČ Aleš: Novomeški zbornik	124-125
GLAZER Alenka: Gitica Jakopin: Duša kaj želiš	127-128
GOŠNIK Tone: Za polnokrvnost likovnega življenja	256-257
GREGORČIČ Ivan: Al' prav se piše...?	118-119
Romanje z Romarkami Francija Šalija	126-127
Iz časa v čas z Ivanom Perhajem	395-396
Z Janezom Kolencem na mostu med nevidnima bregovoma	527-529
HOTKO Iztok: Jože Ciuha v galeriji Dolenjskega muzeja	119
KASTELIC Ivan: Najlepši dvorani v deželi se je dogodil Klemen Ramovš	386-388
KHALIL Ksenija: Prehrana v Velikem Nerajcu	536-537
KONCILIJA Tomaž: Mesto nad Bojico Jožeta Dularja	529-530
KRAMARIČ Janez: Freydangov ali Fuchsov dvorec ni Stoničev grad	393-394
MARKELJ Milan: Jakšetovi Dolenjski obrazi	129
110 let Kmetijske šole Grm Novo mesto	129-130
MATIČ-ZUPANČIČ Jadranka: Dan slovenske knjige v Karlovcu	133
Prireditveni utrip na Študijskem oddelku Knjižnice Mirana Jarca	258-262
MERCINA Marija: Sledovi stopinj iz temotne preteklosti	254-255
PERŠE Jože: V spomin Vanji Furlanu	391-392
PICELJ Zdenko: Delo Dolenjskega muzeja v letu 1996	120-123
REŽUN France: Ukročeno in neukročeno življenje	252-253
SMOLE Barica: Iz Ljubljane čez poljane - v Šentrupert	396-397
STOPAR Rudi: Prešeren naš vsakdanji	113-114
“Veliki” Pariz - “malo” Trebnje	115-117
Pojoče rožice	525-526
ŠALI Franci: Novosti Dolenjske založbe	131-133
.....	263-264
.....	398-401
.....	533-535
TRŠAR Marijan: Branko Suhy v Kostanjevici	384-385
ZIHERL Boris: Telekom Slovenije se spreminja	539-541
ZUPANČIČ Alojz: Družba in kultura	112-113

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON

BAČER Karel: (46)	136-141
(47)	268-273
(48)	404-409
(49)	545-551

KRONIKA

MURN Lidija: September - oktober 1997	555-559
ŠTEFANČIČ Peter: November 1996 - januar 1997	145-155

Februar - marec 1997	276-284
April - julij 1997	412-427
Avgust 1997	554-555

B) KAZALO AVTORJEV

BAČER Karel: Gradivo za dolenski biografski leksikon (46)	136-141
(47)	268-273
(48)	404-409
(49)	545-551
BAUDELAIRE Charles: Starke	15-17
BERANGER Pierre Jean de: Slovo Marije Stuart	545
BERNIK France: Umetnik po milosti božji	524
BEVC Ana: Zavodsko varstvo starejših in odraslih duševno prizadetih v občini Novo mesto	224-234
BORŠIČ Sandra: Lutkovni festival Klemenčičevi dnevi	389-390
BOŽIČ Martina: Dr. Ignacij Knoblehar - Abuna Soliman	194-199
BREŠČAK Danilo: Gorjanci - Dolenjski zbornik 1997	531-533
BREZOVAR Marjan: Beseda o profesorju Karlu Bačerju	200-204
BUČAR Franc: Pregled zgodovine osnovnega šolanja v Kostanjevici na Krki	28-40
Kaj je označevalo ime Gurcheuelt	338-345
Reka Krka, naravna in zgodovinska znamenitost	514-521
CESAR Emil: O pesniku Severinu Šaliju in o cenzuri	314-326
CRČEK Helena: Zaprla sem okno, Vladimir	298-299
DRAŽUMERIČ Marinka: Hodil po zemlji sem naši. (Pogovor z dr. Marijanom Zadnikarjem	448-497
DVORNIK Marjan: Novomeška severna magistrala	537-539
FRLAN Branimir: Disko	300
Kaj naj ti dam?	300
Ljubezen	300
GABRIČ Aleš: Novomeški zbornik	124-125
GABRIJELČIČ Janez: Še 1000 dni do leta 2000	100-109
GACNIK-GOMBAČ Lidija: Kvadrat	294-295
GARANTINI Vlado: Zaliv	439
Živim	439
Poletni dan	439
GLAZER Alenka: Gitica Jakopin: Duša kaj želiš?	127-128
GOŠNIK Tone: Za polnokrvnost likovnega življenja	256-257
Podarjeno mi je bilo iskanje	472-478
GREGORČIČ Ivan: Al' prav se piše...?	118-119
Romanje z Romarkami Francija Šalija	126-127
Rokopis sanj	166
Krila	166
Mrtvo morje	167
Čistina	167
Iz časa v čas z Ivanom Perhajem	395-396
Z Janezom Kolencem na mostu med nevidnima bregovima	527-529
HENIGMAN Urška: V meni	170
Valoviš	170
Bojim se	170
Ni pomoči	170
HOČEVAR Magda: Dan spomina na mrtve	443
HOTKO Iztok: Jože Ciuha v galeriji Dolenjskega muzeja	119
HRASTELJ Stanka: Legla sva pred šotor	443
Kam z zdrobljenimi koleni?	443
JAKOPEC Miloš: Glasila osnovnih šol	352-355
JAKOPIN Franc: Slovanski filolog Rajko Nahtigal	41-44
JOGAN Maca: Človeške stiske, neenakost, solidarnost	370-372
JURAK Mirko: Slovenska izseljenska literatura v Kanadi in med ameriški Slovenci	64-67
KASTELIC Ivan: Najlepši dvorani v deželi se je dogodil Klemen	

Ramovš	386-388
KHALIL Ksenija: Prehrana v Velikem Nerajcu	536-537
KOCJANČIČ Cvetka: Slovenska izseljenska literatura v Kanadi in med ameriškimi Slovenci	62-64
KOLENC Janez: O sebi	438
Poletno jutro	438
KONCILJA Tomaž: Govor Črneče vasi nad Kostanjevico na Krki ...	50-54
Mesto nad Bojico Jožeta Dularja	529-530
KOVIČ Jurij: Baletka	8
Jogi	8
Pesnik	8
Modrec	8
Iz ciklusa Nebeščani in Zemljani	296-297
KRAJNC Ana: Kako živimo zadnjih trideset let življenja	90-97
KRAMARIČ Janez: Freydangov ali Fuchsov dvorec ni Stoničev grad	393-394
KRIŽ Borut: Cvetoči dolenski halštat	468-471
LESAR Ladislav: Zajezena divja smer	441
Na iskrem vrancu razpršen zenit	441
Iz Gorjanskih legend	442
Bojani Wraber in življenjski radosti	442
LEVIČAR Tomaž: Internet in mesto	508-511
MARKELJ Milan: Likovna umetnost na vseh njegovih kašiputih (Pogovor z dr. Andrejem Smrekarjem)	76-87
Jakšetovi Dolenski obrazi	129
110 let Kmetijske šole Grm Novo mesto	129-130
Ne kamni, ljudje tvorijo mesto (Pogovor s prof. Vladimirjem Bracem Mušičem)	208-221
O strani, ki je nihče ne bere	291
Junaki volčjih noči	435
MATIČ-ZUPANČIČ Jadranka: Prizor	9
Vzratna luč	9
Palimpsest	9
Dan slovenske knjige v Karlovcu	133
Prireditveni utrip na Študijskem oddelku knjižnice Mirana Jarca	258-262
MATIJEVIČ Jožef: Jože Kumer	56-58
Alojz Konec	184-186
Lucijan Reščič	310-312
MERCINA Marija: Sledovi stopinj iz temotne preteklosti	254-255
MESTNIK Ivanka: Drugače? Zakaj drugače?	305-307
MURN Lidija: Kronika September - oktober 1997	555-559
MUSSET Alfred de: Zbogom, Sizon	444
Spominjaj se	444
Marija	445
NOVAK Peter: Diamantna družba za zdravo in ekološko čisto Novo mesto	238-248
OŽBALT Irma Marija: Dež gre	174-177
PEČEK Stane: Medalja	450-465
PERŠE Jože: V spomin Vanji Furlanu	391-392
PESKAR Robert: Župnijska cerkev v Šentrupertu	346-351
PETROV Nataša: Na začetku osmega letnika Rasti	3-4
Ujeti vredno in novo na straneh Rasti	163
PICELJ Zdenko: Delo Dolenskega muzeja v letu 1996	120-123
PLAJNŠEK Irma: Skica	10
V okviru	10
Arheologi duš	301-304
PLUT Katja: Pesmi	10
PREŽELJ Cveto: Ne prepoznam življenja	13
Da se razgledam	13
Pretakanje	14
Vračilo darila	14

RAVBAR Marjan: Za skladnejši regionalni razvoj Posavja	500-511
REPAR Primož: Tanka	169
REŽUN France: Ukročeno in neukročeno življenje	252-253
REŽUN Katja: Smreka	11
Ko te čakam	11
Včasih	11
Pravljica o hrepenenju	24-25
ROBIČ Rudi: Nemir noči	12
Odsevi narave	439
SEVLJAK Jože: Mama, umrl bom	22-23
SKRABL Zorka: Arhivska zapuščina Marjana Kozine	190-193
SMOLE Barica: Iz Ljubljane čez poljane - v Šentrupert	396-397
Mladiči	448-449
STOPAR Rudi: Prešeren naš vsakdanji	113-114
"Veliki" Pariz - "malo" Trebnje	115-117
Ambrozija dolenskih bogov (Pogovor z enologom Zdravkom Mastnakom)	378-381
Pojoče rožice	525-526
STRAŽAR VRHOVEC Iztok: Krik	300
Rojstvo	300
ŠABEC Nada: Slovenska izseljenska literatura v Kanadi in med ameriškimi Slovenci	67-72
ŠALI Franci: Slovenska izseljenska literatura v Kanadi in med ameriškimi Slovenci	72-73
Novosti Dolenjske založbe	131-133
.....	263-265
.....	398-401
.....	533-535
Podeželski človek v stiski	369-370
ŠERBELJ Ferdinand: Anton Postl, dolenski baročni slikar	480-485
ŠINIGOJ Damijan: 1991 (odlomek iz romana)	178-181
ŠKOFLJANEC Ivan: Jaz ne čutim	13
ŠTEFANČIČ Peter: Kronika November 1996 - januar 1997	145-155
Februar - marec 1997	276-284
April - julij 1997	412-427
Avgust 1997	554-555
ŠURLA Andrej: Miran Jarc in Dolenjske novice	328-337
ŠVENT Rozina: Tone Brulc (1927-1996)	45-49
Neznani Jarčevi pismi in pesem	187-189
TROBIŠ Smiljan: Noč	440
Žalost	440
Moje pesmi	440
TRŠAR Marijan: Branko Suhy v Kostanjevici	384-385
VIZJAK Igor: Razvoj vedno terja davek	374-375
VOTOLEN Sonja: Prgišče	168
Imel si luno v očeh	172-173
VOVK Peter: Že se mrači	12
ZIDAR Anica: Šatulja gospe Lote	18-22
ZIDARIČ Sonja: Španske stopnice	171
ZIHERL Boris: Telekom Slovenije se spreminja	539-541
ZUPAN Jože: Življenje s srcem (Pogovor z družbeno delavko Maro Rupeno Osolnik)	358-365
ZUPANČIČ Alojz: Družba in kultura	112-113

Pripravil: **Peter ŠTEFANČIČ**

RAST
RAST
RAST

**REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO
IN DRUŽBENA VPRAŠANJA**
Letnik VIII., leto 1997, št 7-8 (53-54)

ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

- IZDAJATELJICA:** Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Franci Koncilija
- SOIZDAJATELJICE:** Občine Črnomelj, Metlika, Šentjernej, Škocjan, Trebnje in druge občine Dolenjske, Posavja, Bele krajine ter Kočevske
- SVET REVIJE:** Predsednik sveta: Robert Judež (Mestna občina Novo mesto), člani: Cvetka Klobučar (Škocjan), Ksenija Khalil (Črnomelj), Milan Rman (Trebnje), Milan Travnikar (Metlika), Ida Zagorc (Šentjernej)
- UREDNIŠTVO:** Milan Markelj (odgovorni urednik), Nataša Petrov (namestnica odgovornega urednika), Ivan Gregorčič (Literatura), Marinka Dražumerič (Kultura), Alenka Ilovar in Marjan Ravbar (Družbena vprašanja), Janez Gabrijelčič (Rastoča knjiga), Rudi Stopar (Odmevi in odzivi), Lucijan Reščič (likovni urednik), Tomaž Koncilija in Marko Koščak
- NASLOV UREDNIŠTVA
IN TAJNIŠTVA:** Mestna občina Novo mesto, Seidlova cesta 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (068) 317-256, faks: (068) 322-731
- TAJNIK REVIJE:** Franc Zaman
- LEKTOR:** Peter Štefančič
- NAROČNINA:** Mestna občina Novo mesto, št. ŽR.: 52100-630-40115, s pripisom: za revijo Rast
Letna naročnina za fizične osebe je 3.500 SIT, za pravne osebe 6.000 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT
- PRISPEVKI:** Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Željeno je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih na eni strani papirja in s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi na računalniški disketi naj bodo shranjeni v formatu MS Word, Wordperfect ali v dostext (ascii).
- NAKLADA:** 1000 izvodov
- PRIPRAVA ZA TISK:** Biro M Novo mesto
- TISK:** Tiskarna Novo mesto

Po mnenju Ministrstva Republike Slovenije za kulturo (št. 415 - 325 / 92 z dne 1. julija 1992) je revija uvrščena med proizvode, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

Izhaja štirikrat letno, in sicer marca, julija, oktobra in decembra

Izid te številke so podprli: Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, Mestna občina Novo mesto, Upravna enota Novo mesto, Telekom Slovenije, Krka, tovarna zdravil Novo mesto, Zavarovalnica Tilia Novo mesto in občine soizdajateljice

POPRAVKI:

V Rasti št. 5-6 se je v navedbi sodelavcev vrnila napaka: dr. Maca Jogan, redna profesorica na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, je *dipl. sociologinja* in ne dipl. psihologinja.

V članku Roberta Peskarja o župnijski cerkvi v Šentrupertu na str. 346 se je vrnila napaka v stavku: "Oporo za to dajeta predvsem *patronicij*..." - pravilno: *patrocinij*. Na str. 348 "Kot sta samostanska cerkev v *Tronu*..." - pravilno: *Trebonu*

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Karel BAČER, prof. slovenskega jezika in književnosti, v pokoju, lektor, leksikograf, Novo mesto

France BERNIK, dr. literarnih znanosti, literarni zgodovinar, SAZU, Ljubljana

Danilo BREŠČAK, dipl. arheolog, konservatorski svetovalec, direktor Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, Novo mesto

Franc BUČAR, dr. vet. med., redni univ. profesor, v pokoju, Ljubljana

Marinka DRAŽUMERIČ, dipl. etnologinja in umet. zgodovinarica, konservatorica za umetniško in etnološko dediščino, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, Novo mesto

Marjan DVORNIK, dipl. inž. strojništva, Mestna občina Novo mesto, Novo mesto

Vlado GARANTINI, učitelj, Osnovna šola Dušan Kveder-Tomaž Litija, Zagorje ob Savi

Tone GOŠNIK, novinar - urednik in publicist, v pokoju, Novo mesto

Ivan GREGORČIČ, prof. slovenskega jezika in književnosti, Osnovna šola Mirna, Rakovnik pri Šentrupertu

Magda HOČEVAR, prof. razrednega pouka, OŠ Žužemberk, Žužemberk

Stanka HRASTELJ, študentka teologije, Teološka fakulteta v Ljubljani, Leskovec pri Krškem

Ksenija KHALIL, ekonomistka, Upravna enota Črnomelj, Črnomelj

Janez KOLENC, prof., v pokoju, Novo mesto

Tomaž KONCILIJA, študent slovenskega jezika in primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Novo mesto

Borut KRIŽ, dipl. arheolog in zgodovinar, konservator, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, Novo mesto

Ladislav LESAR, novinar pri ČP Dnevnik Ljubljana, Ljubljana

Tomaž LEVIČAR, študent arhitekture v Ljubljani, Novo mesto

Milan MARKELJ, novinar, urednik, Novo mesto

Lida MURN, novinarica, Dolenjski list Novo mesto, Mirna Peč

Stane PEČEK, glasbenik, v pokoju, Mokronog

Marjan RAVBAR, dr. geografskih znanosti, direktor Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani, Novo mesto

Rudi ROBIČ, dipl. inž. gradbeništva, v pokoju, Ljubljana

Barica SMOLE, predmetna učiteljica slovenskega in ruskega jezika, Trebnje

Rudi STOPAR, pesnik, likovni umetnik, Sevnica

Franci ŠALI, prof. sociologije, vodja Dolenjske založbe pri Tiskarni Novo mesto, Vavta vas

Ferdinand ŠERBELJ, dipl. umetnostni zgodovinar, kustos v Narodni galeriji v Ljubljani, Ljubljana

Peter ŠTEFANČIČ, lektor, predmetni učitelj slovenskega jezika in zgodovine, Srednja pomorska šola Portorož, Izola

Smiljan TROBIŠ, predmetni učitelj kemije in biologije, Novo mesto

Marijan ZADNIKAR, dr. umetnostne zgodovine, v pokoju, Ljubljana

Boris ZIHERL, dipl. novinar, Telekom Slovenije, vodja službe za odnose z javnostmi, Ljubljana

82
RAST 1997

KNJIŽNICA M. JARČA
Domostranski oddelček

200701932, 7/8

COBISS c

RAST – DECEMBER 1997

MESTNA OBČINA NOVO MESTO